

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГРЕПІАБНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСІЧНИК

2

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 2 (455), February, 1986, Vol. XXXIX

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1986 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл.
Аргентина (амер. дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В. Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф.
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	250 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор.

В усіх інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУ-
КОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 2 (455)

ЛЮТИЙ, 1986

Річник XXXIX

Зміст II-ої книжки

З міжнародного фронту боротьби

КОМУНІКАТ ПРО КОНФЕРЕНЦІЇ АБН І ЕРС	131
С. М. Ф.: КОНФЕРЕНЦІЯ АБН І ЕРС В ЛОНДОНІ	134
Ярослав Стецько: ПРИЧИНА СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ	144
Ярослав Стецько: ПРОБЛЕМИ, ЩО ПЕРЕД НАМИ	149
Василь Литвин: SI VIS PACEM PARA BELLUM	156

Проблеми національного визволення

Ярослав Гайвас: ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ (Продовження, 5)	162
Д-р Микола Климишин: БОГДАН КРАВЦІВ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ	175
МОРЯК МЕДВІДЬ — ЖЕРТВА «ДЕТАНТУ»	183
ВАНДАЛИ ЗБЕЗЧЕСТИЛИ ПАМ'ЯТНИК ЖЕРТВАМ ГОЛОДУ	184

Церква і релігія

ПАТРІЯРХ М. І. ЛЮБАЧІВСЬКИЙ ДОМАГАЄТЬСЯ ВИЗНАННЯ ПАТРІАРХАТУ	185
--	-----

В підготовці до Тисячоліття Хрищення України

ЗА СОБОРНЕ ТИСЯЧОЛІТТЯ (Привіт Я. Стецька на 2-ий Собор УАПЦ)	186
«УКЦ ВИЗНАТИ СТАТУС ПІТРІАРХАТУ» (Промова Блаженнішого Мирослава-Івана на Папському Синоді 25.11.1985)	188
ПРОМОВА МИТРОПОЛИТА МАКСИМА НА ПАПСЬКОМУ СИНОДІ (25.11.1985)	191

З дому неволі

НОВА ХВИЛЯ АРЕШТІВ ВІРУЮЧИХ В УКРАЇНІ	194
В. Кульчицький: «БІЛЬМО НЕНАВИСТІ», ЧИ ЗВИЧАЙНЕ ЗАПРОДАНСТВО	195
«А МИ НЕ ЗАМОВКНЕМО НІКОЛИ»	197
СОВЕТСЬКІ ЛІКАРІ ЗЛОВЖИВАЮТЬ ПСИХІАТРИЄЮ	198
РУІНА ЦЕРКОВ В РОГАТИНІ	199
Володимир Мохрий: ХРЕСТ ЛЕМКІВ	201

Ірина Ратушинська (Поетеса з Одеси): ЩОБ У ЦЕЙ НОВОРІЧНИЙ ЧАС	206
---	-----

Поезії закордонних авторів

Ярослав Курдидик: БАЛЯДА ПРО РІДНУ НІЧ (Закінчення, 2)	208
Андрій Легіст: Пісні — 211; Не буду ставити хреста — 211; Тяжко бути в Україні поетом. — 211; Не хвалися — 212; Смерть поета — 212; (з перекладів поезій англ. поетів-клясиків) Р. Кіплінг: Горб — 213; П. Б. Шеллі: Я ласк твоїх страшусь. — 214; Д. Мейсфілд: Морська пропасниця — 214.	

Наука, дослід

Володимир Ленін: УКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗОВАНА МОЛОДЬ (Продовження, 7)	215
М. Кальба: КАТИНЬ	225

Спогади

о Іван Музичка: З РІМІНІ ДО РИМУ (Продовження, 3)	236
---	-----

Огляди, рецензії

Т. Терен-Юсків: ДМИТРЕНКОВА ПОЛІХРОМІЯ ЦЕРКВИ СВ. ЮРА В НЬЮ-ЙОРКУ	248
С. Радюк: ВИДАТНА ПОСТАТЬ — ПРОФ. Д-Р РОМАН КУХАР (До його 65-ліття)	254

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

У 15-ТУ РІЧНИЦЮ СМЕРТИ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ

Йосиф ТЕРЕЛЯ

АЛЛІ ГОРСЬКІЙ

*«Ой біда, біда часці небозі
Що привела діток при дорозі».*

Жовтіє розлука китайкою вкрита.
Терпіння умилось в невинній крові.
Розбилася чаша достатку неспита,
І падають жертви. . .

Вінчуємо день і розходимось з горем,
Що ціпко стулило нескірні уста.
Яке ж бо будення трагічне і хворе,
Що тінню скорботи упало з хреста.

А в пам'яті дзвони гудуть і настирно:
Убита! . . Убита! . . — ти чуєш, болять?!
На кого покажеш? Убили невірні.
І пімста безрука за дротом сидить. . .

Подзьобує вітер у чаші калину —
До низу скотився гарячий кетяг
Краплиною крові в могильную глину. . .

70.18.XII.

Портрет Алли Горської, що його нарисував Йосиф Тереля. Взято із циклу поезій Й. Терелі «Гіркоти» (1972 і 1975).

Алла Горська, мисткиня, народилася у Києві 18 вересня 1929 року. 1964 року, разом з мистцями Людмилою Семикіною, Панасом Заливахою та Галею Севрук виготовила Шевченківський вітраж у вестибюлі Київського університету, що його знищили за наказом Москви.

Аллу Горську вбили 28 листопада 1970 року.

З міжнародного фронту боротьби

КОМУНІКАТ

ПРО ВІДБУТТЯ КОНФЕРЕНЦІЙ АНТИБОЛЬШЕВИЦЬКОГО БЛЬОКУ НАРОДІВ (АБН) І ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РАДИ СВОБОДИ (ЕРС). ЛОНДОН. ВІД 21 ДО 24 ЛИСТОПАДА, 1985 РОКУ

Головною темою Конференцій АБН і ЕРС було: *“High and Low Frontier — Strategic Defence and Liberation”*. В обидвох цих Конференціях взяли участь 287 делегатів і обсерваторів з тридцяти країн: Афганістану, Бельгії, Болгарії, Білорусії, Еспанії, Естонії, Грузії, Канади, Коста Ріки, Німеччини, Великої Британії, Мадярщини, Ізраїля, Італії, Франції, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Швеції, Туркестану, України, США, В'єтнаму, Гондурасу, Нікарагуа, Індії, Швейцарії, Словаччини, Хорватії.

Конференції попередила Пресова конференція в Сан Ермінс готелі, а відтак прийняття делегатів з членами Британського парламенту. Врочисте відкриття Конференцій відбулося у ранніх годинах у п'ятницю 22-го листопада внесенням прапорів, британським національним гимном і промовами голови АБН — Ярослава Стецька, і голови ЕРС — посла Джона Вілкінсона.

Сесією АБН проводила Президія у складі п. Г. Томсон (Латвія) — голова, В. Глінський (Білорусія), д-р А. Шуга (Румунія) і проф. М. Чировський (Україна) — заступники голови, д-р А. Іліч (Хорватія) і Габіб Маєр (Афганістан) — секретарі. Конференція АБН обрала Резолюційну комісію в складі: п-ні Роксоляна Потер (АФ АБН) — голова, ред. Ілля Дмитрів (АБН у ВВ), д-р Дієп-Га (АБН Канада) і К. Тамасіюнас (АБН у ВВ) — члени.

Сесією ЕРС проводили послы Джон Вілкінсон, Гулермо Кіркпатрік, Степан Терлецький і мгр Слава Стецько. Обидві Конференції працювали пленарними сесіями із виступами численних промовців, як сер Фредерік Беннет, посол Британського парламенту, ген. Джон К. Сінглярб, голова Ради США за Свободу Світу, д-р Джімі Морген, директор Консервативного кавсусу в Тексас, США, Вілліам Мерфі, директор Дослідчо-аналітичного відділу радіо «Вільна Європа» і «Свобода», і Ар'є Вудка, довголітній в'язень концтаборів у ССРС (Ізраїль), та панелями, яких було три: молоді

на тему «Аспірації молодії генерації по обох сторонах залізної за-слони», і панелів на теми «Західня оборона та визвольна боротьба поневолених народів» і «Визвольна боротьба — передумова успіху».

На закінчення Конференції були прийняті однозгідно Резолюції АБН, предложені Резолюційною комісією, і Деклярація ЕРС, опрацьована Екзекутивою ЕРС і предложена головою ЕРС.

Дост. Ярослав Стецько, президент АБН, і посол Джон Вілкінсон, президент ЕРС, вітаються під час вручення грамот й відзначень.

Конференції АБН і ЕРС переобрали Керівні власті цих міжнародних організацій із запропонованими доповненнями. Президен-

том АБН обрано дост. Ярослава Стецька, а президентом ЕРС — посла Джона Вілкінсона.

На бенкеті, що відбувся на закінчення Конференцій в неділю 24-го листопада в Гілтон Кенсінгтон готелі, з промовами виступили: президент АБН дост. Ярослав Стецько на тему «Технологія і визвольна політика», і президент ЕРС посол Джон Вілкінсон на тему «Європейська відповідь на виклик Стратегічної Оборонної Ініціјативи». Бенкетом провадив посол Степан Терлецький.

В рамках цих Конференцій відбулася в пополудневих годинах того ж дня величава демонстрація з участю понад 1200 людей напроти московської амбасаді в Лондоні проти російської тюрми народів і її варварств.

У склад Почесної Президії Конференцій входили: дост. Ярослав Стецько — голова Українського Державного Правління, посол Джон Вілкінсон (Велика Британія), ген. Джон К. Сінгльаб — голова Американської Ради за Свободу Світу і голова Світової Антикомуністичної Ліги, посол Гулермо Кіркпатрік (Еспанія), посол Степан Терлецький (Велика Британія), мгр Слава Стецько — ексекутивний голова АБН, д-р Іван Дочеф (Болгарія), К. Глінський (Білорусія, голова Делегатури АБН у ВВ), представник афганських муджагедінів і д-р Б. Гаїт (Туркестан).

Під час Конференцій, що відбувалися в домі СУБ на 154 Голлянд Парк Авеню, в Патріяршому домі УКУ на 79 Голлянд Парк відбувалася дуже гарна й багата виставка «Пам'яток Самостійності України», яку влаштував Осередок СУМ в Лондоні і до якої пам'ятки-експонати збирав усе своє життя п. Роман Дубиняк.

С. М. Ф.

КОНФЕРЕНЦІЯ АБН І ЕРС В ЛОНДОНІ

У днях від 21-го до 24-го листопада 1985 року наш Лондон був заповнений великим числом визначних особистостей з цілого вільного світу, які з'їхалися, щоб взяти особисту участь в щорічній Конференції Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН) і Європейської Ради Свободи (ЕРС).

Як інформували організатори й керівники цієї надзвичайно жвавої й багатой в тематику Конференції, на тій Конференції пряме заступництво перевищало 50 народів і національностей. З британського політичного світу, крім численної делегації самих британців, членів ЕРС і приятелів АБН, слугували постійними активними співучасниками цієї Конференції були: посол Джон Вілкінсон, президент ЕРС, посол Степан Терлецький, голова Британського Відділу ЕРС, і сер Фредерік Беннет, довголітній посол Британського парламенту й активний пропагатор ідей волі та державності поневолених Москвою народів. Крім них, у певних частинах Конференції (пресова конференція у вечірніх годинах 21-го листопада в Сан Ермінс готелю, ділові наради 22-го і 23-го листопада в домі Відділу СУБ в Лондоні на 154 Голлянд Парк Авеню і в Бенкеті 24-го листопада в Гілтон готелі на тій же Голлянд Парк Авеню) взяли участь ще вісім парламентарних послів.

Під час Конференції особливіше зацікавлення у її перебігові і в піддержці ідей голошених і відстоюваних почерез АБН і ЕРС на міжнародньому полі виявила також українська громада з слугувати всіх своїх осередків. В самій демонстрації під московським посольством в Лондоні було понад 1200 українців, а співучасниками конференційних нарад і панелів були біля 110-130 українців.

Не просто і не легко буде передати українській громадськості всі предложені Конференції матеріали, бо їх дуже багато і всі важливі. В цьому числі нашого

журнала друкуємо дві промови довголітнього голови ЦК АБН дост. Ярослава Стецька і цей радше стислий репортаж. За всіми іншими матеріалами радимо дивитися в англомовні журнали — в “ABN Correspondence” і “Ukrainian Review”, бо там вони появляться найскоріше.

Редакція «В. Ш.»

ПРЕСОВА КОНФЕРЕНЦІЯ І КОКТЕЙЛ

У четвер, 21-го листопада по полудні, відбулась у приміщенні Ст. Ермінс готелю пресова конференція, з участю понад 70 осіб — представники преси, гості й делегати на Конференцію АБН і ЕРС. Пресконференцію відкрив о год. 4.15 по полудні посол Джон Вілкінсон, голова Європейської Ради Свободи й привітав гостей — дост. Ярослава Стецька, голову АБН, Джона Сінглярба й еспанського посла Гуілермо Кіркпатріка віцепрезидента ЕРС. Пресове експозе сказав дост. Ярослав Стецько. Промовляли також коротко посол Дж. Вілкінсон, ген. Дж. Сінглярб і посол Г. Кіркпатрік. Дост. Ярослав Стецько відповідав також на запити. Після закінчення офіційної частини пресконференції в тому ж готелі відбувся коктейл, на який прибуло біля десятка запрошених послів британського парламенту та інші запрошені гості, як українці так і чужинці.

КОНФЕРЕНЦІЙНІ ДІЛОВІ СЕСІЇ

У п'ятницю, 22-го листопада конференційна перша сесія почалась о годині 9.30 вранці у залі лондонського Відділу СУБ. Головні прапори внесли п. Володимир Лесюк, п. Степан Олеськів і п. В. Демчук. Відкрив конференційні наради дост. Ярослав Стецько вітаючи президію і всіх учасників-репрезентантів багатьох країн, а також численних гостей. Першу частину привітів зачитала мгр Слава Стецько. На тій сесії доповідав посол Джон Вілкінсон голова Європейської Ради Свободи на тему загрози для вільного світу зі сторони СССР.

О год. 11.00 дня сесію АБН відкрив голова дост. Ярослав Стецько, вітаючи зокрема ген. Джона Сінглярба. Проводив цією сесією діяч АБН п. Томсон. Про діяльність АБН у різних країнах звітували представники: США — п-ні Р. Потер, Канада — п-на Ляріса Фіголь і п. Я. Пришляк, країни Бенелюксу — мгр Зенон Коваль,

Велика Британія — п. К. Глінський, Франція — Д. Циран, Болгарія — д-р І. Дочеф, Білорусія — полк. Д. Космовіч, Хорватія — п. А. Яковлевіч, Латвія — д-р М. Аусаля, Румунія — д-р А. Суга, Словачія — д-р А. Базовський, Україна — проф. М. Чировський. Після обговорення діяльності та намічення дальшої праці був переобраний дотеперішній Центральний Комітет АБН з доповненнями. Його головою є далі дост. Ярослав Стецько.

Вид на Президіальний стіл і частину делегатів та обсерваторів у конференційній залі.

У пополудневих годинах того ж дня відбулась сесія Європейської Ради Свободи, що нею проводив голова ЕРС, посол Джон Вілкінсон. Він і реферував про загальну діяльність ЕРС, а присутні заслухали теж звідомлень із діяльності Відділів ЕРС у різних європейських країнах.

Головним промовцем у часі цієї пополудневої сесії був ген. Джон К. Сінглярб, голова Американської Ради для Свободи Світу і голова Світової Антикомуністичної Ліги. Він доповідав на головну тему — мотто конференції: «Високі й низькі кордони — стратегічна оборона і визволення», характеризуючи небезпеку посиленого наступу російсько-комуністичної надпотиуги — СССР на вільний світ. Після дискусії та намічення плянів дальшої діяльно-

сти Європейської Ради Свободи була переобрана Президія Європейської Ради Свободи, до якої обрано теж посла Степана Терлецького й сера Ф. Беннета, шведського посла Гуго Гегелянда і п. Б. Германа.

Посол Степан Терлецький Вітає сера Ф. Беннета.

Увечорі відбулася дуже цікава панель молоді, в часі якої доповідали: п-ні Ірина Халупа з Америки, на тему «Між двома течіями — українець в Америці», в'єтнамець — майор Тран Чав: «Чи справді в'єтнамська молодь вже індоктринована в комунізмі?», в'єтнамський пор. Га-Деп: «Молода генерація сьогодні у В'єтнамі», п-на Ляриса Фіголь: «Релігійне відродження серед молоді генерації поза залізною заслоною», п-на Ірина Капустинська: «Злочин бути українцем в Україні», Анте Кокіч доповідав про історію Хорватії і її сьогоднішнього, литовський доповідач говорив про партизанську молодь у Литві «Лісове Братство», п. Пол Мейссон: «Аспірації молодого покоління у Великій Британії», мгр Степан Олеськів: «Тисячоліття християнства — вирішальна подія у визвольному процесі», п. Марек Рушчинські: «Банкрутство комунізму в Польщі», п. Тарік Нур: «Молоді борці за волю в Афганістані».

Панелею проводив її модера мгр Роман Щупляк, а цікавим доповідям дбайливо й фахово опрацьованим, з увагою прислуха-

лись всі присутні. Треба висловити признання всім молодим доповідачам, а теж і організаторам конференції за таку вдало запроектовану та успішну частину конференції АБН і ЕРС.

Президія Панелю Молоді. В середині мгр Роман Щупляк, предсідник панелю.

В суботу, 23-го листопада в ранішній сесії доповідали запрошені гості — п. Аріє Вудка, публіцист з Ізраїлю: «Слабості совєтської російської імперії» і д-р Джіммі Д. Морган з Америки: «Конечний перегляд американської зовнішньої політики».

Після закінчення цієї ранішньої сесії відбулася панель на тему: «Західня оборона і визвольна боротьба поневолених народів». Панелею проводив модератор посол Степан Терлецький. Першою доповідала мгр Слава Стецько на тему: «Трагічні наслідки Ялти, а теж і Гельсінської угоди у світлі її десятиріччя», посол Гулієрмо Кіркпатрік, віцепрезидент ЕРС, говорив про загрозу комунізму для Європи. Цікаву своїм науково-політичним обґрунтуванням доповідь проф. Лео Магніно, члена Президії ЕРС, президента італійської Археологічної Академії зачитала п-на Ірина Капустинська, а чергову доповідь п. Бертіля Гегмана, шведського публіциста, читала п-на Ляриса Фіголь. Обидва автори, на жаль, не змогли прибути на конференцію. Про 40-річчя з часу закінчення Другої

світової війни та її наслідки говорив відомий і довголітній діяч АБН у Великій Британії д-р Андрія Іліч.

По полудні того ж дня доповідали запрошені гості промовці: сер Фредерік М. Беннет, посол британського парламенту, видатний політик і приятель поневолених Москвою народів. Він говорив про загальну загрозу вільному світові від ССРСР.

*Гості, делегати й обсерватори під час перерви.
В центрі представник афганських муджагедінів.*

Цікаву своїм багатим інформаційним змістом доповідь сказав д-р Вільям П. Мурфі, директор дослідного відділу радіо Вільна Європа. Обидва доповідачі відповідали також на численні запити зацікавлених слухачів. Проводив цією частиною сесії посол Степан Терлецький, а шан. гостя сера Фредерика М. Беннета представив посол Джон Вілкінсон. На закінчення тієї ділової сесійної частини посол Дж. Вілкінсон зачитав становище Європейської Ради Свободи, що було прийняте одноголосно з деякими доповненнями.

Опісля відбулася ще одна панель, що тривала до вечірніх годин. Модератором тієї панелі був болгарин, п. Євдокімов. У панелі виступали: п. Г. Маяр (Афганістан), що говорив про боротьбу аф-

ганських повстанців, п. С. Солдатов (Естонія), п. Е. Рігоні (Угорщина), п-ні Р. Парріс (Латвія), п. Томасюнас (Литва), д-р Б. Гаїт (Туркестан), п. Р. Фіголь (Україна), мгр А. Сороківський (США), п. Труонг Кванг Сі (В'єтнам), свящ. Волс (Нікарагуа). Короткі виступи всіх промовців, з уваги на обмежений час характеризували головню різні процеси визвольної боротьби поневолених народів.

Загальний вид на залю під час вечері, зафундованої Союзом Українців у Великій Британії на честь Делегатів і Обсерваторів Конференції АБН і ЕРС. На сцені вокально-музичний гурток СУМ під час виступу з в'язанкою українських пісень.

Після закінчення цієї панелі, п-ні Роксоляна Потер зачитала резолюції АБН, до котрих були додані ще деякі пропозиції та доповнення зі сторони представників, і ці резолюції були одногосно схвалені. Подякувавши всім доповідачам за їхню участь у панелі, сесію закрила мгр Слава Стецько, о годині 8.15 увечері.

Спільна вечеря відбулась таки на місці в залі лондонського Відділу СУБ, і нею Союз Українців у Великій Британії приймав делегатів, гостей та учасників конференції. Вечерею проводив посол Степан Терлецький, а промовляв п. Азім Наїм, колишній афганський шарже д'афер і представник Туркестану Г. Квая з Нью-Йорку. У розваговій частині виступила сумівська група з лондонського Осередку СУМ з кількома піснями.

МАСОВА ДЕМОНСТРАЦІЯ

В неділю, 24-го листопада о год. 2.00 по полудні, відбулась у Лондоні біля сов. консульству масова демонстрація українського громадянства і молоді, що прибули до Лондону з різних місцевостей Великої Британії. Взяли участь у демонстрації також громадяни й молодь інших національних груп, а теж представники, делегати й учасники Конференції АБН і ЕРС.

Фрагмент з демонстрації напроти російської амбасади
в Лондоні.

Учасники демонстрації, що тривала від год. 2.00 до 4.00 по полудні тримали різні транспаранти (понад 90), скандували протимосковські кличі, співали пісні, а теж і роздавали летючки. Проводив демонстрацією п. Михайло Гринюк. Загально в демонстрації взяли участь понад 1200 осіб. Це була одна з великих і вдалих демонстрацій, що закінчилась у визначеному часі проспіванням українського національного славня.

БЕНКЕТ

Увечорі відбувся бенкет у приміщенні Гілтон готелю, з участю 250 гостей-учасників конференції і запрошених громадян. Молитву на початку бенкету започаткував всч. о. Йосафат Лецишин, а присутні гості-українці проспівали спільно Отченаш.

З черги посол Степан Терлецький, що дуже вміло проводив бенкетом, представив почесних гостей за головним столом. Оваційними оплесками всі присутні вітали дост. Ярослава Стецька, який і промовляв у часі бенкету на тему: «Технологія і визвольна політика». Опісля посол Степан Терлецький представив посла Джона Вілкінсона, сказавши про його широку парляментарну й зовнішню діяльність. Посол Джон Вілкінсон доповідав дуже цікаво на тему: «Європейська відповідь на виклик Стратегічної Оборонної Ініціятиви (СДІ)». Посол закінчив своє слово надією, що АБН і ЕРС будуть продовжувати далі свою важливу діяльність і побажав успіху, а з черги вручив дост. Ярославу Стецькові і mgr Славі Стецько почесні відзнаки Вестмінстерські за їхню працю в ЕРС. Всі присутні проспівали п-тву Я. і С. Стецькам грімке многоліття.

Після цього дост. Ярослав Стецько вручив грамоту АБН послові Джонові Вілкінсонові за його співпрацю і допомогу в праці АБН, а посол Терлецький вручив йому подарунок — невеличку статую сл. пам. Блаженнішого Патріярха Йосифа. Послові Вілкінсонові присутні проспівали теж многоліття.

У розваговій частині бенкету виступала латвійська співачка п-ні Лілія Зобенс, яка при акомпаніаменті на піяніно проспівала дві латвійські народні пісні. Після неї виступили бандуристи «Кобзарське Братство»: д-р Любомир Мазур, Юрій Бабчук, Ігор Лучка, Іван Гнилиця, і проспівали при грі на бандурах: «Гей, не дивуйтеся добрії люди», «Засвітали козаченьки», «Гей нум хлопці до зброї», «Соловейку, любий брате», «Думи мої», і в'язанку повстанських та веселих пісень, отримавши грімкі заслужені оплески.

Після закінчення тієї розривкової частини, mgr Слава Стецько зачитала від кого наспіли численні письмові привіти.

З уваги на пізній час посол С. Терлецький попросив дост. Ярослава Стецька до кінцевого слова — офіційного закриття конференції АБН і ЕРС, а після того подякував всім за участь у бенкеті і закрив бенкет о год. 10.45 ночі.

Підготовка і проведення конференції АБН і ЕРС, а теж пресової конференції, масової демонстрації вимагали дуже багато не тіль-

ки матеріяльних, але й людських зусиль, і всім, що працювали наполегливо й жертвенно в цьому ділі належиться признання і сердечна подяка, а Антибольшевицькому Бльокові Народів і Європейській Раді Свободи бажано багато успіхів у праці для здійснення всіх плянів і завдань у новій каденції.

ПРИВІТ ПАТРІЯРХА

Рим, дня 8-го листопада 1985

Слава Ісусу Христу!

Високодостойний Пан Президент Ярослав Стецько
Президія Конференції
Європейської Ради Свободи
і Антибольшевицького Бльоку Народів
Лондон — Велика Британія

Високодостойний Пане Президенте,
Світла Президіє Конференції!

Вітаю Вас зібраних на Вашій Конференції під'яремних Народів Советського Союзу, що шукають свободи і борються за неї. Нехай Ваші наради будуть ведені християнським духом бажання правдивої волі і справедливости у Христовій правді, яка єдино визволяє: «Пізнаєте правду і правда визволить вас» (Ів. 8, 32).

Благословення Господне на Вас!

† Мирослав І. Кардинал Любачівський

Ярослав СТЕЦЬКО

ПРИЧИНА СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

*Слово Голови АБН і Члена Почесної Президії ЕРС
на Пресовій Конференції АБН і ЕРС у Ст. Ермінс готелі,
Лондон 21.11.1985 р.*

Правда часто є прикра, але краще глянути їй відкрито в очі, ніж жити ілюзією зберегти тривалий мир політикою стримування, детантом, рівновагою сил, а чи страхом про взаємознищення. Усе це паліативи.

Розв'язку світової політичної кризи можна знайти тоді, коли пізнається її властиву причину. Большевизм як синтеза російського історичного імперіялізму-месіанізму й комунізму має за незмінну мету завоювання світу. Співспричинниками Другої світової війни, яка перейшла вже у Третю, ведену модерними методами, достосованими до термонуклеарної доби, були Москва і Берлін, Гітлер і Сталін, пакт неагресії й приязні Ріббентропа-Молотова, який створив для Гітлера ілюзію уникнення двофронтової війни, якої панічно боявся Гітлер. Згідно із заповітом Леніна, Сталін вманеврував Берлін у двофронтову війну з метою спровокувати її між «капіталістичними», імперіялістичними потугами, щоб у вирішальний момент ослаблення обох сторін включитися як третій, що сміється. Москва вела збройно війну проти Німеччини, а стратегічно-політичну проти альянтів — Британії і США, які були властивим перспективним об'єктом агресії большевизму. Це все є підтверджене історичними документами, яких не місце тут повторяти. Після перемоги над Німеччиною й Японією, Москва здобула домінуючу позицію в Європі й Азії. Російська імперія на руїнах німецької потуги й Японії, а згодом на упадку британської імперії, яку вирішально допомогла завалити — зударилася головно з суперпотугою США (і НАТО).

Отже, російський історичний месіанізм і большевизм, ставши сухопутною потугою, домінуючою в Європі і морською, конкуруючою із США — досягнув свій черговий політичний і мілітарний етап у напрямі опанування світу. Наступні війни в Азії, Африці, Латинській Америці, пацифістичні рухи, п'яті колони, дезінформи, класові заворушення у вільних країнах, міжнародний тероризм, а понад усе перфектна психостратегія Москви з інфіль-

традією у західні масові медії і шпіонажі — послаблюють Захід, а Москва створює не лише мостові причілки, які оточують США на їх власному континенті. Не у В'єтнамі воюють США, але анте портас своєї країни є приневолені боронитися. Не лише Гренада, Ель Сальвадор чи Нікарагуа, але завтра грозить те саме статися в Мехіко з різних, і не лише соціальних причин.

Концепція рівноваги сил при тому ні до чого. Меттерніхівська доктрина чи стара британська у світовому розмірі між двома світовими потугами — це анахронізм. По суті для неї не існує передумов: спільність обмежених цілей, які в минулому мали великодержави, з яких жодна не мала метою уярмлення усього світу.

Женевські переговори, який вислід їх не був би, принципових змін у політичну стратегію Москви не внесуть. Її жадоби завоювання світу не можна елімінувати декларациями, ані гуманітарними мотивами чи контрадикціями Гельсінських домовлень, які стверджують статус кво загарбань Москви і ненарушність кордонів імперії. Сподівання на зміну політики загарбництва від нової омолодженої екіпи Горбачова — нереальні. Напрямок та цілі російської імперіяльної політики залишаються незмінними без уваги на персональні зміни на Кремлі. Бо духа російського загарбництва не зміниться. Він мусить бути переможений.

У *психостратегії* Заходу мусить стояти вимога редукції ад-нуль-опшен термонуклеарного зброєння без уваги на те, чи москалі годяться на те чи ні, але це має значення у психостратегії на відтинку поневолених народів.

Безкомпромісова постава на позиції розбудови СДІ (Стратегічної Системи Оборони), революційної ідеї нашого часу, яка своєю гуманністю має величезне значення для поневолених народів, дезінформованих Кремлем. СДІ як оборонна зброя вперше в історії людського роду має за мету ліквідувати предмет — лише наступальну зброю, а не людину! Цей гуманний аспект має грандіозне значення у майбутній психостратегії Заходу за залізною заслоною. Творчості і винахідливості людського генія не зупинити ніякими регламентаціями й ультиматумами тиранів. Обмеження термонуклеарної зброї різного роду в пляні МАД¹ має радше економічне значення, бо зменшення її навіть до 50% вистачає для знищення людства.

АБН стоїть за нуль-опшен, тобто за цілковите знищення атомової зброї, що вже раніше висунув президент Роналд Реган. Проте ж, без уваги на вислід женевських переговорів стосовно редукції

1. Політика страху взаємознищення, — прим. Редакції.

мілітарно-технічного зброєння, але при абсолютній неуступчивості США щодо СДІ, Захід мусить свою політичну психостратегію скерувати на здобуття найпевніших і найсильніших союзників — поневолені нації, які творять подавляючу більшість населення російської комуністичної імперії. Здобуття душ цих націй, здобуття душ бійців советської і сателітніх армій — це одночасно є зменшення військового потенціалу російських імперіяльних збройних сил! Поневолені диспонує зброєю ідеї і зброєю взагалі.

У свою модерну воєнно-політичну стратегію Захід мусить включити знехтовану суперпотугу, яка є ахіллесовою п'ятою імперії і системи. Передумовою цього є, щоб Захід найперше ясно здекларував, що СРСР — це російська імперія, це багатонаціональна насильницька великодержавна конструкція, створена терором, обманом, збройним насильством!

Модерна західня електроніка і технологія мусять бути поставлені визвольним рухам і їхнім представникам уже зараз до диспозиції. Захід нехтував ролю поневолених націй тому, що усі політичні концепції контайнменту, детанту, коєкзистенції чи балянсу сили виходили з ненарушності російських загарбницьтв, усе нових і нових. Сьогодні навіть Афганістан, Анголю, Нікарагуа фактично включається у сферу російської домінації, коли Конгрес США схвалює лише гуманітарну допомогу, наприклад, Нікарагуї, а Афганістан чекав 5 років на релятивну допомогу США.

Баланс сили чи детант у розумінні Заходу виключали офензивну психостратегію! Протирічні постанови гельсінських домовлень зі ствердженням ненарушності, інтегральності російських загарбницьтв з одночасною вимогою здійснювання в імперії людських прав поневолених націй є контрадікцію ін адекто² і самообманом. Передумовою здійснення прав одиниці є національна суверенність її нації з демократичним ладом, а не вимога здійснення людських прав у тоталітарній окупаційній імперіяльній системі. Це є нонсенс. *Тому ми є за анулювання гельсінських домовлень!*

Офензивна західня психостратегія повинна вимагати:

а) застосування резолюції ОН з 1960, 1972 про деколонізацію усіх імперій світу, до російської імперії включно;

б) здійснювання резолюції Публичного Права Конгресу США (86-90) з 1959 р. про поневолені нації, яка вимагає від Уряду США підтримувати визвольну боротьбу за самостійність і демократичні

2. Протиріччям самим у собі.

права України, Литви, Латвії, Естонії, Білорусії, Польщі, Угорщини, Чехо-Словаччини, Болгарії, Румунії, Туркестану, Грузії, Азербайджану, Вірменії й інших поневолених совєтсько-російським імперіялізмом і комунізмом народів;

в) декларація ООН і Декларація Європейської Ради про людські права не повинні залишитися фразою;

г) опрацювати універсальну стратегію Заходу проти здійснювання історичної російської імперіяльної комуністичної концепції за завоювання світу;

г) при НАТО або Пентагоні створити департамент психостратегії за участю представників визвольних рухів поневолених більшевизмом націй;

д) при НАТО чи Пентагоні створити департамент неконвенціональної війни, повстанських чи визвольних воєн типу Афганістану, чи УПА;

е) створити Академію волі імені Вашингтона і Шевченка, як протиставлення університетові ім. Люмумби у Москві з метою глибинних студій проблематики визвольної боротьби поневолених націй, їх духовости, культури, системи ідей, вартостей і якостей, філософії життя і способу життя, а теж вишколу відповідних кадрів, але з включенням речників визвольних національних рухів. . . Балянс сил не враховує суттєвого факту. Рівновага сил — це анахронізм. Проти імперіяльної концепції в усьому світі постає національно-визвольна ідея. Її переможного походу не спинити! Воювати треба на опанованій комунізмом території!

Те, що Москва пропонує редукцію атомових зброєнь — зрозуміло. Її деградує економіка не витримає конкуренції зі США, із Заходом. Взагалі, Москва ніяких перегонів в озброєнні не витримає, бо в цей комплекс треба врахувати суцільну економіку, технологію, електроніку, мікроелектроніку, харчову продукцію і т.п. Термоядерна зброя СССР це лише вершок піраміди, на розбудову якого сконцентровано увагу, але який стоїть на піску суцільної недорозвиненої економіки СССР! Щоб мати далекосяжний успіх, Захід повинен припинити кредити, постачання збіжжя, усякої технології і т.п., щоб тим чином силою відвернути її від дальшого масивного зброєння! При необмеженій конкуренції у всіх ділянках, Москва стане на краю банкрутства. Але Заходові треба мати далекосяжну універсальну стратегію, а в центрі її включити роль потуги — поневолені нації й їх вирішальну роль. Коли СССР не матиме достатньо хліба, буде примушений поступатися індивідуальній власності, а тим чином створювати нові можливості бойового старту і розхитування системи поневоленими народами.

Револуційно-визвольні процеси, які охоплюють усі ділянки життя поневоленої нації — протиставні большевицькій марксо-ленінській філософії життя і большевицькому способу життя, національні структури поневолених націй проти окупантом накинених їм російсько-большевицьких мусять бути підтримані. Українська Катакомбна Церква, Литовська Католицька Церква, іслам, питоменна культурна творчість народів, змаг за інститут приватної власности, вільні профспілки з усім їхнім багатограним суспільним, культурним, політичним комплексом воююча «Солідарність», зусилля українських донбаських робітників ще перед «Солідарністю» у творенні вільних профспілок (Клебанов) і т.п. — усе це концентрується у zenіті націонал-політичної боротьби: за здобуття влади поневоленої нації на власній землі проти російського окупанта, за його прогнання. Визвольні підпільні організації як альтернатива влади поневолених націй — мусять отримати визнання Заходу проти ворожої окупаційної інституції влади!

Усі вогнища визвольної боротьби, зокрема збройної як Афганістан, Нікарагуа, Анголя, В'єтнам, Камбоджа мусять бути підтримані зброєю. Іншої мови Москва і комунізм не розуміють.

Чи Ви вже вирівняли передплату «В.Ш.» на 1986 рік? Пам'ятайте, наш журнал ступив у своє 39-річчя! Допомагайте його розбудовувати і розповсюджувати в усіх країнах поселення українців!

Ярослав СТЕЦЬКО

ПРОБЛЕМИ, ЩО ПЕРЕД НАМИ

*Вступна доповідь Голови АБН і Члена Почесної Президії
Європейської Ради Свободи (ЕРС) на відкритті Конференції
АБН і ЕРС в Лондоні 22.11.1985 р.*

I

Сьогодні увага сконцентрована на зустріч през. Р. Регана з диктатором М. Горбачовом. Ідеться про один аспект світової кризи: мілітарний. Він є консеквенцією послідовно здійснюваних загарбницьких аспірацій російського імперіялізму під формою комунізму у напрямі завоювання світу. Елімінація цього імперіялізму спричиниться вирішально до ліквідації загрози термоядерного знищення. Треба звернути увагу на ахіллесову п'яту імперії і системи. Без включення у процес творення нової дійсності у світі поневолених націй, — всякі договори виключно мілітарного характеру, — кризи не усунуть. Суть не в тій чи іншій провідній екіпі від Кремля, бо ніяка екіпа не змінить суті справи: не піде на зречення від імперіялізму і від поневолювання народів. І цього переговорами не досягнути. Ключева потуга — це поневолені нації. Ставка на них розв'язує справу світової кризи.

Очевидно, що АБН був і є проти термонуклеарної війни, даючи свою успішну альтернативу, щоб елімінувати причину: імперію зла. АБН є за zero-розв'язку стосовно атомової зброї, за знищення всякої термоядерної зброї. АБН підтримує СДІ як найбільше гуманну систему зброєння, яка нищить предмет, а не людину. Це революційна ідея, бо завжди досі від часу заіснування людини зброя була скерована на людину, а це вперше видвигнуто ідею — нищити саму зброю. Лише людина злої волі може бути проти винайдення такої контр-зброї, яка ліквідує лише зброю, а не людину. Навіть у випадку величезних труднощів у її здійснюванні ідея гідна підтримки усіх шляхетних людей світу.

У комплекс елімінації суті кризи суттєво включаються поневолені нації, яким треба б дати модерну електроніку і технологію в рамках психологічної війни, психостратегії Заходу.

Ніякі тимчасові розв'язки кризи не усунуть, коли правильно не буде йти здійснювання вирішальної остаточної розв'язки. Предметом нашої Конференції є якраз проблеми фінальної розв'язки,

яка завжди лежала у непоборній силі людського духа, у силі ідеї, у незламному прагненні людини і нації до волі і незалежності. В які форми вблагти і які стратегічні засоби стосувати, щоб розв'язати цю експлозивну силу революційного зриву, щоб її полум'я запалило, знищило тюрму народів і людей — це повинно бути предметом міркувань і роздумів не лише нашого форуму. При тому треба багато помилкових формул, тез, тверджень, порівнянь виправити, бо дезінформ ворога, його «ново-мова» вже інфільтрує комплекс мови правди вільної людини.

Для прикладу: немає боротьби поміж двома суперпотугами, а є боротьба між світом волі і тиранією — імперією зла. Сили волі знаходяться теж в середині імперії зла — це поневолені нації. Сили зла знаходяться теж в середині світу волі — це оборонці імперії зла, її руїнних ідей, її системи та філософії життя, п'яти колони всякого типу, включно з компартіями. Про суперпотугу вирішує не лише максимальне нагромадження технічного озброєння. До «ново-мови» дезінформу належить поставлення т. зв. суперпотуг на один ідейно-етичний і морально-політичний п'єдестал. Обі потуги є однаково звинувачені у створюванні світової кризи, у загрозі термоядерного голокосту. Це велике досягнення російсько-комуністичної психостратегії. Не можна ставити на один ідейно-моральний рівень Роналда Регана — віруючого в Бога, демократа, і його націю, яка ніяких світово-загарбницьких цілей не має — на одному поземі з Горбачовом — тираном, безбожником, народоубивцем, з російською тиранською комуністичною імперією, в якій поневолені десятки високо-культурних націй з тисячолітніми традиціями державности і сотнями мільйонів тиранізованих свободолюбних людей, з імперією гулагів, якої мета — уярмлення світу.

Заклик до взаємних уступків створює враження, що обидві потуги мають злочинні панування над народами, їхній визиск, їхню неволю. Компроміс з боку США означав би здати, наприклад, Афганістан, а навіть Західню Німеччину, чи будь-яку ще іншу вільну націю у большевицьке рабство. Тому всякі апелі до поступок, компромісів, до зречень є тотожні зі зреченням оборони свободи чи незалежності котроїсь із країн світу ще досі не-уярмленої російським імперіялізмом згл. зречення боронити будь-чию свободу чи допомогти відвоювати свободу і незалежність уярмлених народів.

II

Озброєння США не має за мету загарбувати чужі землі, а виключно обороняти ще вільні нації і, — на жаль — піюм десіде-

ріум (побоже бажання) — морально допомогти уярмленим визволитися, без практичної допомоги США. Протилежно — Росія йде пляново на завоювання світу, що відкрито проклямує включно із зобов'язанням у своїй конституції імперії допомагати т. зв. визвольним рухам у всьому світі, — комуністичним револютам у всьому світі. Це є тривіальні правди, які Захід забуває чи не хоче пам'ятати.

Ставити на один рівень США, країну свободи, великодержаву створену у великій антиколоніальній визвольній боротьбі, з СРСР — найжорстокішою колоніальною імперією світу усіх часів — означає дезінформувати народи Третього світу, створюючи враження наче б США прагнули завоювати їх, як цього прагне большевицька Росія. Моральні категорії цілком перемішані, моральні апелі до обох суперпотуг іти на компроміси є облудою опортунізму Західних масових медій, а подекуди і державних мужів, а навіть деяких найвищих церковних лідерів.

За що йде світовий змаг? Чого прагне большевицька Росія? Її об'єктом є численні поневолені нації і змагання ще більше їх поневолити, щоб у висліді загарбати увесь світ. Це мета Москви. Отже об'єкт — мета усім znana. Але немає зусиль цю правду ясно проклямувати. Бож фактично йдеться про те, щоб об'єкт-мету загарбництва визнати підметом — окремою суперпотугою для завалення якраз цієї імперіальної конструкції за поміччю тієї *третьої*, нехтованої сили-потуги. У жодних переговорах не стоїть предметом — сама суть світової кризи, причина кризи: рабство десятків націй і сотень мільйонів людей! Цю *суперпотугу* зробити максимально дієвою силою — означає терези історії перерішити у користь світової універсальної свободи, у користь Окциденту. Переговори навколо виключно технічно-мілітарного роззброєння — справи не вичерпує і не вичерпає, доки не буде включена Заходом — знехтована суперпотуга — поневолені нації — найсильніший союзник Заходу. Шлях перемоги — це зменшити до мінімум людський військовий потенціал імперії тиранів, здобувши душі членів уярмлених націй на бік Заходу. Суть — це необхідність *Психостратегії Заходу*, вирішального чинника — окрім технічно-військового зброєння. *Психостратегія Заходу* — це здобуття душ бійців советської армії, душ членів поневолених націй, які оперують зброєю окупанта і в слушний час скерують її проти окупанта. А у часі визрівання революційно-визвольного процесу ослаблюватимуть військову машину окупанта, розбудовуючи свої національні структури різновидного характеру проти накинених їм ворожих большевицьких структур. Своє уявлення життя, свою філософію життя протиставлятимуть, у конкретному оформленні у своїх культурних, соціальних, релігійно-церковних структурах,

російсько-комуністичним структурам накиненим народам, між якими компромісу не може бути. Чи може бути компроміс між вірою в Бога і воюючим безбожництвом? Між національною культурною творчістю, спертою на питоменних даній нації якостях і вартостях і большевицьким соцреалізмом, тобто плекання культу пана рабом, культу ворожих накинених насильством структур, як колективізація чи героїзовання російських царів і полководців-загарбників коштом національних героїв-борців за визволення?!

III

Вирощування, скріплювання у психостратегії Заходу за поміччю модерних технологічних й електронічних засобів (радіо, телевізії) національних структур, протиставлення нашої системи життя, філософії життя, об'єктивованої у наших життєвих структурах — большевицьким означає систематичне підривання окупаційної системи. Зрештою, вся політика Заходу мусіла б бути переставлена на ці визвольні процеси, якщо Захід хоче уникнути атомової війни. Якщо б Захід відмовився від економічних й інших взаємин з большевицькою імперією, якщо б не достовляв їй збіжжя, технології, кредитів, імперія була б приневолена зменшувати зброєння, мусіла б йти назустріч протилежним їй економічним інститутам напр. поширювати індивідуальну власність на землю, щоб збільшити продукцію хліба, що знову скріплювало б революційні анти-большевицькі структуральні процеси, підривало б систему й імперію, яка нею (системою) держиться й, очевидно, зброєю, яка її захищає.

Щоб зрозуміти революційні процеси в большевицькій імперії, треба собі усвідомити цей факт, що імперія держиться не лише зброєю, але суцільним терором у всіх ланках життя, змілітаризованою економічною системою, удержавленням економіки, насильною колективізацією, що є протиприродньою накиненою системою господарювання мілітарно-окупаційного типу. Революційні процеси валять імперіяльну окупацію, одночасно борючись проти російського большевицького способу життя накиненого народам. Приклад з Катакамбною Церквою дуже вимовний. Катакомбна Церква є не лише релігійна, але теж національна категорія. Віра в Бога є не лише теїзм сам по собі, але одночасно боротьбою за національний первень у духовості нації, якої складовою частиною є іслам чи християнство від тисячоліття. Революційні процеси це є боротьба сучасного життя, усіх його ділянок. Вітання Слава Ісусу Христу, чи Год блес ю — це є у тамошніх умовах революційне гасло. Приватна власність, вільна профспілка, вільна духовна

творчість, сперта на національних первнях, культ власних святих і героїв, — усе це революційні елементи. Усі вони мусять бути сконцентровані в одному національно-політичному пункті — розвал імперії і системи, відновленні національної демократичної державності, бо щойно у ній є можливо здійснити питоменні кожній нації якості і вартості.

Агресія російського імперіялізму є всеохоплююча. Вона підчинила собі повністю Російську Православну Церкву, яка вже охопила православні Церкви сателітних країн, отже визнанням Патріярха Московського їхнім де факто зверхником. Усе це в плані російської імперіяльності. Царгородський Патріярх є лише номінально вселенським. Тільки Катакомбні Церкви протиставляються Російській цезаропапистській режимовій Церкві, яка вислугується безбожницькій комуністичній владі. Частина православних Церков на еміграції, як УАПЦ, чи невеличкі на Близькому Сході є незалежні від Загорська, але велика частина напр. російської православної Церкви на еміграції уже визнає Московського Патріярха.

IV

Агресія Москви йде різновидними шляхами. Відповідь мусить бути теж різновидна. Це не є імперіялізм старого класичного типу. Це є імперіялізм, який накидає народам іншу суцільну філософію і спосіб життя. Тому революційно-визвольний процес не може бути зрозумілий, як лише технічно-збройний, але це революція *духова*, національна, культурна, соціальна, економічна, релігійна різних аспектів і варіантів. Це є грандіозний процес протиставлення накиненому насильством російському, большевицькому способові життя. Тому західня психо-стратегія мусить враховувати унікальне розуміння революції нашої епохи за залізною заслоною. Це можуть йому передати лише ті з уярмлених націй, які переживають цю рідну свою духовість, свою філософію життя, ще не заражені пошестю «прогресизму», чи большевицькою ново-мовою, як каже Орвелл, Великого Брата, його системи. Великий Брат так вичистив мову від різно-слів, щоб не було, напр., понять на гніт, визиск, поневолення, — дав свою ново-мову. Для розуміння цього не є здатні виключно західні т. зв. спеці-совето-логи, серед яких є, зрештою, відомі інфільтранти Москви.

Живемо в добі руїнних і творчих революцій. Творчої Ісламської революції не перемогти насильством, — вона проникатиме у комплекс СРСР, буде скерована проти справжнього ворога релігії і ісламських націй — якраз проти большевизму — Росії, чого доказом є Афганістан. Афганістан ще не став орієнтиром для сучас-

них шіїтів чи сунітів. Він є теж фактично нехтований Заходом. Не скеровано бою усього ісламу проти найбільшого ворога ісламу, релігії і нації та людини — большевизму, що є синтезом російського імперіялізму й комунізму.

Афганістан не є навіть належно охоплений психо-стратегією Заходу, не згадуючи вже про збройну допомогу муджагедінам. Скільки годин передаються радіопересилання «Свободи» в Афганістан? Мінімально смішно! Зрештою, пересилання теж Української Служби радіо «Свобода» не відповідає потребам воюючої України. Політична лінія цих пересилань протирічить Заповіті Конгресу США про Поневолені Нації з 1959 р. (86-90). А напрямок редакції нехтує революційно-визвольні процеси, знецінює роль найсильнішої політично-визвольної-Організації-ОУН, яка організувала і вела проти націонал-соціалізму і большевизму двофронтову війну спільно з УПА: бракує демократичного плюралізму у пересиланнях, не інформуючи достатньо народу в Україні про діяльність великої більшості еміграції — ОУВФ та діяльності ОУН-АБН й інших визвольних формацій. Це діється вже не з вини американських чинників. Навіть звернення президента Рональда Рейгана про двофронтову війну України ігнорується. Зрештою, добір людей на вирішальних постах належить американцям і вони співвідповідають за цей брак демократичного плюралізму у радіопередачах. Психостратегія Заходу далі вирішально не допомагає.

Одна радіостанція, дана виключно до диспозиції АБН, мала б більше значення, як десять наймодерніших бомбовозів чи атомових бомб. Доказом цього: психостратегія Москви, яка збагнула суть психологічної війни! Яку ефективну роботу для Москви робить ця війна з дезінформом включно і з підтримкою т. зв. національно-визвольних рухів, пацифістичного руху, проксі-воєн, класових револютів, расових ударів — знаємо!

V

Коли ми взяли за тему нашої Конференції — High and Low Frontier — Strategic Defence and Liberation, то зробили це в тому переконанні, що лише комбінована стратегія Гай і Льов Фронтірс, оборонна стратегічна ініціатива (СДІАЙ) і оборонна найперше психостратегія — включення поневолених народів як окрему потугу у комплекс Заходу з перспективною проєкцією оборонної військової дії повстанчих рухів поневолених націй-забезпечить перемогу.

Повстанчі зриви будуть фінальним завершенням розгорненого революційно-визвольного процесу на всіх ділянках життя поневолених націй накиненої їй системи і філософії життя окупанта — марксо-ленінізму, большевицького способу життя. Визвольна боротьба провадиться за душу людини і духовість нації, за її соціальний ідеал, за її релігійний ідеал, її власні, питоменні культурні цінності і якості, за її рідні суспільні інститути, економічний лад, за її інтегральне національне «я», яке своєю протиприродною концепцією т. зв. советського народу — тобто російської супернації — окупант хоче знищити. Советський нарід це фікція, це намістка — російської супернації прихованої за формулою советського народу. Такого народу немає і бути не може. «Совет» це є рада (каунсіл). Чи може бути нарід, нація «рад» чи «комітетів»? Чи може бути імперіялізм «рад», культура «рад», чи народу «рад»?! Як Ради чи Комітети можуть творити народи, нації?! Це є орвеллівська — ново-мова! Не порівнюючи неможливе до порівняння, але чи може бути «нарід чи нація комонвелтська», або імперіялізм «комонвелтської нації — народу»?! Проти усіх цих накинених форм і змістів різним ділянкам життя йде революційно-визвольна боротьба, якої зенітним завершенням буде — повстанчий зрив. . . Постійне психологічне революціонування й мобілізування, духова революція — передумова інших аспектів революційного процесу. Формуються національні структури (наприклад, Катакомбна Церква, підпільна мистецька, літературна, культурна творчість і т. п.), які протиставляються большевицьким.

У свою психостратегію Захід мусить включити допомогу технологією і електронікою в ростові цих визвольно-революційних процесів, в яких технічно-революційні збройні виступи є одним з численних елементів. Визвольна антибольшевицька революція це всеохоплюючий процес цілісне життя поневолених націй. Це зудар двох систем життя, двох протиставлених світів ідей, протилежних філософій життя, способів життя. Від того чи Захід зрозуміє суть цього процесу, залежить теж його успіх. У сучасній добі немає ізоляції ані втечі від життя. Модерна електроніка і технологія — найкращі слуги *ідей*, які мита не платять! Навіть під тоталітарною імперіяльною системою большевизму.

Василь ЛИТВИН

SI VIS PACEM PARA BELLUM

Стара римська приповідка — Як хочеш миру, будь готовий до війни! — стає сьогодні актуальною більше, як колинебудь досіль. Війна і мир — ці поняття тривожили людство від найдавніших часів. Війни є постійним явищем в історії людства від найдавніших часів, почавши від кам'яної доби аж по атомову. Війна — це боротьба, змагання за кращі землі, за ринки збуту, сирівці і т.п. Можна сумніватися, чи настане колись той оспіваний Овідієм золотий вік, коли зникнуть війни і всяка боротьба, а запанує «блаженний мир» і справедливість.

Іван Чернява пише в повісті «На Сході Ми!» — «Не вірте в братерство народів, якщо два народи цілуються, заносить бурею. . . Тямте, що інстинкт борні у народів — це не фізична недуга і його не дасться вилічити, зоперувати. Тому гартуйте свої м'язи. Одвічна жадоба змагань — це те саме, що сексуальний гін. Тому не вірте, що колись запанує блаженний спокій. Мир і спокій — це видумка людей нездатних до життя, або сліпих, або переладованих чужим хлібом шлунків. Одинокими правними властителями спокою є ті, що їх здобули. . . Тільки безсильні і хворі проклинають силу. . . Безсильні і хворі вишукують собі все великі віри (не піддержувані м'язами) й чваняться ними мов бідний дітьми. Хто повірить, що золотими казками про братерство можна з народів-каналій зробити янголів? Мир і спокій добрі для мерців!»

Після Першої світової війни переможні будівничі нової Європи і нового ладу в світі запевняли, що подібна війна не сміє більше повторитися в історії людства. На сторожі миру мала стояти Ліга Націй в Женеві. Та минуло зазедве 20 років, як вибухла Друга війна, ще страшливіша, бо коли в Першій світовій війні згинуло 10 мільйонів людей, то в Другій згинуло їх понад 50 мільйонів. І ось зазедве замовкли вибухи бомб над європейськими містами, як над світом нависли темні хмари нової світової катастрофи, супроти якої страхіття останніх двох воєн — то наче дитяча іграшка.

Нерозв'язані, чи зле розв'язані міжнародні проблеми важко мстяться. Версальський договір, з його кривдчними для німців

постановами, образили їх національну гідність і породили гітлеризм, а з ним Другу світову війну. В Другій світовій війні західні союзники договорами в Тегерані, Ялті і Потсдамі старалися задовольнити всі забаганки Сталіна і віддали йому на поталу пів Європи. Вони вигріли собі за пазухою червону гадину, яка тепер кує їх.

Акція пацифістів

В міру того, як нова адміністрація президента Регана почала тверезо дивитися на справи, не через окуляри детанту, і рішила дозброїти Америку, щоб досягнути баянс рівноваги сил, на Західню Європу, за підшептом Москви, напав панічний страх, мовляв, політика Регана провокує збройну конфронтацію з ССРСР. Перед Брежнєвим, який хотів мати мілітарну перевагу, щоб легше шантажувати Захід, стануло питання — або йти на перегони в зброєннях з Америкою або вдатися до шантажу і використати пацифістичні настрої Заходу проти зброєнь Америки, бо, мовляв, Америка грається з вогнем і провокує світову катастрофу. Брежнєв рішився на друге, знаючи, що ССРСР не видержить в перегонах з Америкою.

Пацифістичній акції надали розмах такі організації: Світова Рада Миру в Будапешті, Світова Рада Жінок в Празі, Світова Федерація Профспілок в Букарешті, Світова Організація Журналістів в Москві. Кожне зібрання кінчилося апелем до світової opinio pro заборону розміщення американських ракет в Європі. Жаден з апелів не взивав до усунення московських ракет з Європи і до пацифістичних демонстрацій на Червоній площі в Москві. До акції включилися льокальні організації в поодиноких країнах — різні зелені, феміністки, ліві юніони, включно із Світовою Радою Церков, а навіть Католицька Церква подекуди дала набратися на «миролюбний» трюк Москви.

І почалися масові демонстрації; з Копенгагену ішла 200-тисячна товпа в дощ до Парижа, з антиамериканськими транспарентами. В Бонні маршувало 300.000 осіб, а в Берліні під муром ганьби 50.000 товпа викрикувала не антисоветські, але антиамериканські кличі — «Янкї го гом», не думаючи, що як підуть «янкї», то придуть «ваньки», і тоді не зможуть не тільки демонструвати, а й свобідно висказати свою думку, а якби перейшли на другу сторону муру, то там зустріли б їх танками і скорострілами. «Не добре діється в Данськїм царствї», — сказав сьогодні знову Гамлет. А наша Леся Українка, якби жила і побачила ту здемобілізовану духово Європу, то закликала б знову устами троянської Касанд-

ри: «Вартуй!, бо дармо не дає дарунків ворог!» Вона пригадала б, що т. зв. «Пакс Москва» — то данайські дари Москви, яка хоче приспати чуйність західного буржуя, закоханого в своїм добробуті, щоб взяти його зсередини без одного стрілу. Треба з приємністю ствердити, що та акція Москви, підготована з таким розмахом лівими елементами на Заході, ганебно скрахувала. Європейські уряди тим разом не далися взяти на московський гачок; Америка заінсталювала вже по кількадесять ракет Першінг II і крилаті ракети в Англії, Західній Німеччині, Італії.

Молоде європейське покоління, що виросло в добробуті, не здає собі справи з того, що той добробут постав тільки завдяки оборонній силі Америки і НАТО, і що той добробут і свободу треба боронити, якщо не хочеться втратити їх і жити в неволі та нужді. А коли настала легка криза і безробіття, то вину за це приписує демократичному устроєві. Мало хто читає газети, а ще менше інтересується тим другим світом на Сході, що там діється, як там люди живуть. Опит переведений в 1981 році через American Enterprise Institute виказав, що тільки 25% західніх німців уважає, що свободу треба боронити навіть за ціну війни, а 48% годяться акцептувати комунізм, якщо це мав би бути єдиний спосіб уникнути війну. Німці попали з одної скрайности в другу. Колись їхні батьки будували «Тисячолітній Райх» і збиралися панувати над слов'янськими народами на Сході Європи. А сьогодні їхні сини не хочуть боронити власної батьківщини. Відгребали старий демобілізуючий клич — “Better red than dead”.

Західні пацифісти виступають проти зброєнь, проти військової служби, проти національних армій. Для них вистачає «Сельвейшен армія» і пожежна сторожа, бо ті не дражнять Москви. «Що нам зброїтися, — говорить дехто, — і так за 24 години можуть нас взяти». Так колись для наших соціялістів вистачала поліція і чим все скінчилося? Замість створити сильну армію, так як це пропонував Микола Міхновський, яка була б оборонила молоду державу, вони голосили кличі — «з руськими соціялістами ми домоворимося і без армії» — і домоворилися. Подібно в 30-их роках соціялісти-пацифісти вели завзяту пропаганду проти зброєння Європи, в той час, як Гітлер шалено зброївся, запевняючи всіх, що він не хоче війни, як сьогодні Міша Горбачов.

Таку саму політику ведуть сьогодні на Заході різні пацифісти, неутралісти, боягузи, що розвинули акцію за однобічне роззброєння Західньої Європи. Озброєння західніх країн атомною зброєю стримує тер-моядерну війну, бо відбирає Москві охоту заатакувати Захід, коли знає, що можуть бути застосовані відплатні

акції. Європа хоче бути безборонною, на то немає ради. Кажуть, що розум то добра річ, тільки треба його мати. «Політика угодова — то запрошення до війни», — писав Артур Кестлер ще в 1954 році, розкаюний комуніст, автор голосної свого часу повісти «Темрява вполудне».

Москва добре знає, що їй ніхто не загрожує, ні НАТО ні Америка, бо ті хочуть тільки «святого спокою», щоб задержати статус кво до кінця світу, і щоб торгувати з Москвою. Навіщо ж тоді накопичення нуклеарної зброї, скеровані на Європу ракети СС-20? Відповідь ясна — то психологічна гра нервів, політика вужа давуна супроти загінпотизованого страхом крілика. Советська пропаганда підшіптує: «Що вам з Америки, Америка вас не оборонить. Подивіться, що сталося у В'єтнамі, в Анголі, Етіопії. Чи ви думаєте, що американський народ згодиться висилати своїх синів, щоб вмирали за інтереси Європи? Пощо вам зброїтися, чи не краще вам зужити ті гроші для мирних цілей, чи не ліпше вам жити з нами в згоді і торгувати спокійно. Де ви знайдете більші ринки збуту? Це допоможе вам зліквідувати безробіття, зріст цін, інфляцію та інші капіталістичні нещастя, яких у нас ніхто не знає».

Зоряна війна

Видвигнений президентом Реганом два роки тому проект т. зв. «Стар Ворс» був сприйнятий ліберальною пресою, конгресменами, а навіть деякими мілітарними колами Пентагону критично. Скептики твердили, що то «фікс ідея» Регана, утопійна фантазія, яка буде коштувати грубі більйони доларів, а вислід буде більше як сумнівний. Але президент Реган, як добрий провідник, не піддавався пресії опозиції, а йшов послідовно до своєї мети. В першій мірі змінено назву на «Стратегічна Оборонна Ініціатива» (Strategic Defence Initiative), бо попередню «Стар Ворс» використовували критики, що це мілітаризація космосу. Очевидно, пересічному лякові, необізаному з технічними таємницями, важко зрозуміти складний процес цих операцій.

Приблизно, той процес виглядає так: з землі висилається в космос проміння Лезера, зі швидкістю світла (300.000 кілометрів на секунду), які є скеровані на дзеркала сателітів, завішених в космічних просторах. Сателіти є випосажені в мікрокомпютери, які скеровують проміння Лезера на зближуючий ворожий об'єкт і нищать його в повітрі. Це є, так сказати, удар кулею в кулю під час лету.

Спочатку цей винахід уважали за нереальний, бо конгресові експерти обчислили, що на приблизно 10.000 советських ракет потрібно стільки ж сателітів, бо один сателіт може знищити тільки один ворожий об'єкт. Ті обчислення опрокинув високої класи спеціаліст, Грегорі Канава, який доказав, що на десять тисяч советських ракет вистарчить 100 сателітів, при удосконаленій американській техніці. Перші проби показалися вповні успішними. СССР розпочав досліді в тій ділянці дavnіше.

Совети дуже занепокоєні американськими оборонними дослідженнями в стратосфері і стараються за всяку ціну добитися заборони цих дослідів. Якщо совети розв'язали ту проблему успішно, в що можна сумніватися, то вони є занепокоєні, бо тратять монополію на ту зброю. Москва сподівалася, що Америка і Західня Європа, шантажовані нуклеарним голокостом, будуть її годувати, одягати, достарчати технологію і кредити. Москва привикла, що Захід має сповняти усі її забаганки — був Тегеран, Ялта, Потсдам і останньо Гельсінки, де Захід ішов послушно на московським шнурку. Але потрапила коса на камінь.

Якщо ж Москва не має тієї оборонної зброї, то це ще більша причина до занепокоєння. Ті всі тисячі ракет, які вона нагромадила продовж 20 років коштом голодуючого населення, окажуться безужиточними. Король без атомової зброї буде голий, його перестануть боятися народи. Цікава московська логіка — не вільно боронити своєї країни перед знищенням ворожими ракетами. Президент Реган у своїй промові в ОН слушно запитав: «Що загрожує Москві, якщо наші міста будуть забезпечені перед нуклеарними атаками? Ми не вимагаємо, щоб советські громадяни були безборонні, чому вони так настирливо домагаються, щоб ми були безборонні?»

На випадок конвенційної війни, навіть якщо большевики, маючи перевагу в конвенційній зброї, мали б початкові успіхи, то це ще далеко до виграної війни. Досвід останньої війни є багатомовний і повчаючий. Німці панували над цілим Атлантийським узбережжям, від Нарвіку до Піренеїв; вони виграли усі битви, але програли війну.

Москва боїться більше війни ніж Захід. В Кремлі сидять хитрі московські мужики, вони не люблять грати ва банк, як божевільний Гітлер. Вони знають, що на випадок війни Москва буде мати кілька фронтів — на заході фронт НАТО з Америкою на чолі, на сході Японія, яка розбудовує свої збройні сили і має з Москвою старі порахунки: Курильські острови, Сахалін, Владивосток, які Сталін загарбав при кінці війни без одного стрілу. Китай має

теж старі претенсії до територій, які зайняв ще царський уряд. Сателітні армії дуже непевні, їхні народи ненавидять москалів, і при сприятливій нагоді можуть обернути свою зброю проти свого «союзника». В Червоній Армії більшість становлять сини понево-лених народів, які не будуть воювати за своїх гнобителів. Це ми бачили на початку останньої війни, як цілі корпуси переходили до німців. А найважливіше — це фронт всередині імперії, фронт понево-лених народів, з Україною на чолі.

Чи встоїться Москва проти тих фронтів? В майбутній війні не буде американських достав, а советська «передова» техніка не встоїться в конфронтації з американською й європейською технікою. В 1982 році Ізраїль зайняв західний Ліван, щоб зліквідувати бази палестинських терористів. В долині Бекаа дійшло до повітряного бою між ізраїльським і сирійським летунством. Ізраїльські летуни, оперуючи на американських машинах, зістрілили 102 сирійські Міги (советської продукції), втративши при тім усього два власні літаки. Факт говорить сам за себе, який західня преса поминула мовчанкою. Чому ж, отже, боятися Москви, коли вона сама в страху?

Не мир «за всяку ціну» найбільша цінність, *а правда і свобода*. Христос не вчив капітулювати перед силами зла, спілкувати з ними, а вчив боротися і боронити Божу і людську правду. Він бичем повиганяв гандлярів з єрусалимської святині. Світ не можна врятувати від загибелі співжиттям з антихристом. Імперіялістичні війни, яких ціллю є поневолення других народів — є злочином проти людства. Але оборонні війни — в обороні рідної землі і свого народу — це святі війни, і від них жоден народ не може ухилитися, якщо йому дорогі свобода і честь нації.

В новорічній посланні Папа сказав, що в ім'я елементарних за-сад справедливості християни мають не тільки право, але й обов'язок боронити свою свободу перед несправедливим агресором!

Проблеми національного визволення

Ярослав ГАЙВАС

ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ
(Продовження, 5)*Українсько-польська трагедія*

Українсько-польські відносини продовж століть історії не багато різнилися від відносин між іншими сумежними народами. Граничні спори й війни чергувалися з періодами миру, династичними подружжями, після яких знову приходили спори та війни. У висліді цих воєн, подруж, чи взагалі силових відносин приходили періоди панування одного над одним. Українсько-польські спори й війни, хоч тривають близько тисячу років, мали великі перебої, в яких нестало української держави, а тоді Польща втискала на терен України, або відбивала наступи, що йшли по черзі через Україну.

Обидва народи присвоїли собі назви «передмуря християнства», бо їм приходилося першими відбивати наступи диких орд зі сходу. Однак назва ця вірніше відбиває становище і роль України. На ній бо відбувалися перші удари з азійськими кочовиками. На терені України вони зустрічали перший опір і щойно коли його зломали — котилися далі на захід, де зустрічали вже польський мур. Половці і печеніги українського передмуря не переломили. Переломили його татари, які вдерлися в Польщу і щойно тут зупинив їх князь Генрик Побожний зі своїми полками під Лігніцею та завдав їм нищівного удару і змусив до відвороту. Таким чином, власне Україна була цим передпіллям, цим передмурям, яке зустрічало перші навали, не раз з труднощами, але успішно. Положення змінилося, коли Україна доби Козаччини значно ослабла і підпала під російське панування. Тоді не стало для Польщі українського передмуря. Московський натиск без перешкоди котився на Польщу і силою зі зовні та розкладом з нутра підпорядковував її собі. Доки ще були інші європейські суміжні з Польщею великодержави, Москва разом з ними ділила Польщу, а коли ж цих держав у висліді Першої і Другої світових воєн не стало, Москва без перешкод підпорядковувала собі цілу Польщу.

Здавалося б, що ті довгі історичні лекції повинні витиснути рішучий вплив на польську національну свідомість, на політичну

думку польського народу та на його конкретні політичні заходи. Одначе, так не було принаймні до останнього часу, до закінчення Другої світової війни. В часі Другої світової війни між обидвома народами заіснували такі трагічні, жорстокі й криваві події, які хоч і не були у вимірах великих воєн і пов'язаних з ними мільйоновими людськими втратами, але своїм характером, а зокрема своєю жорстокістю ці події потрясли сумлінням обидвох народів, що у висліді заставило їх не лише призадуматися, але почати ревідувати набуті продовж історії погляди. В цьому самому напрямі натискала загальна національно-політична ситуація, яка визначається пануванням Москви над обидвома народами.

Українці зовсім оправдано пов'язують усі конфлікти між обидвома народами з постійним натиском польського народу на схід. Натиск цей не завжди був вислідом войовничості польського народу чи його ворожої постави супроти українців, але продуктом німецького «дрангу нах остен». Німці тиснули на поляків і витискали їх з їхніх земель, а поляки, які не могли з успіхом протиставитися німецькому «дрангові», свою енергію звертали «по лінії меншого опору», на Україну. Цей стан був на протязі століть, в якому переможна битва польсько-українських-литовських полків під Грунвальдом могла стати переломом. Не сталося це тільки тому, що опір польському тискові на українському сході був такий малий, що польські апетити звернулися якраз туди. Таким чином Грунвальдська битва залишилася епізодом, що не викликав довгого історичного процесу за собою.

Козацькі війни зломали хребет польському натискові, але до закріплення української державности не довели. Виросла за той час Московія почала виповняти порожнечу, витворену польським відходом. Опанувавши Україну, Москва посунула на Польшу, а у висліді Другої світової війни і тотальної поразки Німеччини Польша не лише повністю опинилася під російським керівництвом, але й стала випадовим пляцдармом для Москви у її посяганні далі на захід. Саме такий стан є сьогодні, з тим, одначе, що в силу слабнучої сили Москви і її епохальних помилок як на зовні так і в нутрі імперії, постає нова дійсність, яка може бути використана обидвома народами для посилення процесу відзискування втрачених суверенностей.

Освідомлення того факту покищо далеко не загальне, як по одному так і по другому боці. Традиції взаємної ненависти не зникають нагло і тільки тонка верства в обидвох суспільствах розуміє це і починає робити заходи для великої історичної ректифікації, для спільних заходів. Трагічні події Другої світової війни,

що мали місце між українцями й поляками, з одного боку поглиблюють цю взаємну ворожнечу, але з другого боку вони можуть бути каталізатором для всеобіймаючої ревізії дотеперішнього стану й дотеперішніх спрямувань політики обидвох народів.

Намагання замкнути очі на події під час Другої світової війни нічого не дадуть, бо вони ще довго будуть в народній свідомості. Навпаки, їх треба усвідомити собі як чинник, який мусить бути негативним орієнтиром на майбутнє, а тому його треба за всяку ціну виєлімінувати. Останнім часом з польського боку, не без відповідних поштовхів з боку польського комуністичного проросійського уряду, знову почалися переказування цих важких випадків з останньої війни. З українського боку такого відсвіжування не так багато, хоч українці мають не менше претенсій до поляків по тій лінії, як поляки до нас. Власне, на цьому місці треба хоч коротко вказати на те, щоб не лише поставити полякам перед очі факти їхнього поступування, але також, щоб ми усвідомили собі, що рахунок по обидвох боках принаймні рівний, якщо не більш обтяжений по польському боці.

Обидва народи, а чи, вірніше, їхні політичні чинники, зле розраховували як перебіг війни, так і остаточні втрати та зиски. В Другу світову війну поляки входили з вірою в недалеку перемогу над гітлерівською Німеччиною, яка цю війну підготувала й викликала, придбавши перед нею надійного спільника советську Росію. Для нас часом незрозуміло, як поляки могли так розраховувати, але для них великим оправданням є обіцянки їхніх західних союзників. Після перших тижнів війни поляки опинилися на дні. Однак, треба признати, що ще не зовсім були затихли гарматні стріли на полях боїв, як вони взялися до організування нової форми боротьби з ворогом — боротьби підпільної.

Упадок Польщі, згідно з нашими українськими розрахунками, був передумовою і підставою для наших політичних калькуляцій на шляху до відбудови української держави. Але Польща впала, а нам нічого доброго з того не вийшло. Коли ж прийшов вибух німецько-большевицької війни, то надії обидвох народів піднеслися. Українці думали, що по упадку советської Росії вони вже не будуть мати більших перешкод для відбудови своєї держави, а поляки думали, що Німеччина не витримає війни на два фронти, а російсько-советський фактор буде в системі союзних сил замалий, щоб могли протиставитися полякам у відбудові їхньої держави із збереженням східних границь і поширенням їх на заході.

Котра сторона перша розпочала взаємні атаки? Здається, тут немає сумнівів. Перші атаки мали місце на Холмщині та Грубе-

півщині, коли сюди прийшли польські боївки, а відтак з'єднання Армії Крайової. На відплату з українського боку не довелося довго ждати, бо в той час уже були українські збройні з'єднання на Волині й Поліссю та формувалися оборонні збройні одиниці на інших теренах. Ось як про це подає збірник «З хроніки подій на українських землях (рік 1943). Збірка ч. 1»:

«Загал польського населення на Волині і Поліссі після упадку Польщі крайньо вороже поставився до українського народу, намагаючись й надалі зберегти по відношенню до нього своє колишнє панівне становище. Це вороже до українців ставлення поляків зручно використовують для своїх імперіялістичних цілей як німці так і большевики. Одні й другі прийняли до своєї служби чимало охотників поляків та вживають їх до варварських погромів українського населення. Поляки, на жаль, виявили замало розуму й політичного вироблення та пішли в більшості на цю ганебну людобивчу службу, з якої їм так нема й не буде користи. В той спосіб повстало на Волині й Поліссі багато польських, нібито червоних, партизанських банд, які зайнялись виключно погромами українських сіл. З другого боку по містах та деяких сільських осередках німці потворили багато озброєних відділів з поляків для таких же погромів українського населення, а навіть видали зброю цивільному, не організованому в відділі польському населенню, щоб підсилити погромницьку акцію по відношенню до українців. В наслідок цього розгорілася на Волині і Поліссі завзята, безпощадна боротьба між нападаючими німецько-польськими й большевицько-польськими погромниками та українським населенням, яке виступило до самооборони.

Над річкою Случчю шаліють польські банди, грабуючи й тероризуючи українські села. В серпні ц.р. вони спалили село Поташню та вимордували чимало людей. 14 вересня польська банда в силі 100 чоловік напала на село Яцьковичі за Случчю. Бандити спалили 48 хат, чимало хат сплюндрували, вбили 8 людей та зграбували до 750 штук худоби.

В Луцькому районі з колонії Антонівка часто нападають на сусідні українські села, арештують і розстрілюють свідоміших українців та палять хати.

Вислугування поляків німецьким окупантам на Волині не принесло їм нічого доброго. Під час жнивної кампанії німці використали їх працю як робітників і як шуцманів, однак не тільки що не дали їм за це ніякої винагороди, але ще й відібрали від них їх власне збіжжя. Спроби страйку й спротиву з боку поляків здавали розстрілами.

В тих місцевостях, де поляки вже стали німцям непотрібні для погромів, або де — маючи зброю — занадто піднесли голови, нім-

ці використавши їх до решти, ліквідують їх нещадними арештами, розстрілами й вивозами на роботу до райху.

Під кінець літа ц.р. німці перевели масові арештування й розстріли серед польського активу по всіх містах Волині. Вони підступом ліквідували озброєні польські відділи по т. зв. польських «опірних пунктах», що їх самі ж перед тим зброїли». («Літопис», т. II, стор. 172-173).

В статті О. С. Садового «Куди прямують поляки», яка появилася в офіційному органі Проводу ОУН «Ідея і чин», ч. 7, 1944 р., на ту саму тему читаємо:

«В першу чергу — наше ставлення до поляків. Український народ, що зараз бореться за власну державу проти російсько-більшевицьких і німецько-гітлерівських загарбників, веде свою боротьбу під гаслом свободи народам і людині та визнає право кожного народу на власну державу. Український народ не робив винятку також і у відношенні до поляків. Ми визнаємо право польського народу на власну державу. Цю свою позицію ми висловили в наших офіційних виданнях, а на другій Конференції ОУН в квітні 1943 р. ми виразно заявили стремління мирної ліквідації другорядних фронтів, до яких зачисляємо всі фронти, за винятком большевицького і гітлерівського. У своїй політиці порозуміння з сусідніми народами ОУН, як самостійницько-революційний чинник і організатор української визвольної боротьби, була послідовна і, треба сказати сьогодні одверто, добилася виразних успіхів. Тільки на польському відтинку цих успіхів ми не добилися. Так є, хоч ми не обмежилися декларациєю, але робили конкретні спроби порозуміння в ім'я спільного фронту проти Гітлера й Сталіна. Всі наші намагання в тому напрямку аж надто добре відомі польським офіційним чинникам, вони, зрештою, стверджені обосторонніми документами. Де треба шукати причини того що досі розбивалися всі спроби українсько-польського порозуміння?

Відповідь на це питання ясна: головною перепоною в наладнанні українсько-польських взаємин є польська імперіялістична верхівка і імперіялістично-загарбницькі апетити деяких польських політичних кругів». («Літопис», т. II, стор. 48).

Ми не будемо наводити реєстру жажливих убивств, нищення вогнем і залізом цілих сіл разом з їхніми мешканцями, якими заповнені цілі сторінки «Літопису». Це до нічого не доведе, хіба тільки викличе з польського боку такі самі реєстри. Зовсім ясно: події вирвалися з-під контролю керівних чинників і пристрасті, давні й нові бої та жалі, вибух примітивних нахилів, які в умовах війни розцвітають так буйно, взяли верх. У такому стані почалися спроби протизаходів, тобто розмов, у висліді яких мало

прийти до домовлень та договорів. Одначе ситуація для зговорень та договорів не була сприятливою. Поляки почувалися в «сідлі» і вважали українську справу безнадійною. До того вони мали свої претенсії до західньоукраїнських земель, які були головною базою активності української сторони. Поляки вважали, що вони остаточно виходять на прямий шлях до відновлення Речипосполитої, а положення українців вважали початком неминучого трагічного кінця, і тому в таких умовах вони вели тактичні, а не засадничі політичні розмови. В між часі німці домордовували зі свого боку кого тільки могли, а російські армії зближалися з кожним днем, щоб незабаром захопити одних і других. Ілюзії поляків закінчилися знову в советському полоні, в тюрмах, під розстрілами, а українці без ілюзій відразу видали бій червоним полкам і дивізіям.

А тепер нам приходится поробити з того висновки і повчитися.

Українсько-угорський договір

Зовсім інакше від українсько-польських відносин розвинулися стосунки між УПА і угорською армією, що як союзник Німеччини зайняла значну частину української території, на якій оперували відділи УПА.

Історія українсько-угорських взаємин значно менше вияснена і розпрацьована, ніж українсько-польські відносини. Українська територія, яка була під Угорщиною, зокрема закарпатські землі України, підпали під мадярське панування в ранніх часах історії Угорщини, коли закарпатські землі, в наслідок ослаблення Київської, а відтак Галицько-Волинської української держави, не могли отримати підтримки з їхнього боку. Угорські історики розказують, що сталося це вже за часів короля св. Стефана, який впровадив християнство до своєї країни, а один з його синів мав навіть отримати від нього титул «дюкс рутенорум». Угорці, як і кожен окупант, не лише експлуатували закарпатські землі, але й намагалися тамошнє українське населення денаціоналізувати і мадяризувати. Хоч угорці цілими століттями окупували закарпатські українські землі, одначе їм не вдалося добитися своєї цілі. В XIX столітті прийшло національне відродження і на українське Закарпаття, а коли у висліді Першої світової війни догоряла австро-угорська монархія, українське населення тієї століттями відірваної від материка української волості зголосило своє право бути разом з усім українським народом в одній соборній, від нікого незалежній державі.

Таким чином, закарпатські українці, те українське плем'я, яке

угорці пробували назвати «найвірнішою частиною Угорщини» («генс фіделіссіма»), знайшло свою дорогу до своїх братів, а український характер закарпатців виявив себе особливо яскраво під час упадку Чехо-Словаччини в 1938-39 рр., коли-то закарпатські українці воліли повстати зі зброєю в руках для захисту своєї Карпатоукраїнської держави, ніж увійти в склад Мадярщини. В Другій світовій війні Мадярщина воювала проти Советського Союзу по боці гітлерівської Німеччини. Мадярські військові частини були розположені на частинах української землі і допомагали німцям в підкорюванні українського населення, в його тероризуванні та експлуатації. Однак акції мадярів були позбавлені тієї гостроти й жорстокости, що їх виявляли німці. З другого боку, командування УПА шукало можливостей усувати всі можливі другорядні фронти, щоб могли концентрувати свої сили проти большевицьких партизан, а відтак советських армій, а доки ще були німці на українській території — і проти німців. Советські партизани постійно діставали чимраз більше підсилення з «великої землі», себто з територій окупованих російськими арміями, і проти них треба було щораз більше сил УПА. Всілякі надії на зрозуміння німецьким військовим командуванням і його державним проводом їхнього самогубного положення були безпідставні, бо одні й другі німецькі чинники не доросли були до зрозуміння дійсности, а тих, що розуміли, було замало і вони були заслабі, щоб вплинути на розвиток подій.

Отже, коли мадярське командування виявило охоту нав'язати контакти з командуванням УПА й висловило охоту договорюватися у справі перемир'я між обидвома збройними силами, Командування УПА цю ініціативу прийняло, розмови відбулися і договір заключено з великою обопільною користю. Договір цей є особливо позитивним доказом правильної оцінки тодішньої критичної ситуації, дійсного відношення сил і правильних конкретних висновків з користю для обидвох сторін.

Завдяки тому, що колишній зв'язковий УПА до угорської армії, сотн. УПА Андрій Дольницький (псевдо «Немо», «Голубенко»), пережив війну й опинився у вільному світі, ми маємо виняткової історичної ваги його звітні матеріали. Сотн. Дольницький був перенесений командуванням УПА на Мадярщину в характері постійного зв'язкового. Там він перебув до кінця війни, а на закінчення війни взяв участь у мадярській партизанці проти Советського Союзу. В 1946 році він представив за кордон, а відтак поселився в Канаді, де й помер в 1982 році.

Успішні переговори між українськими й угорськими чинниками

і заключений між ними договір був респектований обидвома сторонами до кінця війни. Все це настільки важливе і характеристичне, що найкраще є передати сучасному українському читачеві оригінальний текст договору сотн. Дольницького, очевидно у великому скороченні, щоб читач зміг з основного документу пізнати правду і виробити собі свою власну думку про історичну вагу цих актів. Матеріяли сотн. А. Дольницького під наголовком «Договір про ненапад між УПА і угорською Армією» містяться у V томі «Літопису УПА»:

«Я в той час працював керівником відділу розвідки штабу Південної воєнної округи УПА. Я часто відвідував терен сотенного «Крука», бо він оперував у підміських околицях і мав дуже добрі відомості про стан і рух ворожих частин у Здолбуніві.

Десь у другій половині серпня 1943 року пригнав до штабу гінець від сотенного «Крука». Він повідомив, що «Крук» стягає в ліс до УПА угорські станиці на всій лінії Дубно — Здолбунів. Однак угорський старшина, з яким «Крук» переговорював, зажадав компетентного старшини з вищого штабу УПА. Я не дуже вірив у можливість переходу всіх угорців до УПА, але треба було вістку перевірити. За кілька годин я був зі своїм заступником «Палієм» у здолбунівського «Крука», що стояв з частиною своєї сотні біля села Конюшок.

По звіті «Крука» мені було ясно, що обіцянка масового переходу до УПА була лише засобом, щоб зустрітися зі зверхником «Крука», який би дивився на справу більше реально. На означену годину «Крук», мій заступник «Палій» і я були вже в означеному домі, залишивши недалеко скріплений рій з двома скорострілами та відповідними інструкціями. Угорці видно обсервували хату, бо за пару хвилин з брами станиці, віддаленої на яких 100 метрів, вийшло трьох угорців — старший лейтенант, сержант і якийсь жовнір. Старший лейтенант привітався словами «Слава Україні!» і представився, як комендант станиці.

Отже, вирішено привітати угорську пропозицію й запросити делегата угорської армії до Головного Штабу УПА. Про це рішення повідомлено полк. Падані. Незабаром, на початку грудня 1943 р., наш зв'язковий старшина до угорців, командир «Палій», виїхав на зв'язковий пункт до Мирогощі, щоб привітати угорську делегацію — пполк. Мартон, перекладача — закарпатця хор. Юрка Штама й радиста сержанта Сабо, який привіз із собою досить потужну радіостанцію. Головний Штаб УПА призначив Ростислава Волошина («Павленка») і Омеляна Логуша («Іванова»), щоб інформувати мадярську делегацію про всі справи та всебічно познайомити її з нашою боротьбою. Також приділено мене як зв'язкового й постійного опікуна місії за час її перебування на території дій УПА.

Пізно ввечері вернувся «Палій» з членами мадярської місії з Мирогощі. Група складалася з трьох осіб: полк. ген. штабу Мартон, хор. Юркс Штам — перекладач, і сержант Сабо — радист для обслуговування передавально-приймальної радіостанції, яку вони мали з собою. Усі вони були зодягнені в лижне вбрання, кожухи до колін та баранячі шапки. Незабаром деяка натягнутість і незручність, що виникла з зустрічі вчорашніх ворогів, — зникла. Тепла, ясно освітлена кімната, кілька вдалих жартів та добра наливка — викликали приязний настрій.

Щож до його перебування на терені УПА, полк. Мартон заявив, що у зв'язку з перебуванням наших політичних представників в Будапешті, він дістав доручення познайомитися з нашим рухом і довідатися з першого джерела про його силу та розміри. Він сподівається, що ми йому уможлиavimo виконати його завдання. К-р Ростислав Валошин запевнив, що з нашого боку він не буде мати жодних перешкод, навпаки — всяку можливу допомогу. Він представив мене як зв'язкового старшину до нього, що буде стало йому товаришувати, ним опікуватися і, в міру можливості, задовольняти всі його побажання.

Напочатку полк. Мартон відбув цілий ряд розмов з командиром запілля Ростиславом Волошином, Омеляном Логушем та Катериною Мешко («Верещак») й цілим рядом інших українських та неукраїнських політичних діячів, що по конференції поневолених народів ще були на території Південної воєнної округи УПА». (Стор. 35-55).

Місія полк. Генерального Штабу Мартона на терени УПА відбулася вже після переведення переговорів і заключення договірних пунктів. А пункти були:

- «1) Угорське командування не буде провадити жодної ворожої діяльності проти українського населення й УПА;
- 2) Відділи УПА не будуть політично чи збройно виступати проти угорських залог на Україні;
- 3) Угорське командування не буде брати участі в жодних операціях німців проти українського населення, відділів УПА, військової адміністрації УПА та підпільної мережі ОУН і збройного підпілля;
- 4) Угорське командування буде повідомляти командування УПА про відомі йому пляновані німцями операції проти УПА або цивільного українського населення;
- 5) Угорське командування буде повідомляти командування УПА про дії радянських партизанських відділів або комуністичної розвідки. Так само командування УПА буде повідомляти угорські штаби про всі відомі йому рухи большевицьких партизанів;

6) Угорські залоги можуть отримати від господарських частин УПА потрібні йому харчові продукти, взамін за що постачатимуть для УПА відповідну кількість зброї й амуніції в першу чергу російської, і технічного та медичного матеріалу;

7) Для успішного виконання постанов цього договору і для поладження справ, командування угорської армії в Україні й командування УПА обмінюються зв'язковими старшинами;

8) Для можливих політичних розмов д. Омелян Логуш сконтактує пполк. Падані з нашими політичними чинниками».

А після заключення договору:

«Відносини поміж угорцями й повстанцями після пакту про ненапад склалися назагал добре. Майже на всій території, де стояли угорські частини, українське населення не мало від угорських військ жодних клопотів. Не було більших зударів поміж частинами УПА й угорцями. Щоправда, було кілька дрібних сутичок і непорозумінь, але вони були скоро поладнані зв'язковими старшинами. Два більші зудари поміж угорськими частинами та повстанцями, які мали місце в Башуках на Крем'янецьчині й біля Сарн на Поліссі, були також поладжені зв'язковими старшинами й не мали впливу на будь-яке погіршення відносин між УПА й угорськими військами.

Десять біля половини лютого 1944 р. угорський штаб перенісся до Львова. На короткому поїзді в Бродях я зустрів у ідальні пполк. Падані. Підполковник, що після випадку роззброєння угорської чоти, ставився до мене досить офіційно, був в надзвичайно доброму і приязному настрої. Він запросив мене до свого столика й після короткої розмови сказав, що він відходить на іншу працю й щоб надалі я полагався на всі справи з Імре Бурічем.

Біля половини березня 1944 р. спокійне, рутинне життя в угорському штабі збурилося вісткою про відкриття німцями «угорського комплоту». Найнеймовірніші вістки кружляли поміж схвилюваними угорцями, що Регент Горті заарештований, що німці окупували Угорщину й в деяких місцях навіть ідуть уже бої, що альянти роблять парашутний десант і т.п. За кілька днів я довідався від Буріча, що Гітлер дійсно викликав Горті до Берхтесгадену й поставив йому ультиматум: або заперестати зв'язки з альянтами і зміцнити свої сили на східному фронті, або Горті буде заарештований, а Угорщина окупована німецькими військами. Горті прийняв німецьке домагання, змінив голову уряду, вислав першу угорську армію в Галичину, а рештки окупаційної армії стягнув на Угорщину. Буріч сказав мені, що його зверхник дав йому наказ встановити зі мною зв'язок, бо Перша угорська армія напевно буде респектувати пакт неагресії з УПА. Зв'язкова квартира була встановлена і інженерному бюрі Євгена Врецьони

у Львові, де мій код мав бути «Фройляйн Інге». (Стор. 51, 63, 64, 65).

Два різні сусіди, які були у віковичних спорах та конфлікті з українським народом, а під час Другої світової війни знов опинилися віч-на-віч зі зброєю в руках, дуже відмінно розв'язали цей конфлікт. Правда, положення в кожному випадку не було однакове. Але, все ж таки, в одному випадку переважала засліпленість, а в другому далекозорість. В одному випадку домінували пристрасті, а в другому холодний обрахунок. У наслідок цього, в польському випадку великі втрати по обидвох боках і непотрібне поглиблення конфлікту, що його, як завжди, так і тепер уміло використовували вороги українського й польського народів, а в мадярському — злагіднення, а навіть на якийсь час виелімінування тяглости історичного конфлікту, велике збереження людей і заощадження жертв, накінець — підготовка шляху до майбутнього тривалого полагодження того конфлікту.

А коли йдеться про УПА, то її командування та політичний провід, який був над УПА, в переведенні розмов і в їхньому позитивному висліді виявили себе на висоті історичної потреби, як її зрозумінням, так і вмінням знайти розв'язку.

Перехід фронту

В той час УПА вже готовилася до свого чергового завдання, яке своїми розмірами, зусиллями і ризиком перевищало всі дотеперішні труднощі, небезпеки та подвиги. Серед успіхів і невдач, тріумфів і зазнаваних важких ударів епопея УПА розгорталася до свого героїчного апогею. Вже гриміли советські гармати, щораз ближче було чути гуркіт советських танків, дими, вогні, шум і оклики наступаючих, стогони і зойки тих, що в судорогах віддавали своє життя — заповідали новий етап. Відділи УПА, висунені найдалі на схід, виучували методи й тактику наступаючого ворога і це передавали своєму командуванню, а самі готовилися до ще однієї, важчої за всі доцьогочасні проби: до переходу советського фронту.

Суцільний вал мільйонів людей, озброєних найновішою воєнною технікою, загартованих до озвіріння і заправлених в численних боях, випробуване в постійній небезпеці командування — небезпеці з боку німецьких армій і його знаменитого командування, а одночасно з боку свого політичного проводу, очоленого злочинцем Сталіном — десятки тисяч танків і гармат, літаків і взагалі все те, чим на той час розпоряджала найбільша армія світу, зближались до головних оперативних теренів УПА і його баз.

Протиставитися цій силі УПА не могла; її треба було проникнути, а в потребі прорватися з боем і — вийшовши на її тили — знайти та застосувати супроти тієї сили нову тактику і нові методи боротьби. Ніхто з командування УПА не мав найменших сумнівів, яка це буде боротьба і якого її кінця треба сподіватися. Перемога в цій особливій боротьбі була в самому її веденні, триванні, протиставленні тому валові людей і заліза, що наступав зі сходу та півночі. І чим довше встоятися в тій боротьбі — тим більша перемога!

Як знаємо з передаваних нам автентичних джерел, розмов і стверджень ген. Шухевича-Чупринки, він передбачав, що можна буде встоятися не більше двох років. Його співрозмовці здебільшого не оспорювали тієї його оцінки, хоч багато з них уважали її оптимістичною. Всі вони знали, з яким ворогом мають до діла і які є межі людської видержливості. Та досвід перевищив усі ці оцінки, які для не одного видавалися зависокими, заоптимістичними. Українська людина перевищила це все.

Історичний досвід, який був за нами з доби Визвольних Змагань і збройної боротьби з більшевиками, наклонював до обережності і стриманості в розрахунках і передбачуваннях. Збройні сили Української Народньої Республіки, після спільної виправи з поляками на Київ весною 1920 року та після героїчного Другого Зимового Походу, швидко перестали існувати. УПА мала куди кращий досвід, кращі методи боротьби, ліпше вишколених і заправлених людей, як це було 1920 р., але й ворог проти неї був куди більший та сильніший як тоді, а ще й до того роззухвалений своєю неймовірною перемогою над гітлерівською Німеччиною і її союзниками. Та все ж таки, УПА продовжала свою боротьбу не два, а більше шість років, а її невеликі бойові ланки ще й роки після цього.

Важко повірити в це. Легенда, міт, чудо? — Ні! Це неймовірна видержливість української людини, найглибше відчуття історичної відповідальності її командування, починаючи від її Головного Командира до наймолодших старшин і підстаршин. Всі вони були свідомі, що своєю боротьбою пишуть історію свого народу і засвідчують його незламне бажання бути вільним, бути собою, та творять незнищиму базу, тривалі моральні фундаменти під його існування та під майбутні бої та перемоги.

Саме в обличчі недалеких уже подій настигла зміна на пості Головного Командира УПА. Дотеперішній Головний Командир полк. Дмитро Клячківський зі своїм штабом перебрав функції командира УПА Північ, яка мусіла прийняти головний центральний

удар Червоної Армії і за всяку ціну вийти на її тили. Величина цього завдання виключала можливості командування іншими фронтами і завданнями. А крім цього УПА, після переходу фронту згідно з планом, мала творити автономні більші з'єднання і керування ними вимагало зовсім окремого штабу та всіх тих засобів, що ними розпоряджав саме ген. Шухевич-Чупринка. Останній наказ Кліма Савура (Дмитра Клячківського), як командира всієї УПА, є ч. 17 з дати 28-го жовтня 1943 («Літопис», т. I, стор. 154), а перший наказ ч. 2/44 Т. Чупринки (Романа Шухевича), як Головного Командира УПА є з 26-го січня 1944 («Літопис», т. I, стор. 163).

Роман Шухевич перебрав обов'язки Головного Командира УПА в жовтні 1943 р., однак в перехідному періоді передавання-перебирання не могло бути негайне з огляду на існуючі умови; виразної межі виконування тієї функції не було і це тривало деякий час. На всякий випадок, з перебранням командування ген. Шухевич-Чупринка мусів зразу розпочати заходи, щоб підготувати УПА до того складного під кожним оглядом завдання.

(Закінчення буде)

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

Д-р Микола КЛИМИШИН

БОГДАН КРАВЦІВ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

(В десятю річницю його смерти)

Про Богдана Кравцева вже є багато написано як про поета, письменника й науковця, але дуже мало як про суспільно-політичного діяча. Є тільки коротка згадка в «Біографічній нотатці» про те, що Кравців був головою Студентської Громади та одним з основників українського націоналістичного руху, а згодом першим головою Крайової Екзекутиви Організації Українських Націоналістів у Західній Україні. Була теж принагідна згадка у «Вступній статті» до «Зібраних Творів» Кравцева, що її написав Богдан Бойчук, про те, що Кравців написав збірку «Сонети і строфи» у в'язниці в 1932-1933 роках. Саме цю сторінку біографії Богдана Кравцева я хотів би представити в цій статті по можності докладніше, щоб доказати, що Б. Кравців, крім важливої ролі в культурному житті Західної України, відіграв не меншу роль як суспільно-політичний діяч.

На суспільно-політичного діяча Б. Кравців виростав у дуже сприятливій до того атмосфері. Він народився 5-го травня, 1904 року, у священничій родині пароха села Лопянка біля Долини, о. Миколи й Олени з Богачевських, що були щирими патріотами й суспільними діячами.

Бувши десятилітнім хлопцем, він пережив початок Першої світової війни. Це був час, в якому населення Західної України переживало великий стрибок у розвою своєї національної свідомості.

Великий здвиг «Січей» і «Соколів», що відбувся у Львові в 1914 році, показав велику силу українства в тому Львові, який поляки старалися завжди представити як польське місто. Ця величава подія закінчилася вісткою про початок війни.

Австрійський уряд дав дозвіл на створення з українських добровольців легіону, який прийняв назву «Українські Січові Стрільці». До цього легіону зголосилося в короткому часі понад 20 тисяч українців, здібних носити зброю. Це був великий відсоток населення Галичини й тому це викликало велике піднесення

навіть у найдальших закутинах, в найглухіших селах. У зв'язку з тим свідоміші українці покладали на війну великі надії, що є дуже добре зображене в популярній тоді пісні «Ой у лузі червона калина».

Та події, які скоро йшли і мінялися, зовсім не виправдали цих оптимістичних надій. Легіон УСС був обмежений до мінімального числа; тільки 2500 стрільців прийнято до легіону, а решту включено в загальну австрійську армію. Під першим ударом московського наступу австрійська армія відступала, а російська армія окупувала цілу Галичину. Після року часу, австрійська армія по тяжких боях витиснула московське військо з Галичини, при чому українському населенню довелося пережити тяжкі терпіння. Московські окупанти переслідували українців за патріотизм і за «уніяцтво», а мадяри, яких в австрійській армії було дуже багато, переслідували українців за співпрацю з москалями. Більше число навіть свідомих українців називали себе в тому часі русинами й тому мадяри, не вдаючись в різниці нюанси, брали їх за росіян, які себе називали рускими, і їх забирали до концентраційних таборів, з яких найжорстокішим був концентраційний табір у Телергофі, де згинуло багато тисяч українців в часі Першої світової війни. Крім того, мадяри мали полеві суди, які, слабо розбираючись у ситуації, засуджували на кару смерті й вішали багато невинних українців. На ті переслідування були наражені головню священники й тому в родині Богдана була постійна небезпека перед мадярами.

Такі умовини були протягом чотирьох літ. Правда, під кінець зачали приходити багатонадійні вістки з підмосковської України, де після революції заіснували можливості для українців створити свою державу. А за рік Західня Україна проголосила першого листопада 1918 свою незалежну Західню Українську Народню Республіку.

Віками поневолюваний український народ відновив свою державну незалежність. Богдан був тоді вже чотирнадцятилітній учень четвертої класи Філії Української гімназії у Львові, що славилася весь час патріотичним духом і виховала для України багато відданих чинних патріотів. Величаві многолюдні маніфестації волі, замаєні блакитно-жовтими лентами та прапорами, розспівані гомінко на весь голос українськими патріотичними піснями, які до того часу були заборонені під загрозою тяжких кар, мали великий вплив на молодого ентузіаста, гімназійного учня. Ті враження зі свята волі залишилися на все життя у тих, які в них брали участь, або були їх свідками.

Три місяці пізніше знову великі маніфестації, бо західні землі

України з'єдналися зі східними в одну нерозривну Соборну Українську Державу. Але при тому вже тривожні вістки з боїв за столичний город Західньої України — Львів. Поляки дістають підмогу західнього світу і займають українські землі. Настають ще більше тривожні дні для західніх українців. І знов велика тривога в родинному домі Богдана. Знов чужий поліцай на порозі рідного дому.

Ще була якийсь час надія на поміч зі Східньої України («Через Київ на Львів»), ще була довший час надія на Раду Амбасадорів, але в 1923 році всі надії пропали. Галичину приділено до Польщі.

Але є ще щось. . . Є ще ті, що присягали носити вірно українську зброю до смерті, або до перемоги. Вони створили УВО (Українську Військову Організацію), яка продовжує визвольну боротьбу революційно-підпільним способом. Богдан уже по матурі, яку здав в 1923 році. Він уже між тими, що чують на собі обов'язок думати про долю поневоленого народу. Вони хочуть збагнути причину нашої програної: чому Польща, Литва могли собі здобути й закріпити свої держави, а ми ні. Вони бажають зорієнтуватися в положенні і рішити, що їм робити.

Та це дуже трудно. В Західній Європі — в Празі, Відні, Берліні, Парижі, Лондоні, Варшаві, Тарнові потворилися гурти тих, які недавно мали кермо нашої визвольної боротьби у своїх руках. Вони себе взаємно обвинувачували різними закидами, серед яких «зрада», «зрадники», «запроданці», «ворожі наймити», «опортуністи», а то й «зłodії», були найчастіше вживаними епітетами. При тому вони прийняли різні напрямки політичної орієнтації: на Німеччину, на Францію, на Польщу, а то й на большевиків.

А з другої сторони Польща, діставши правний мандат над Західньою Україною, заявляє одверто, що вона до десяти літ так спольонізує населення Західніх земель України, що мало хто з українців лишиться. А большевики собі на свій імперський лад підлабузнюються до українців на всі способи. Запроваджують т. зв. НЕП, а навіть (О, темпора!) українізацію України. Державне Видавництво видає в прекрасній формі все, що найкраще в українській літературі. Появляються багатотомові збірки творів українських клясиків, приваблюють, а то й перекуплюють діячів української культури Західньої України, щоб вони виїздили до Києва і Харкова, бо там процвітає нова «радянська Україна».

З підпілля щораз більше вісток про революційну дію УВО: про рейдуючі загони озброєних членів УВО, про саботажі, про палення стирт збіжжя польських дідичів, про напади на поштові уряди, атентати на поліцаїв, на високих урядників-представників польської влади. Вслід за цим арешти, засуди переслухування з

тортурами, розстріли бойовиків рейдуючих загонів Мельничука, В. Крупи, Романа Луцейка. . .

А у Львові Український Тайний Університет, унікальний феномен. Українець, що здав матуру, може вписатися тільки на Тайний Український Університет. На Львівський університет, який за австрійської окупації був доступний для українців і мав біля десяти професорів, тепер за польської окупації зліквідував усі українські катедри, а українець мусить перше відбути службу в польській армії і аж тоді може вписатися на Львівський університет. Богдан Кравців стає студентом Тайного Українського Університету.

До того долучується Український Академічний Дім у Львові. Досі немає ще поважної праці, яка вповні висвітила б епохальне значення Українського Академічного Дому в історії визвольної боротьби України, особливо західніх земель. Це база студентського руху, це кузня характерів молодих громадських і політичних діячів. Тут український націоналізм здобув собі право громадянства, а опісля домінуючу позивцію і звідсіль він промінював на всі Західні Українські Землі і також на Центральні і Східні. Я порівняв би у деякій мірі Український Академічний Дім зі Запорізькою Січчю. Як там заправлялися козаки у володінні зброєю, а в першу чергу шаблею, так тут на доповідях і завзятих дискусіях заправлялися молоді націоналісти до боротьби з москофільством і радянофільством.

Богдан Кравців між першими ініціаторами й організаторами Групи Української Державницької Молоді, і перший її голова. Для нього це не новість, бо він весь час від заснування українського Пласту в 1921 році був пластуном, весь час своїх гімназійних студій відзначався провідницьким хистом, а також був якийсь час редактором пластового журналу. По матурі був редактором «Студентського Шляху» і був головою Студентської Громади. Він мешкав в Академічному Домі і був його адміністратором від 1926 до 1930 року. Коли Богдан Кравців мав реферат, заля була повна й дискусія велася до пізньої ночі. З ним співпрацювали такі визначні члени націоналістичного руху як Степан Охримович, Степан Ленкавський, Іван Габрусевич, Осип Боднарович, Дмитро Штикало, Дмитро Грицай і старший за них на десять літ, зі стажем старшини Української Армії, Юліян Вассиян, але він зараз по ліквідації Тайного Українського Університету виїхав на студії до Праги.

За їх почином постала «Організація Вищих Кляс Українських Гімназій», якої членами-основниками були: Роман і Юрій Шухевичі, Володимир Янів, Богдан Підгайний і інші, які скоро покін-

чили гімназійні студії і влилися в студентське середовище Українського Академічного Дому. Коли вихованці Організації Вищих Кляс з усіх міст Галичини стали студентами, під їх впливом «Група Української Державницької Молоді» переорганізувалася в «Спілку Української Націоналістичної Молоді», якої головою був короткий час Боднарівич, а потім Б. Кравців.

Великий вплив на патріотично виховану молодь мав у тому часі Дмитро Донцов, який від 1922 року видавав «Літературно-Науковий Вісник», а в 1925 році вийшла його основна праця «Націоналізм». У своїх писаннях він засудив ту українську інтелігенцію, яка по революції в царській Росії не спромоглася використати неповторно сприяючу нагоду здобути українську самостійну державу через те, що забули вчення Шевченка, а пішли за всесвітнянськими кличами соціалізму з його завчасними ідеями братерства народів, через що стратили орієнтацію в тому, хто є їх ворог і за що і проти кого вони мають битися. Це промовляло до переконання молоді й вона прийняла ідеї українського націоналізму як те, що має стати дошкою рятунку для поневоленого українського народу, а за зразок до наслідування взяли собі Крутянських героїв. Націоналістичні гурти молоді поставали не тільки в Галичині, але й всюди, де була змушена українська молодь виїжджати з Польщі на студії, — головню до Чехо-Словаччини, Румунії та Відня. З того виходила потреба централі для тих усіх націоналістичних організацій молоді.

В 1927 році відбувається перша Конференція Українських Націоналістів, а потім у 1928 році друга Конференція; обидві дуже важні в розвою націоналістичного руху. На обох конференціях були представники УВО, яка вже в тому часі мала великий розголос і велику популярність серед молоді, але ще вона не мала усталених ідеологічних засад. Обидві Конференції висловили домагання скликання Конгресу Українських Націоналістів для усталення ідеології і програми українського націоналізму. В обох тих Конференціях брав активну участь Богдан Кравців, переходячи кордони Польщі нелегально.

Польська поліція вже від давна звернула увагу на Б. Кравцева, як на провідну індивідуальність серед українського студентства і часто його арештувала при різних нагодах. В дні 1-го листопада 1928 року відбулася в десяту річницю проголошення самостійності Західньої України велика й бурхлива маніфестація і у зв'язку з тим був арештований Б. Кравців, через що не був учасником Першого Конгресу Українських Націоналістів. Але зараз по тому Конгресі, коли Б. Кравців вийшов на волю, його призначив полк. Є. Коновалець провідником Крайової Екзекутиви ОУН на Західніх Землях України.

Це свідчить, яку повагу й довір'я мав в тому часі Богдан Кравців, як провідний член націоналістичного руху, який остаточно оформився в Організацію Українських Націоналістів (в скороченні ОУН), яка від того часу, перебравши традицію і популярність УВО, перебрала на себе обов'язок боротьби за визволення України.

В цьому місці належить підкреслити заслугу полк. Є. Коновальця, який у відповідну пору зорієнтувався в ситуації, збагнув напрям розвитку політичної думки нового покоління і прийняв дуже важну і влучну децизію: зрезигнував з великої популярності УВО, з її великого авторитету, який вона собі здобула за вісім літ своєї революційної дії завдяки героїзмові її боевиків, а долю визвольної боротьби віддав у руки нового покоління, яке виросло на традиції визвольної боротьби в 1917-1920-их роках і на романтиці підпільної революційної дії УВО. Це важливо підкреслити для характеристики передбачливого політичного мислення Є. Коновальця і його далеко прицільного планування визвольної боротьби.

Б. Кравців був коротко провідником Крайової Екзекутиви, бо в листопаді 1929 року його знову заарештовано і він пробув у в'язниці до квітня 1930 р. Але це був основний організаційно формуючий період на самому початку дії новоствореної ОУН. На його місце Є. Коновалець покликав випробуваного вояка й революціонера УВО, сотника Юліяна Головінського, що знову може свідчити про велике значення Б. Кравцева як політично-революційного діяча.

Коли в травні 1930 року була скликана Конференція ОУН, Б. Кравців уже на тій Конференції читав свою доповідь про ідеологію українського націоналізму.

Конференція мала велике значення в розвою ОУН, бо на тій Конференції прийнято постанову, що ОУН є одинока діюча ідеологічно-політична і бойово-революційна організація, тому всі досі діючі організації й гуртки націоналістів, як також й УВО, мають влитися в ОУН і самоліквідуватися.

23-го серпня того самого року Б. Кравців знов арештований, а в жовтні відбулася судова розправа у Львові, на якій суджено Б. Кравцева.

30-го липня 1931 був процес за напад під Бібркою, в якому Кравців був засуджений на три роки ув'язнення. Ці три роки у в'язниці у Вронках від серпня 1930 до серпня 1933 р. мали великий вплив на ціле життя Кравцева. Він вже перед тим був знаний як поет, але в цих трьох роках він дуже попрацював над собою,

що достатньо вплинуло на вартість його творчості. Він дістав був до в'язниці твори Рільке і вони зробили на нього незатерте враження. Та це не належить до моєї теми.

Після відбуття цього присуду бачимо знову осінню 1933 р. Кравцева у Крайовій Екзекутиві ОУН, яку вже в тому часі очолював Степан Бандера. Богдан Кравців був заступником політичного референта яким у той час був Володимир Янів.

На тому пості розвинув Б. Кравців дуже інтенсивну політичну й виховну працю, головню серед студентства, в якого він тішився авторитетом і пошаною. Він проявлявся головню як журналіст і редактор націоналістичних тижневиків «Голос Нації», а потім «Голос» і журналів «Дажбог» і «Обрії», які поліція дуже переслідувала. У висліді цензури дуже часто цілі сторінки тижневика були білі й по короткому часі приходила заборона видавати тижневик. Тоді Кравців змінював назву та старався о дозвіл видавати його під зміненою назвою. В тому часі ОУН досягла під проводом Степана Бандери своєї найвищої натуги на всіх відтинках революційної дії. ОУН, проводячи відплатні дії за пацифікацію і за голод в Україні, виконує два найголосніші бойові акти, які мали велике політично-пропагандивне значення. Це атентат Миколи Лемика на советського консула у Львові восени 1933 і атентат на польського міністра Перацкого, який виконав Григорій Мацейко в 1934 р. На процесах, які відбулися в наслідок цих актів, світ довідався про голод в Україні і про пацифікації українського населення в Західній Україні.

Богдан Кравців в листопаді 1934 року попадає на два місяці до концентраційного табору в Березі Картузькій. По виході на волю він віддається головню праці журналістичній аж до 1939 року, коли знову був ув'язнений поляками, але за старанням посла Василя Мудрого був звільнений.

В 1940 році, по роздвоєнні ОУН, він стає по боці Бандери і бере участь у переговорах з полк. А. Мельником, які, одначе, закінчилися безуспішно.

В тому часі був командантом Відпочинкового табору українських політичних в'язнів у Піщанах. Зневірений неуспіхом у переговорах за правильний шлях ОУН на час Другої світової війни, він ogranicився до праці у Пласті та як журналіст і редактор газети «Вісті», що виходила в Берліні для українців, що були на невірільничих роботах в Німеччині.

По закінченні війни, перебувши ДП табори, переїхав з родиною до Америки й був якийсь час в редакції «Америка», а опісля «Свободи» й «Сучасности», заробляючи тим на прожиток. При тому

всьому він створив свої найкращі поетичні твори, зібрані в збірці «Гльоссарій» і вінок сонетів «Звенислава», що є його найвищим досягненням як поета. З його важніших політичних праць належить згадати «Вивід прав України».

Коли ми кажемо й у історії України буде записане, що в тридцятих роках виросло головню на Західніх Землях України нове покоління найбільш готове на найвищі жертви для визволення України, і що воно сповнило свій обов'язок в сорокових роках, то це покоління виросло в Академічному Домі головню і завдяки Кравцеву і тим які з ним співпрацювали.

Богдан Кравців був одним із основників ОУН і взагалі націоналістичного руху. Він був готовим на все революціонером, за що багато в своєму житті витерпів. Його праця була високовартісна, жертвна, ризиковна, повна відданости й посвяти. У визвольну дію українського народу він вложив значний вклад.

Закінчив він своє віддане праці для народу життя 21-го листопада 1975 року.

Хай ці мої слова будуть нев'янучим вінком на його могилу в десятиліття його передчасної смерти.

Література:

1. *Степан Ленкавський* — «Націоналістичний рух на ЗУЗ та перший Конгрес», стаття у збірнику «Коновалець і його доба», Мюнхен, 1974.
 2. *Д-р Петро Мірчук* — «Нарис історії ОУН», том I, 1968.
 3. *Богдан Кравців* — «Зібрані твори», том I, Нью-Йорк, 1978.
 4. *Богдан Кравців* — «Вивід прав України», видавництво «Пролог», 1964, Суспільно-політична Бібліотека ч. XV.
-

МОРЯК МЕДВІДЬ — ЖЕРТВА «ДЕТАНТУ»

Як відомо, намагання українського моряка Мирослава Медведя залишитися на волі у США, закінчилося трагічно. Мимо дійсно інтенсивної акції українських громадських кіл і прихильних американських чинників, советському кораблеві «Маршал Конев» дозволено залишити США разом з моряком Медведем на борті. Це сталося у суботу, 9-го листопада 1985 року. Від коли Медведя насильно повернено большевицьким людоловам, його тримали «під палубою в кайданах» — про що проговорився інший советський моряк.

Мирослав Медвідь, якому 22 роки, зіскочив з советського корабля у четвер, 24-го жовтня 1985 року, доплив до берега з наміром дістати політичний притулок. Це й був початок його «одіссеї» в США, яка розгорнулася у міжнародний інцидент. Медвідь ДВА рази намагався втекти, а ТРИ рази американські бюрократи його віддали москалям — перших два рази насильно, а третій раз «легально» з підписаною «заявою».

Така поведінка американських прибережних сторожів, імміграційної служби, чинників у Стейт Департаменті і Білому Домі, викликала бурю протестів української спільноти і прихильних американських політичних і урядових кіл у Конгресі і Сенаті США. Цю солідну і негайну оборонну акцію українців підняв УККА, Тов українських американських адвокатів, і Українська Національна Інформаційна Служба у Вашингтоні (УНІС). Акції розвинено по лінії судово-правничій і урядовій, щоб домогтися затримання советського корабля з наміром прослідження справи і евентуального врятування моряка Медведя. У висліді цієї акції, президент Рональд Реган зарядив прослідження справи, а Сенатський комітет агрикультури під керівництвом сенатора Джессі Гельмса видав позов Мирославові Медведєві, щоб цей прибув на зізнання перед названим комітетом. Цей позов означав автоматичне затримання советського корабля. На жаль, рішення названого сенатського комітету, і становище в обороні Медведя десяток конгресменів і сенаторів були відкинені урядовими чинниками, і американська митна служба одержала доручення випустити советський корабель з американських територіальних вод.

Справа Мирослава Медведя збігається в часі з утечею молодого советського вояка Олександра Суханова до американської амбасаді в Кабулі, столиці Афганістану, з якої його видали большевицьким властям, після їхнього «запевнення», що в СССР його «не будуть карати за втечу». Насправді його чекає розстріл. Такі факти напередодні зустрічі президента Регана з генсеком Горбачовим у Женеві вказують на намагання американців «не дразнити»

Москви перед розмовами, а навіть можливо і на якесь домовлення між Стейт Департаментом і Москвою у справі видачі втікачів з ССРСР? . . . На тому тлі, «повернення на родину» колишнього старшини КГБ Віталія Юрченка також не ясне. Цікавим є теж факт, що румунському морякові, Стефанові Вернеа, який теж недавно утік зі свого корабля біля Джексонвіль (Флоріда), зразу призначено право політичного втікача у США, і навіть zatrudнено на працю. Але з другого боку немає чому дивуватися, бо Румунія з Америкою не «творитимуть детанту» . . .

Справа Мирослава Медведя набрала широкого розголосу не лише у США, але і у цілому світі. Ведуться дальші заходи, щоб добитися звільнення українського моряка.

ВАНДАЛИ ЗБЕЗЧЕСТИЛИ ПАМ'ЯТНИК ЖЕРТВАМ ГОЛОДУ

Минулого року, приблизно в той час, коли цивілізований світ відмічував День Пам'яті Поляглих, вандали збезчестили в Едмонтоні, Канада, перший пам'ятник в честь жертвам Великого Голоду в Україні спричиненого Москвою у 1932-33 рр. На стінах гранітного фундаменту спеціальною фарбою понаписувано слово «брехня», і гострим металевим предметом пошкоджено металеву частину пам'ятника. Це — не звичайний собі вандалізм, а пряма большевицька робота, або їхніх вислужників і спомагачів у Канаді. Цей злочин повинен бути зголошений поліційним чинникам, щоб притягнути винуватців до карної відповідальности, а міський уряд Едмонтону повинен направити шкоду заподіяну пам'ятникові. Цей пам'ятник жертвам голоду стоїть перед міською ратушею.

Як відомо, подібний кримінальний вчинок зроблено у вересні ц.р. у Єрусалимі, Ізраїль, де про-большевицькі елементи під керівництвом Стефана Греека знищили пам'ятник в пам'ять українських і жидівських жертв нацизму і большевизму. Цей злочин був публічно опротестований 16 ізраїльтянами-членами Товариства єврейсько-українських зв'язків, з вимогою покарання злочинців і відбудови пам'ятника ізраїльським урядом. Наскільки нам відомо, ізраїльський уряд покищо ще не поробив жодних заходів, щоб справу полагодити згідно із основами справедливости і правопорядку.

ПАТРІЯРХ М. І. ЛЮБАЧІВСЬКИЙ ДОМАГАЄТЬСЯ ВИЗНАННЯ ПАТРІЯРХАТУ

24 листопада ц.р. почався в Римі черговий синод єпископів Католицької Церкви під проводом Папи. Участь в ньому беруть голови єпископських конференцій з цілого світу. Він триватиме 14 днів, темою нарад буде дискусія над вислідами праці в напрямі проведення в життя постанов II Ватиканського Собору, який закінчився тому 20 років та дискусія над теперішнім положенням Католицької Церкви у світі.

Німецька газета «Ді Вельт» принесла вістку з Риму, що «Верховний архієпископ 'православних' (?) українців, кардиналь Любачівський, жалівся, що Церква в Україні, незважаючи на святочну заяву II Ватиканського Собору про свободу релігії, є сьогодні советським урядом все ще заборонена і важко переслідувана. Кардинал вимагав від Синоду доказів солідарности через порушення публічної opinio стосовно нехтування людськими правами. Він вимагав також створення українського Патріярхату, що Ватикан досі завжди відхилював.

Інший український єпископ, митрополит Германюк з Вінніпегу, де живе більша частина поселених в Канаді українців, вніс пропозицію зменшити завдання римської курії до ексекутивного органу, а законодавчу владу у Церкві передати сталому 25-членному синодові під проводом Папи.

Предсідник конференції німецьких єпископів, кардинал Гефнер жалівся, що розрив із традицією при кінці 60-их і на початку 70-их років сколихнув серед багатьох католиків їхніми релігійними і обичаєвими переконаннями. Через цей розрив, що перекинувся з вузьких кругів Церкви на суспільство, є «пошкоджене» передавання віри молодшій генерації. Від єпископського синоду сподіється кард. Гефнер обширного сприйняття і підтримки постанов Ватиканського Собору. Це ж бо противиться науці Христа, коли Євангеліє перемінюється в соціологію й науку про земські обіцянки. На жаль, і в Церкві є відосередні сили, однак папа є свідком єдності, мовив кардинал.

Більшість промовців на синоді відкидали твердження, буцім то Ватиканський собор несе вину за упадок моралі, навпаки, треба себе запитати, що сталось би з Церквою, коли б не відбувся Ватиканський собор? Цей собор приніс, на думку багатьох дискусантів, багато корисних реформ у Церкві.

В підготовці до Тисячоліття
Хрещення України

ЗА СОБОРНЕ ТИСЯЧОЛІТТЯ

*Привітальне слово Ярослава Стецька з приводу Другого Собору
Західньо-Європейської Епархії УАПЦ, що відбувся у днях 4-6
жовтня, 1985 року, в Мюнхені, Західня Німеччина*

Високопреосвященний Владико Архiepіcкoпe,
Всесвітліший Отче Архипрoтoпресвітeрe,
Всечесні Отці,
Святкова Громадо!

З нагоди Другого Собору Західньо-Європейської Епархії Української Православної Церкви й в 40-ву річницю існування УАПЦ у Німеччині, сердечно вітаю Вас та передаю найкращі побажання розвитку нашої Церкви у дальшому служінні Христові й нашій Батьківщині-Україні!

УАПЦ — це перша Українська Мученицька Церква з рук московських безбожників. Це наша перша Церква Катакомб, яка на жертovníку Христа й України поклала безчисленних мучеників із майже усією Ієрархією на чолі з великим митрополитом В. Липківським і митрополитом Й. Борецьким. Це, мабуть, уперше після перших віків християнства в історії мучеництва Христової Церкви сливе вся Ієрархія з численними священнослужителями воліла радше загинути смертю мучеників, ніж зрадити Христа й Батьківщину! Лише деякі владика збереглися на чужині, які відійшли вже у вічність з Ієрархії отця нашої Церкви митрополита В. Липківського. Митрополит Полікарп благословив нашу Державність 30 червня 1941 року, митрополит Йоан зберігав світлі традиції митрополита Василя Липківського! Якою мученицькою була смерть митрополита Липківського, таким героїчним було його життя. Це була унікальна постать у нашій УАПЦеркві. Він мав сміливість вернутися до традицій перших віків християнства, коли ієрархи-опортуністи або вислужники московського цезаропапізму відмовилися визнати нашу УАПЦ. Її визнав сам Господь, визнав наш нарід, а голос народу — Божий голос!

Відмічування ювілею УАПЦеркви в Німеччині це особлива подія, бо вона свідчить про вірність українців своїй Українській Церкві. УАПЦ об'єднала християнську ідею з українською патріотичною, як справжня Українська Церква, що протистоїть лжецеркві Загорська — російській церкві.

Вітаючи сьогодні її владика — архієпископа Анатолія, віддаємо шану його трудолюбивості, набожності, дбайливості про своїх вірних теж у далекій Скандінавії й високо доцінюємо одночасно його патріотизм, його справжню архипастирську всеукраїнську поставу, яка є прикладом для українців без різниці віровизнання.

Сьогодні вшановуємо теж отця-ювілята, сорокріччя його душпастирства у Німеччині архипротопресвітера Палладія. Ми вбачаємо у ньому справжнього душпастиря, щирого українського патріота, який завжди був справедливим і мав відкрите серце для усіх! Церква й Україна завжди були головними мотивами його весторонньої діяльності як душпастиря-соборника!

Наш владика-архієпископ Анатолій і отець архипротопресвітер Палладій тепер дуже потрібні українській спільноті в Європі, бо як щирі патріоти доведуть в Європі до соборного святкування разом із владикою Кир Платоном, також соборником, до великого Українського Тисячоліття офіційного хрещення Києва й усієї України володарем нашим Святим Володимиром Великим!

А ми в усьому їм допоможемо!

Присвічуватимуть нам своїм святим життям і мучеництвом отці нашої Церкви великі митрополити Василь, Андрей, Патріярх Йосиф, який у своєму Завіщанні заповітує: *«Ставайте всі в обороні прав УКЦ, але бороніть права УПЦ, так само жорстоко знищеної чужим насильством! Бороніть також інші християнські й релігійні громади на Українській Землі, бо всі вони позбавлені основної свободи сумління і віровизнання та всі терплять за свою віру в єдиного Бога!»*

Боронім наше Тисячоліття, яке москалі — червоні й білі — на чолі зі Загорськом хочуть загарбати нам, а деякі так звані наукові інфільтранти або капітулянти хочуть розбазарити найсвітлішу подію в історії нашої нації за допомогою теж деяких ватиканських достойників-русофілів, фальшивих екуменістів!

Ми за екуменізм катакомбних, а не режимових Церков!

Нас хочуть вороги поділити, але ми, це є єдина нерозривна цілість — ми Соборна Християнська Україна Володимира Великого Святого, яка ніякого поділу не знала й ми не хочемо його знати!

Мучеництво об'єднало нас, нашу Церкву, бо сила Церкви завжди була у мучеництві, а першою нашою мученицькою Церквою з рук московського антихриста була наша УАПЦ! Слідом за нею Українська Католицька Церква. Ми — з'єднані у мучеництві, як є з'єднана в героїзмі Воююча Україна!

«УКРАЇНСЬКІЙ КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ВИЗНАТИ СТАТУС ПАТРІАРХАТУ»

*Промова Блаженнішого Мирослава-Івана на Папському Синоді
(25 листопада 1985 р.)*

Ваша Святосте,
Емінінції та Ексцеленції,
Члени та Гості!

Говорю тепер в імені Української Католицької Церкви. Вірні цієї Церкви знаходяться не лиш у своїй батьківщині Україні; вони теж розсипані по світі, по різних континентах. Бажаю говорити насамперед про вірних в Україні і потім про нашу Церкву в загальному.

Для українців католиків у самій Україні II Ватиканський Собор зо своїми рішеннями в дійсності ніколи не відбувся. Це може Вам звучати дивно, але це ж сумна дійсність XX століття. В Україні жодному католицькому єпископові, жодному священикові ні мирянинові не дозволено практикувати своєї релігії. Для них усіх не існує свобода релігії, ані свобода совісті.

Мій попередник бл. п. кардинал Йосиф Сліпий, Ісповідник, очевидець і в'язень Христа ради, який ніс свідчення для Церкви в різних в'язницях, концентраційних таборах та лягерах Сибіру, описав нашу землю цьому самому зборові в 1971 р., як «укриту горами трупів і ріками крови». Криваві переслідування, як це було в повоєнних роках, тимчасово ущухли; проте зухвале заперечення релігійних прав сильніше, ніж колинебудь. До вільного світу доходять перекручені вістки про факти, які контролюють і нагинають публічну опінію. Однак жодна сила совєтської дезінформації не може стерти скритих фактів. Нашу Церкву офіційно заборонено. Існує вона лише в підпіллі з великим страхом перед гоненням. Говорю Вам це, щоб пригадати моїм дорогим Братам у єпископаті, які тішаються блаженством вольностей вільного світу, що жорстока дійсність існує, і не можна її зігнорувати дипломатичним мовчанням.

Сьогодні, не зважаючи на Гельсінські угоди і на наполягання Святішого Отця, щоб шанувати основні людські права, такі переслідування далі існують. Стою перед Вами як єпископ цієї каткомбної Церкви, яку постійно переслідують в усякій можливий спосіб безбожна власть за останніх 40 років. Прохаю тільки однієї ласки, а саме, щоб цей наш найвищий збір пам'ятав про терплячу

Церкву та інформував вірних під Вашою душпастирською опікою про існування переслідуваних християн, які тепер терплять, щоб зберегти живою віру. За словами св. Павла, «як страждає один член, страждають з ним усі члени» (1 Кор. 12,26). Якщо вірні Церкви у вільному світі бажають дати моральну піддержку своїм переслідуваним братам, багато зроблять, коли говоритимуть у голос в їх обороні та коли молитимуться за зріст їх героїської витривалості. Така християнська солідарність дає правдивий доказ, що ми бажемо, щоб ідеали правди, справедливості, миру і братньої любови жили між нами і в такий спосіб здійснити нам бажання II Ватиканського Собору.

Ще є одна справа, про яку мушу говорити при цій нагоді, в 20-річчя II Ватиканського Собору. Українська Католицька Церква змагається, щоб віднайти свою східню спадщину, яку, на жаль, занедбано в останніх кількох століттях. Митрополит Андрей Шептицький, який провадив нашою Церквою майже пів століття, започаткував цей зворот до східньої духовості в нашій Церкві. Двадцять років тому цей рух відродження одобрено в соборових декретах *Orientalium Ecclesiarum* та *Unitatis Redintegratio*. Там із наголошенням стверджено, що Церкви східніх обрядів, у повній злуці з римським Апостольським Престолом, мають пильно працювати, щоб цілковито відзискати всю свою древню спадщину: правничу, богословську й духовну (див. О.Е. ч. 4 і 5). Другий Ватиканський Собор дав нам повну заохоту, щоб працювати над нашим відродженням та допоміг нам утвердитись у тому, що ми йдемо у правильному й потрібному напрямі. Що саме бажемо досягнути? Бажемо жити згідно з власним древнім богочестям — традицією католиків східніх обрядів, обрядів великих Отців Церкви. Наш корінь східній, наша духовість східня. Важне для наших душ та для Церкви, щоб ми залишилися східніми. Не шукаємо тут особливого відзначення, ні самолюбної світськості; бажемо лише жити за своїм благочестям. Бути східнім не означає конечно бути православним. Можна бути католиком східнього обряду, так, як можна бути католиком латинського обряду. Ми є східнього обряду. Це наша спадщина. Наше існування як правдивих католиків, а заразом і правдиво східніх, це найкращий доказ вселенськості Христової божественно заснованої Церкви.

Як східня католицька Церква, ми, вірні, глибоко турбуємося про наших східніх православних братів, які прийняли б радо наше дещо спізнене вияснення для них. Ми для них — «уніяти», ми є для них еклезіологічною аномалією. Для них ми латинники у східніх шатах, тому, що ми залежні прямо від західнього патріярхату Риму. Для них ми не є повноправною Церквою східнього обряду в злуці з Римом. Вони вважають нас просто місцевою

групою східнього обряду, залежною від Церкви латинського обряду. В східній еkleзіології є важко збагнути таку ускладнену злуку.

Ми, східні католики, чуємося дуже незручно в теперішній ситуації. Замість, щоб ми вповні свідчили про вселенськість католицької Церкви Христа, ми, східні католики, згідно з думкою багатьох християн, стали перешкодою до дальшого свідчення перед нашими православними братами у Христі. І, справді, нас уважають за таких. Не забуваймо, що православний Схід сьогодні ще не у злуці з Святим Римським Престолом, напевно прагне відновити повну спільність з всіма християнами. Нам католикам одного дня доведеться зложити звіт про нашу католицькість та правдиву нашу вселенськість.

Члени цього Синоду, які мали шану брати участь у II Ватиканському Соборі 20 років тому, пам'ятають, як мій безпосередній попередник, бл. п. кардинал Йосиф Сліпий, прохав Собор, дня 11 жовтня 1963 р., визнати нашу Церкву як одну із східніх патріархатів на основі історичних, правничих, екуменічних та пасторальних рацій. Собор своїм декретом про Східні Церкви передбачив можливість здійснення такого визнання (див. ч. 11). Проте в останніх 20-ох роках нічого не зроблено, щоб це здійснити. Це для нас стало причиною знеохоти і дивно воно. Якщо причиною цього є страх, щоб не занепокоїти існуючі патріархати, тоді не можна не добачити інших, важніших рацій для цієї справи, а саме, соборова еkleзіологія, правдивий екуменізм та, головню, дуже практичні пасторальні рації справді вимагають заснування патріархатів у східніх Церквах, які своєю величиною та організацією готові на такий крок. Треба нам запевнити вірних про дійсність всесвітньої єдності, не зважаючи на те, що доля змусила їх поселитися далеко від їхньої батьківщини; і треба нам запевнити для них душпастирську працю й опіку, до якої вони призвичаєні та на яку мають право.

Більше ніж сто років тому папи Григорій XVI і Пій IX у роках 1843-1853 хотіли проголосити український патріархат, бо навіть тоді нашій Церкві загрожувало знищення з боку російської царської імперії. Та, здається, що Боже Провидіння запланувало залишити цю рішучу дію першому Папі, що походить із слов'янського роду, щоб зробити це відзначення визнанням, та ще й напередодні тисячорічного ювілею прийняття християнства в Україні за часів володіння св. Володимира Великого. Хоч нашу Церкву жорстоко переслідувано, Бог допоміг нам остатись із Ним, як солідна східня і католицька спільнота — *sui iuris* — з своїм синодальним управлінням у злуці з Петром.

Із цих причин я повторюю ось сьогодні прохання мого попередника, в імені цілої нашої церковної спільноти, а саме, щоб

Українській Католицькій Церкві визнано статус патріярхату, згідно з традицією Сходу та згідно з духовними потребами своїх вірних для сучасності й для майбутності. Це роблю і так поступаю на основі постанови соборового декрету: «Тому що патріярхальна установа є в Східніх Церквах традиційним видом управління, цей священний і вселенський Собор бажає, щоб там, де потрібно, було встановлено нові патріярхати» (О.Е., ч. 11).

ПРОМОВА МИТРОПОЛИТА МАКСИМА НА ПАПСЬКОМУ СИНОДІ

(25 листопада 1985 р.)

Догматична конституція про Церкву II Ватиканського Собору
(*Lumen Gentium*, 21.XI.1964) 20 років після Собору

I. Догматична конституція про Церкву є, без сумніву, одним із найважливіших документів II Ватиканського Собору. Її поняття про Церкву як таїнство, спільноту-родину та Божий люд із колегіальною структурою дуже добре прийняли вірні всюди.

Ця ієрархічна колегіальна структура на єпископському, єпархіяльному та парохіяльному рівнях надхнули й дали почин багатьом далекоюсяжним крокам у віднові Церкви. Саме ця ієрархічна колегіальна структура Церкви була предметом одних із перших рішень Святої Столиці про застосування цієї конституції в житті Церкви. І справді папа Павло VI, своїм *Motu proprio* "Apostolica Sollicitudo" 15 вересня 1965 року встановив Синод Єпископів як форму колегіальної дії всіх єпископів разом з папою для добра вселенської Церкви. Ціллю його рішення було ввести в життя Церкви засаду колегіального управління Церквою збором єпископів із вселенським архиєреєм та під його владою. Цю засаду висловлено в конституції такими словами: «Разом зі своїм Главою, Римським Архиєреєм, і ніколи без цього Глави, (Єпископський чин) є теж носієм найвищої і повної влади над цілою Церквою» (ч. 22).

Новостворений Синод Єпископів відкрив нову сторінку в історії колегіального управління Церквою. Синоди Єпископів, які слідували за цією подією, виявилися знаменитою нагодою, щоб колегія єпископів стрічалася, через своїх делегатів, разом із Святішим Отцем, щоб у колегіальний спосіб студіювати різні важні актуальні проблеми Церкви, як, наприклад, благовістування, священниче служіння, соціальна справедливість, завдання родини в житті Церкви та світу, таїнство покаяння і примирення. Однак ця

колегіальна дія збору єпископів має, як це визначає *Motu proprio* “*Apostolica Sollicitudo*”, лиш дорадчу роллю: «Належить Синодові Єпископів зо своєї природи вивчати та давати поради» (ч. 11). Тому, практично беручи, дотеперішні збори Синоду Єпископів були своєрідними інтернаціональними студійними днями католицьких єпископів, які вивчали, через своїх делегатів, разом із Святішим Отцем проблеми Церкви і подавали йому свої поради, щоб тим робом у відповідний спосіб подати вірним вислід своєї праці.

II. Ця форма колегіальної дії збору єпископів із Святішим Отцем представляє, фактично, лише перший крок до правдивого колегіального управління Церквою. При кінці майже всіх дотеперішніх зборів Синоду Єпископів синодальні отці дуже ясно усвідомляли собі, що ця форма колегіальної співучасті збору єпископів в управлінні Церквою не вистачає. У своїх порадах, як поліпшити синоди єпископів на майбутнє, вони висловили своє сильне бажання, щоб визнати Синодові Єпископів не лише дорадчий характер, але й законодатну силу. Бо якщо II Ватиканський Собор визнає колегіальне управління Церквою, як сказано вище (конституція, ч. 22), тоді це колегіальне управління має мати обидві: як законодатну, так і виконну власть.

Говорячи по-богословськи та по-правничому, таке визнання законодатної влади можливе. Фактично, папа Павло VI, у своїм *Motu proprio* “*Apostolica Sollicitudo*”, яке поклиало до життя Синод Єпископів, дуже ясно приймає таку можливість, кажучи: «Синод може мати також законодатну власть, і таку власть надасть йому римський архиєрей, який, у такому разі, мусів би затверджувати рішення Синоду». Тоді, і лише тоді, можна говорити про дійсне і справжнє колегіальне правління Церквою збором єпископів із Святішим Отцем та під його властю. На жаль, через різні причини досі цього не зроблено. Тепер, 20 років після II Ватиканського Собору, є добра пора поправити існуючу структуру Синоду Єпископів.

III. Щоб відповісти на одне з питань цього Надзвичайного Синоду Єпископів: що зробити, щоб краще ввести в життя різні постанови документів II Ватиканського Собору — ми пропонували б цьому Надзвичайному Синодові порадити Святішому Отцеві, щоб він визнав Синодові Єпископів теж і законодатну власть. Щоб зробити таку зміну в конституції Синоду Єпископів, різні можливості можна б взяти до уваги та їх розглянути. Щодо нас, ми пропонували б:

1. Створити, крім існуючого Синоду Єпископів з дорадчим голосом, **ПОСТІЙНИЙ СИНОД ЄПІСКОПІВ**, який складався б із членів, що їх вибрали б делегати існуючого Синоду Єпископів, та з

членів, що їх назначив би Святіший Отець; цей Синод мав би законодавчу власть рішати зо Святішим Отцем та під його властю всі справи в житті Церкви, що їх сьогодні рішає Святіший Отець з римською курією. У такому разі Постійний Синод, діючи в ім'я цілого збору єпископів зо Святішим Отцем та під його властю, уживав би законодавчу власть Церкви; римська курія залишилась би виконним органом.

2. Вибраних членів Постійного Синоду вибиралось би згідно з формулою, яку стосується під сучасну пору для існуючого Синоду, підносячи їх число, наприклад, до двадцяти, та з п'ятьма членами, яких назначив би Святіший Отець, щоб разом було 25 членів.

3. Членів Постійного Синоду можна б вибирати на 6 років, зі затвердженням, щоб половину членів міняти що три роки (половина членів першого терміну служили тільки три роки).

4. Очевидно, можна змінити кількість членів Постійного Синоду, якщо воно було б потрібне.

Така поправка конституції Синоду Єпископів може мати великий вплив:

1. На дійсну і справжню співучасть цілої колегії єпископів на все життя вселенської Церкви.

2. Може допомогти розв'язати деякі дуже важні проблеми в екуменічному діялозі з іншими християнськими Церквами, як східною православною, англіканською, як рівнож і з іншими християнськими Церквами та спільнотами.

3. Така законодавча відповідальність колегії єпископів в управлінні Церквою може дуже допомогти єпископам у їхній активній участі зо Святішим Отцем та під його властю у піклуванні та управлінні вселенською Церквою.

Представляючи цю пропозицію, молю предоброго Господа, щоб поміг Надзвичайному Синодові Єпископів знайти найкращу розв'язку до цієї дуже важливої проблеми.

З дому неволі

НОВА ХВИЛЯ АРЕШТІВ ВІРУЮЧИХ В УКРАЇНІ

(УПБ, Рим) Знаний російський правозахисник Кронід Любарський, який живе на вигнанні в Мюнхені, подав до відома у своєму інформаційному бюлетені, двотижневикові «Вести из СССР» — Права Человека», з 15 листопада 1985 р., такі вістки:

У червні 1985 р. на Янівському цвинтарі коло Львова заарештовано українського католицького священика, монаха-редемпториста Михайла Іллевича Винницького (род. 14 жовтня 1926 р.). Його обвинувачують у «дармоїдстві й паразитизмі» (ст. 214 КК УССР, подібна до ст. 209 УК РСФСР). Отця Михайла Винницького вперше арештовано в 1950 році і засуджено на 5 літ концентраційних таборів. У 1957 р. його рукоположив на священика Владика-Ісповідник Миколай Чарнецький. У 1964 р. його арештовано вдруге і засуджено на три з половиною років концтаборів, а в 1975 році був утретє арештований і засуджений на 5 літ таборів і 3 роки заслання. Біографію о. Михайла Винницького, редемпториста, обширно написав Василь Кобрин у 7-му числі «Хроніки Католицької Церкви в Україні».

У лютому 1985 року в селі Довге, Іршавського району, Закарпатської області, заарештовано католичку-покутницю Паланю Батьо, яка вже відбула своє ув'язнення в 1982-83 роках. Після звільнення вона відмовилася прийняти советський паспорт. Правдоподібно тепер її арештовано за «нарушення правил паспортної системи» (ст. 196 УК УССР, подібна до ст. 198 УК РСФСР). Весною відбувся над нею суд, та вирок ще не відомий. Про Паланю Батьо рівнож чимало писала «Хроніка».

Український католик і політв'язень Павло Кампов (арештований 9 червня 1982) домагається перенесення з лагери в Кіровській області до якогось концентраційного табору в Україні. У цій цілі він кожного року, почавши від 1982, відбував довгі голодівки. У 1982 р. він голодував 100 день, у 1983 — 160, а в 1985 р. він уже голодував 40 діб. Начальник концтабору в присілку Рудничий, Камського району, Кіровської області, В. А. Субботін, відмовився навіть відсилати заяви Кампова, тому що вони писані по-українському. У квітні 1985 року П. Кампова возили з концтабору до Ужгородовської тюрми на допити у справі Йосипа Терелі, з яким він знайомий. Кагебіст Миколай Іванович Іванчук предложив П. Кампові написати для преси заяву про «нелегальні організації, в тому числі релігійні». Павло Кампов відмовився таке підписати, заявляючи, що нічого йому про такі організації невідомо. Про П. Кампова також доволі багато писала «Хроніка».

Стали відомі подробиці про оскарження-справу Олександра Михайло-

вича Ороса, доцента Ужгородського університету і кандидата технічних наук, який коротко перед ув'язненням написав докторську дисертацію п.з. «Початок слов'янського друкарства в Грушівському монастирі». Олександр Орос, згідно з бюлетенем «Вести из СССР» — син і внук православних священників. У його родинній бібліотеці було багато стародруків і 147 рукописних книг XV-XVIII століть. На кількаразове домагання властей віддати книги до музею, він відповідав відмовою. Дня 7 квітня 1983 року його заарештували, оскаржуючи його у «крадіжці державного майна», у цьому випадку — книг (ст. 81 ч. 3 УК УССР, подібна до ст. 89 ч. 4 УК РСФСР). Ороса засуджено на сім з половиною літ концтаборів строгого режиму, і він їх відбув у Черкасах. (УЧ-325/62). 25 лютого 1985 року його умовно звільнили з обов'язковим поворотом до праці і відіслали його на «будову народного господарства» до міста Комсомольськ-на-Амурі.

З усього цього виразно бачимо, що хвиля арештів віруючих, головню католиків, в Україні знову посилилася.

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ

«БІЛЬМО НЕНАВИСТІ», ЧИ ЗВИЧАЙНЕ ЗАПРОДАНСТВО

Із зливи писань проти «українських буржуазних націоналістів», яка тепер заливає сторінки українськомовної преси у червоному московському царстві, заслуговує на увагу критичний коментар «на ідеологічних рубежах» Миколи Равлюка п. з. «З більмом ненависті», в органі правління Спілки письменників України «Літературна Україна». Каже бо він там, що часопис про літературу і мистецтво повинен знайомити читача «не з чимнебудь», а саме з питаннями мистецтва слова, живопису, театру, кіно, народного умільства — всього того, що становить чарівний світ краси і гуманізму». Знов же «предмет краси, а відтак його трибуна, покликані мати відповідну форму викладу, стиль мовлення. Не кажемо вже про те, що літературно-мистецький часопис, яких би позицій він не тримався, мав би бодай об'єктивно подавати факти, події, імена. До лица мистецькому часописові (якщо він претендує на громадську думку) й аргументація, і шляхетний тон, і чесне слово. Справді бо, який ти мистець, який ти автор на терені красного письменства, коли, крім ненависті, люті в душі, більше нічого не маєш, крім брутального слова, більш нічим не володієш?»

Так лицемірно пише «Л. У.».

Високий тон, шляхетний замах! І тим, власне, дошкульніше кожна чесна українська людина відчуває фальш, облуду, прямо безличність, навіть жорстокість автора. Якже ж бо він може твердити, що «українські радянські письменники, добровільно об'єднавшись у творчу Спілку, так

само *вільні* обирати собі теми, жанри, художні форми і засоби *відповідно до власного обдарування, особистих уподобань і смаків*» (підкреслення наші, ВКГ) якраз тепер, коли чотири українські письменники: Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко, Василь Стус, саме у боротьбі за ці права наклали своїм чесним, підлогою не запламленим, життям?

Надрукована його критика у числі за 12 вересня 1985 р., а тільки вісім днів раніше, 4 вересня — у Пермському таборі помер замучений останній із чотирьох, Василь Стус. Чи не повинно б обличчя Миколи Равлюка паленіти від сорому за оте його твердження про «вільність обирати» у світі безспірного свідчення протилежного цієї останньої жертви? Та ж Василь Стус у 1969 році писав: «Поет повинен бути людиною. Такою, що, повна любові, долає природне почуття зненависті, звільнюється од неї, як од скверни. Поет — це людина. Насамперед. А людина — це, насамперед, добродій».

Чи може хтось дивитися на світ більше гуманно? І оцього то гуманіста, якраз за його правдиву, а не підроблену гуманність, замучили хлібодавці Миколи Равлюка. Якже ж, отже, сміє той запроданець Кремля паякати про «чарівний світ краси і гуманізму»?

А «об'єктивне подавання фактів»? Відсутність «ненависті, люті» у літературно-мистецькому часописі? Ще не так давно, бо 27 червня ц. р., оця ж його «Літературна Україна» писала, що: «Безумці ставлять на війну». Скільки там просто звичайної брехні! Скільки ненависти! А яка там мова! Немає такого українського «буржуазно-націоналістичного» робітника слова, який переміг би тут у підборі слів. І не дивниця. Писателі у «Літературній Україні» мають у тому неперевершених учителів. От говорив коментатор московського радіо 2 листопада 1984 року: «Я пробую знайти відповідні терміни, щоб розкрити огидну, людиноненавистницьку природу теперішніх канібалів, і я не можу їх знайти, бо і найбільш обивувачувальні слова у людському лексиконі видаються заслабкі, залагідні для цього. Гангстери, пірати, хижаки, людожери, варвари — всі вони є підхожі, але вони всі є заслабкі». От звідки іде наука — з Москви.

Наявна ця наука, очевидно, і у Миколи Равлюка, який пише, що редактори і автори місячного додатку «Література і мистецтво» до тижневика «Гомін України», «запряжені в шлеї буржуазної пропаганди, під батогом спецслужб (...) міряють інших на свою мірку». У дійсності ж це якраз Микола Равлюк прикладає мірку українських «радянських» писателів до редакторів і авторів «Літератури і мистецтва». От творці еляборату п.н. «Культурний обмін: зодчі та герострати» у журналі «Всесвіт» за серпень 1985 року, Олександр Майданник і Василь Ткаченко, твердять, що у результаті ведення антикомуністами США політики оберігання неосвіченості та непоінформованості американців «протягом 1968-1983 років кількість учнів у США, які вивчають у середніх школах російську мову, скоротилася на 70 відсотків». Чи не є це найсильніший, найяскравіший, найочевидніший вияв «запряження в шлеї» московського вислужництва? Як же бо діло українському письменникові журитися тим, скільки учнів у США вивчає російську мову? І чи ж якраз вони не є «горласті підголоски» російського імперіялізму, російського месіянізму, російського юбер-

меншівства, коли висуюють отаке диковинне переконання, що освіченість і поінформованість немислима без знання російської мови?

Обвинувачує Микола Равлюк авторів і редакторів «Літератури і мистецтва» у Торонті у «засліпленні більмом ненависті». Ми не можемо у такому засліпленні обвинувачувати М. Равлюка, бо для цього треба, щоб у нього були сильні переконання. Ми радше схильні думати, що він і йому подібні пишуть просто на замовлення, без ангажування при цьому їхніх глибших почувань. Така поведінка, одначе, зовсім не очищує їх від вини перед українським народом.

«А МИ НЕ ЗАМОВКНЕМО НІКОЛИ»

Ще одного... І ще одного українського патріота засудила Москва 20 серпня ц.р. у місті Ужгороді. За що? За любов до України та за віру в Бога. Та у вирокі написано зовсім інакше. «Йосипа Терелю засуджено за статтею 62 УК УССР (відповідна зі статтею 70 КК РСФСР — 'антисовєтська агітація і пропаганда') на сім років таборового режиму і п'ять років заслання».

Це не перший нелюдський засуд.

Вперше заарештували Йосипа Терелю коли йому було 18 років. Вина його була в тому, що він «передавав харчі тим українським патріотам, за якими слідила Москва, а вони скривалися». Після відбуття терміну покарання, він був засуджений ще два рази за сутичку з владою. Наприкінці 60-их років Терелю засудили за статтею 70. Обвинували його у розповсюдженні антисовєтських листівок, наклепницьких віршів і у піддержці руху спротиву, який тоді почався в Україні. У 1972 році Терелю перевезли з Владімірської тюрми до психіатричного концтабору в Сичевку. Звідти перевезли його до Львівської психлікарні, звідки Тереля написав відкритого листа до тодішнього керівника КГБ. В цьому листі він описав жахливі умови у московських психушках, знущання над в'язнями, а також убивства, які мали місце у місцях ув'язнення. За рік Йосипа Терелю знову арештували, відправили до психіатричної лікарні у Дніпропетровську тому, що він «зводив наклепи на совєтську психіатрію».

Після численних протестів організацій і політичних діячів на Заході, Йосипа Терелю звільнили у 1982 році і дивно — його зразу оцінили як психічно нормальну людину. Після звільнення, Тереля не міг знайти

будь-якої праці і тому у 1982 році його знову засудили на один рік «за дармоїдство».

І так, після відбуття 18-річного засуду у московських тюрмах, таборах та психіатричних лікарнях, Йосип Тереля очолив Центральний Комітет українців католиків. Після КГБ-івської кампанії, члени Комітету були переслідувані. За урядування Юрія Андропова, Йосип Тереля зорганізував Ініціативну Групу Захисту Прав Віруючих і Церкви в Україні. З того часу Йосипові Терелі і ще двом священикам (Г. Будзинському і В. Кобрині) вдалося видати десять чисел «Хроніки Католицької Церкви на Україні». У 1984 році став головою Центрального Комітету українців католиків Василь Кобрин і був заарештований та засуджений на три роки ув'язнення. Після того видано тільки надзвичайне число «Хроніки...», зміст якої віддзеркалює трагічну ситуацію українців католиків.

Популярність Йосипа Терелі зростала серед українців католиків, а особливо на Закарпатті. Свідком його популярності був факт, що коли його звільнили, більше як три і пів тисячі вірних Української Католицької Церкви раділи його звільненню. Боячись популярності Йосипа Терелі, московська влада в Україні засудила його на 12 років.

СОВЕТСЬКІ ЛІКАРІ ЗЛОВЖИВАЮТЬ ПСИХІАТРІЄЮ

Французька преса подає, що довкруги особи советського психіатра і активного члена відзначеної нагородою Нобеля організації «Міжнаціональні лікарі для перешкоди атомовій війні», т. зв «ІППНВ», професора Марата Вартаньяна, розгорілася гостра контрверсія: дисидент Леонід Плющ впізнав його як того, що зловживав психіатрією для переслідування інакшесдумаючих.

Доцент лондонської економічної школи, Пітер Реддавей, закинув публічно Вартаньянові п'ятнування дисидентів як умово хворих. Плющ заявив французькому агентству «АФП», що Вартаньян належав до найактивніших представників застосовування психіатричного лікування проти дисидентів.

Доцент Реддавей, співавтор двох книжок про зловживання психіатрією в СССР, сказав в інтерв'ю французькому агентству «АФП», що Вартаньян вправді не вирішував сам долі дисидентів, однак він часто прилюдно висловлював думку про застосування психіатрії у політичних цілях.

Наприклад, Вартаньян назвав на одній лікарській конференції в Оксфорді, проживаючого в США генерала Григоренка психічно хворим із «маркантно розвиненою параносєю». Також у 1983 році він сказав у московському радіо, що проживаюча у Франції поетеса і правозахисниця, Наталя Горбаневская, була слушно спрямована на психіатричне лікування.

Знову ж речник згаданого лікарського об'єднання «ІППНВ» в США, Пі-

тер Жеуглін (чи не росіянин?) висловив погляд, що «професор Вартаньян є спеціалістом у студіях генетичних причин психічних недуг», обороняючи тим, ніби науковим стажем Вартаньяна його діагнозу щодо ген. Григоренка. . .

Американська газета «Волл-Стріт Джорнал» написала про Вартаньяна і про советського співпрезидента «Інтернаціональних лікарів для перешкоди атомовій війні», Євгенія Хазова, що «розпечений советський естаблішмент серед «Інтернаціональних лікарів» є яскравим антиподом до справжніх советських борців за мир, зорганізованих, наприклад, у підпільній групі миролюбних дисидентів під назвою: «Розбудова довір'я між СРСР і США».

Саме недавно тому, подає американська газета, московський суд засудив провідника цієї групи, лікаря Владіміра Бродського, колишнього товариша Хазова, на 2 роки тюрми, за те, що він між іншим влаштував у своєму мешканні фотовиставку про миролюбний рух у США.

Генеральний секретар німецьких християнських демократів Гайслер заявив, що він звернеться листовно до Нобелівського Комітету з вимогою, перешкодити врученню нобелівської нагороди миру советському міністрові здоров'я та співпрезидентові «ІППНВ» Хазову. Гайслер вважає, що це глум над мільйонами людей, вручати нагороду чоловікові, який у своїй власній країні виступав проти людських прав. За те речник німецьких соціал-демократів, Клемент, назвав вислів Гайслера наклепом і заявив себе виразно по стороні Нобелівського Комітету і «вченого Хазова». Типічне для русофільських німецьких соціалістів!

РУІНА ЦЕРКОВ В РОГАТИНІ

У советській газетці «Зоря», що виходить у Рогатині, у числі із 9.8.1983 року є поміщена стаття М. Юрченка п.з. «Музей древньої архітектури і живопису в Рогатині», де автор описує відкриття музею в «колишній культурній споруді, яка служитиме від нині атеїстичному вихованню трудящих», очевидно, ні словом не згадуючи, що це колишня церква.

Як уродженець Рогатина, хочу про цю старовинну церкву навести деякі історичні дані: збудована вона із дубового і соснового дерева у 1651 р., про що сповіщає вижолоблений у дереві над головними дверми до церкви рік, під церквою глибокий підвал. Присвячена вона св. Духові і св. священомученикові Йосафатові. Очевидно, про це большевицький дописувач не згадує. Стоїть вона на горбі над річкою Гнила Липа. Церква є обведена валом, ровом і дубовим парканом, оподалік кругом неї із трьох сторін, крім входу, був старовинний цвинтар, де на камінних хрестах можна було подекуди відчитати вириті прізвища похоронених. Безпосередньо біля церкви був округлий майдан, завжди покритий зеленою травою та акаціями, липами й овочевими деревами на краях, що спеціально у час Зелених Свят наповняли повітря п'яним запахом білого квіту.

На церковний майдан входилося через велику браму. Біля церкви була дерев'яна дзвіниця, що своїм стилем і різьбою нагадувала Гуцульщину. Гомінки дзвони було чути по всій околиці. Велика частина рогатинців ходила радше до цієї церкви, ніж до парохіяльної Пресв. Богородиці в центрі міста, а головню на Великдень, коли молоді хлопці при пісні «Воскрес Ісус од гроба» стріляли на довколишній сіножаті із мездіра-гарматки, що додавало церковному обрядові й радісному великодньому настроєві мирян спеціального чару.

Ця церква була під охороною церковно-історичних пам'ятників львівської архієпархії, а раніше ще під охороною пам'ятників Польщі і Австро-Угорщини. Внутрі церкви був високомистецький різьблений іконостас і вівтар, зближений до ренесансового стилю, а виконали його, згідно з переданням, малярі Маркович і Суботич, що закінчили на Заході (в Нюрнберзі й Італії) мистецькі школи. За вівтарем був великий образ св. Йосафата із 1720 р., також у стилі ренесансу, що його взірці можна було зустрічати також у церквах Львова, як згадано у «Підручнику України» проф. І. Мірчука, видавництва О. Гарасовіца із 1941 р. («Гандбук дер Україне»). За образом св. Йосафата було вікно-вітраж із школи майстра П. Лябевольфа з Нюрнбергу.

Праворуч від церкви, на віддалі приблизно 4 метрів, були пам'яткові гроби з камінними хрестами і виритими на них написами, як наприклад, «Микола Терлецький — перший голова Братства св. Йосафата» із прізвищами інших церковно-національних діячів Рогатинщини.

Большевики зірвали вівтар і стіну з образом св. Йосафата, а на тому місці добудували 3-поверховий атеїстичний музей. Так зруйновано цю мистецьку перлину Рогатинщини.

У названій большевицькій газетці авт. р «закликає громадськість посилити роботу по створенню ще двох музеїв в колишніх горішніх Бабинцях і в Рогатині». Має він на думці дерев'яну церкву св. Миколая з 1570 року, що була також під пам'ятковою охороною. Була ця старовинна церква, як і попередня, оточена цвинтарем, при вході на майдан були великі ворота у виді каплиці, по боках лавки, де залюбки, після Богослуження сідали селяни погудити. Воскресна Утрень починалась у цій церкві вже в 2-ій годині вранці, а голос дзвонів розносився далеко по довколишніх селах.

На цю історичну церкву московські большевики скинули з літака бомбу, що її розвалила. Другою мистецькою пам'яткою Рогатина є ще костел із 17 століття і про нього згадує автор.

Нехай же ці мої рядки будуть згадкою про дорогоцінні історичні пам'ятки княжого Рогатина, що їх з диковинною ненавистю руйнують московські безбожники-вандали.

Володимир МОКРИЙ

ХРЕСТ ЛЕМКІВ

(З польської мови переклав Микола Дупляк)

Лемки — найбільше на захід висунена українська етнічна група, що жила до 1947 року на південних і північних схилах Карпат. Землі, що на них жила ця західня вітка українських верховинців, створювали клин, втиснений поміж словацьку і польську етнічні території. Після Другої світової війни та в наслідок переміщення населення (виїзд в 1945 році на Україну і переселення в 1947 році на повернені землі) значна частина лемків з Польщі опинилася в Українській Советській Республіці і на північних і західніх землях ПНР. З-поміж біля 200 тисяч лемків, що живуть тепер в Польщі, на Лемківщині живе їх небагато.

Границя лемківського заселення в північних районах Карпат, як виходить із мапи, що її виготовив Януш Рієге, простягалася на захід під Шавницю-Коростенко, а відтак до Жегестова і Верховлі біля Криниці, а звідси до Королевої Руської під Новий Санч, а далше понад Білянку і Мацину Горлицьку через Терстяну біля Дуклі до Вороблика Шляхетського і Новосілець, що на лемківсько-бойківському пограниччі.

Назва «лемко», «лемки» походить від слова «лем» — «лише», що його досить часто вживали українські верховинці з західніх районів Лемківщини, отже в частині ліського повіту та в околицях розташованих далше на захід. Населення Лемківщини само визначало себе як «русини», «руснаки». Назву «лемки» почали вживати дослідники в кінці XIX століття для відрізнення західньої групи українських верховинців від верховинців східних Карпат — бойків і гуцулів. Русинів, що вживали слова «лем», почали також називати лемками їхні сусіди, русини зі східних районів Лемківщини, тобто з-за ріки Ослави, де слово «лем» не трапляється. Наукової класифікації говірок, як підкреслює Здзіслав Стієбер («Діалект лемків», 1982), не можна базувати на появі чи браку одного слова, що його місце поширення не покривається з іншими важливішими говірковими прикметами. На просторі, що його називаємо Лемківщиною, русини вживали двох говірок. У її західній частині наголос, подібно як у польській мові, падає на передостанній склад. У східній частині Лемківщини та в районах, що її заселяють русини в Словаччині, наголос залишився рухомий, подібно як в інших українських діалектах. Певна частина цього населення так в Словаччині, як і в Польщі, з приводу всяких перешкод, про які ще розкажу, воліє не вживати своєї новітньої назви українці і придержується старій — русини, руснаки, а в Польщі додатково — лемки. На Словаччині, де назва лемки не прийнялася, русини-українці заселяють південні схили Карпат на захід від ріки Лаборець.

Однаково лемківський діалект, як і матеріальна та духовна культура лемків зберегли багато староукраїнських елементів, утрачених вже в інших районах, однак — зберігають у собі прикмети, що свідчать про словацькі та польські впливи (особливо в ділянці мови). Лемки, подібно як останні дві групи українських верховинців — бойки й гуцули, є дуже прив'язані до своїх гір, традиційних форм життя, а передусім до Церкви. Вони залишаються вірні візантійсько-руській християнській традиції, незалежно від того, чи належать до Української Греко-Католицької Церкви чи теж до Польського Автокефального Православного Косцюла.

Культура та історія лемків постійно дають теми для поетів, письменників, журналістів (пор. М. Козловські, «Лемкове», «Тигоднік Солідарносьць» 1981, № 20), а передусім до наукових дослідів вченими українськими і польськими. Про те, як численні та багатоаспектові є ці студії, свідчить хоча б бібліографія Маріяна Юрковського, що нараховує 369 позицій опублікованих до 1961 року («Славія Орієнталіс», 1963, № 4), що містить у собі праці з ділянок мовознавства, етнографії, історії мистецтва і літератури, фольклористики, музикології, політології.

Коли на сторінках «ТП» (№ 43, 1981) появилася стаття «Реколекце лемковске», що виявила досить побіжну обізнаність порушеної теми, її автор, Антоні Круг, був заохочений своїм противником проф. Михайлом Лесі-вим, який тоді («ТП» № 46) довів помилковість твердження, неначе б «народ лемківський ніколи не вважав себе віткою українського народу, мав міцно вироблену окрему свідомість групову».

Після дворічної праці, етнограф та перекладач чеської і словацької літератури мгр Антоні Круг довів до відкриття в Окружному Музеї у Новому Санчі виставки п. н. «Лемки», що її підготували А. Круг, В. Малік, Б. і М. Магери, П. Трохановський.

Виставка, побіч культури матеріальної, показала в нарисі культурне, релігійне, суспільне й політичне життя лемківського населення. Представлено також документи, що говорять про долю русинів у Чехо-Словаччині, на Україні та на еміграції, в основному у США. Не бракувало теж мапи Лемківщини та матеріалів, що пояснюють походження назви лемків.

Творцям новосанчівської виставки вдалося часто у скороченні вказати, а деколи лише сигналізувати найважливіші факти і події з життя лемків на поодиноких етапах їхнього цивілізаційного розвитку. Це однак найповніша і найбільш всестороння експозиція з усіх дотеперішніх виставок, присвячених Лемківщині. Як на першу цього типу, після багатьох років у післявоєнній Польщі, ця виставка вдала і дуже повчальна, тим більше, що чимало складних, а також незнаних ширшій публіці проблем показала вірно, доступно, часто глибоко хвилююче. Склався на це передусім відповідний вибір експонатів і матеріалів, згідно з принципом, щоб не замовчувати ніяких, навіть болючих справ, та говорити про них спокійно та об'єктивно, спершись на засвідчені документами факти та дуже вмілу композицію виставки під оглядом тематичного розподілу і простірно-пластичного розміщення експонатів.

Середня частина нижнього ярусу галерії була замінена у давню Лемківську. По правому боці, що нагадувала комору, покладено вбрання з Лемківщини, особливо чудово вишиваний жіночий одяг з Команчі. По лівому ж боці кімнати покладено машини та господарське знаряддя і предмети щоденного користування, вироблені з великою винахідливістю та з мистецьким смаком, такі, як двосторонній гірський плуг, що не зустрічається в інших ройонах; нетипове ярмо на воли і корови, бочки на зберігання зерна, вироблені з одного величезного пня дерева, кам'яні столи, що їх зробили каменярі з Бортного. На картинах і фотознімках пишались винахідливі ями-печі до виробництва дьогтю та малюнки копалок нафтової ропи, що їх додавали до деревної мазі, якою мастили осі возів та інше.

Особливе зацікавлення викликав віз, що ним лемки з Лося і Білянки розвозили дьоготь і мазь. Шляхи перевозу цього краму доходили не раз тисячі кілометрів: перед Першою світовою війною лемківський дьоготь доходив до Єкатеринослава, Риги, Брна, Будапешту та Араду; але ще у міжвоєнний період до Самбора, Бучача і Дрогобича; до Білостоку, Гродна і Сувал, до Коніна, Катовиць і Більська-Білої. Торгівля була (крім рільництва та дрібного ремесла) додатковим джерелом прибутків і помагала в піднесенні загального рівня життя мазярських родин, а також впливала на вид цілого села, що виявлялося в тому, що будовано багатші хати, церкви, школи, існувала бібліотека, передплачувано газети, аматорські гуртки ставили театральні п'єси тощо. Жінки носили оригінальні, багаті прикраси та одяг.

Усе, чим жили, а часто й даліше живуть лемки, пережило у звичайних предметах щоденного користування, у пам'яткових дрібницях, родинних фотографіях, документах, листах чи зароблених важкою працею старих банкнотах, зберіганих у гарно прикрашених, розмальованих або різьблених скринях; на внутрішньому боці віка такої скрині записували при цьому важливі історичні та родинні події.

У зовсім інший, понадлюдський вимір часу і простору переносив лемко хрест і святі ікони, що висіли на фасадній стіні «хижі» (світлиці), що на просторах східної Словаччини та у візантійській культурі вистають до предметів дійсно святих. Найкращі почування, переживані в наслідок молитовного спілкування з Богом, що їх найкраще може передати людський спів, музика і мистецтво, віддавали м. ін. сповнені добротою акварелі лемка Никифора Дровняка з Криниці. Устійнена в перспективі ікони і прийнята з неї в автопортретах Никифора черговість трьох наступних зон: земля, церква, небо, ставали підповідати, що даліша дорога зі світлиці веде вгору, до церкви, що її умовний вітар повстав посередині бальконового підповерху виставкової галерії. Підлога світлиці була також підставою церкви, тоді як антресолі — її бічні крила. Церква — це відвічний центр духового життя у земській мандрівці лемків, для багатьох із них, що після 1947 року живуть у розсіянні (оскільки вона їм доступна), створює сьогодні те, чим була так, як колись для Никифора, отже, єдине спокійне і безпечне місце, пристановище відпочинку, а відтак джерело найглибших переживань і натхнень.

Подібно, як давно, коли кожної неділі та в свята виходили лемки зі своїх хат, щоб стрінутись у воріт іконостасу в церквах для підкріплення себе хлібом і вином, Тілом і Кров'ю Ісуса Христа, так через кілька місяців (лютий-червень) 1984 року в будинку бувшої новосанчівської синагоги відшукували окрушини свого минулого окремі представники давніх лемківських сіл, а деколи вже їхні нащадки, що приїжджають з воевідств зеленогірського, вроцлавського, щецінського чи ольштинського.

Найбільш багатолюдно й гамірливо було на балконах антресолі, де знаходилися вітрини з багатьма цінними матеріалами, що документують життя лемків, вибір листів, книжок, фотографій, пам'яток.

Деякі з них, на перший погляд, зовсім великі та звичайні, але після докладніших оглядів повертають до життя цілі картини з історії релігійного, культурного і політичного життя лемків, що їх відвідувачі виставки запам'ятають на все. Прикладом такої пам'ятки є, м. ін., невеликий металевий хрест з виритим у підставі написом кирилицею, що по-польському перекладається так:

Pamiętka moich cierpień w Talerhofie lat 1914-15-16.

Przeszliśmy przez ogień i wodę, wybaw mnie od wrogów moich Boże, występujący przeciwko mnie niech doznają pokory — Hryhorij M. Gal, Łosie, Gorlice, Galicja.

Талергоф, мала місцевість у Стирії біля Грацу в Австрії, стався від серпня 1914 року, поруч табору в Терезині (Чехія) та інших цього роду осередків (Оломунець, Спільберг, Лінц, Шваз), одним із перших концентраційних таборів у новітній Європі. У цьому таборі, де число в'язнів не перевищувало шість тисяч, запроторено привезених із 153 місцевостей біля двох тисяч лемків (головно представників лемківської еліти, що тоді творилася, у цьому священиків, організаторів і членів читалень та інших письменних суспільних працівників), з яких біля 200 осіб загинуло. Місцем численних арештувань був також м. ін. Львів, звідки забрали біля двох тисяч русинів на десять тисяч інтернованих зараз після проголошення Австро-Угорщиною мобілізації в 1914 році.

До Талергофу австрійська влада присуджувала мешканців Галичини запідозрених за всеросійську, русофільську орієнтацію, що мала своїх прихильників серед т. зв. старорусинів, діяльність яких у різний спосіб, в тому й за посередництвом православної Церкви, підтримувала царська влада. Русофільство, що його називали австріяки москвофільством, було в їхньому переконанні загрозою на випадок війни з Росією.

Виплачування високих нагород за вказування на москвофілів, давало також нагоду до полагоджування особистих поррахунків, що стало причиною того, що до табору попадались також відверто визнані українці, поляки, а навіть цигани і жиди. З іншого ж боку, у виявленні «москвофілів» помагали українці, жиди, а також поляки, і то не раз ті, що ще недавно в старорусинах бачили лише протипагу для українців. Старорусини не погоджувались (подібно як і поляки) на те, щоб українцями називати нащадків давньої Київської, Галицько-Волинської та Закарпатської

Руси, які від часів національного відродження русинів приходили до свідомости новітнього народу, свідомости, що формувалася в основному за посередництвом новітньої мови і письменства, що йому дав початок Іван Котляревський та львівські романтики на чолі з Маркіяном Шашкевичем, а передусім наддніпрянець — Тарас Шевченко, за яким, як писав сучасний поет з Києва Іван Драч:

Szła po raz pierwszy Ukraina
W głębinę epok i wiecznych wzlotów,
Szła za trumną syna i proroka —
A za nią po bezśmiertnym szlaku
Szli chachły, Rusini, Małorusy,
By Ukraińcami nazwać się od dziś.
(tłum. W. M.)

На вказану Шевченком дорогу входили русини поодиноких районів у різному часі та зустрічали при цьому різні перешкоди в реалізації спільної програми наміченої поетом-мислителем у цих ось словах:

«В своїй хаті — своя правда
І сила і воля».

Не пішли за Шевченком русини — прихильники панслявізму. Вони були традиціоналістами, воліли старе назовництво. Це було, зрештою, згідне з інтенціями царського уряду, що їх підтримував. В 1876 році цар видав указ, що забороняв уживання назв «Україна», «українці», а наказував введення на їх місці термінів «Малорусь» (у розумінні «Малоросія»), «малороси», що в інтенціях царської влади повинно б ліквідувати всяке українське відокремлення.

Русофільська орієнтація, що існувала перед Першою світовою війною на просторах цілої Галичини, у Львові тощо, мала дуже великий вплив на Закарпаття і Лемківщину. У цей закуток краю освіта й наука почали приходити дуже пізно, найчастіше за посередництвом видавництв, періодичних видань, шкіл і читалень організованих заснованим старорусинами в 1874 році у Львові «Обществом ім. М. Качковського». Зорганізували його на зразок українського товариства «Просвіта», яке боролось із старорусинами про впливи на Лемківщині. Прихильність до «Общества ім. Качковського» багатьох лемків була дуже міцна. Діячі цього товариства часто були основниками освітніх інституцій, що давали можливість початкам росту серед цього народу інтелігенції.

(Закінчення буде)

Ірина РАТУШИНСЬКА
Поетеса з Одеси

ЩОБ У ЦЕЙ НОВОРІЧНИЙ ЧАС...

(«Чтобы первого января»...)

Щоб у цей Новорічний час
Не хотілось бараку вимести! . .
І бурчить сусідка на нас:
— Будеш ти мести, будеш ти мести. . .
Ну а потім — ридає знов.
Я мовчу. Що я можу, горда?
— На прогулянку!
Килим-кров.
Конвоїрів підпухлі морди.
Коридор мов смердючий тхір,
Хлор і сеча — усуміш з кроками —
На повітря! В бетонний двір! —
Шістдесят хвилин швидко цокають.
Дзенькнув ключ. І беззлбний сміх:
— Розганяйте, дівчата, скуку! —
А сусідка: — Щоб вас усіх! . . —
Далі, дітоньки, не для друку. . .

Кроків п'ять від стіни до стіни.
Зверху сітка — не полетіти!
А сусідці на ранок у сні
Об'явився Іван Хреститель.
Наче в камеру привели
По етапу, в одній рогожі:
Весь заріс, і ноги в землі,
І так жаль його стало, Боже!
Рушника віддерла стара,
Щоб хоч ноги вимив.
Взяв і каже: — Тепер живими
Важко бути. Тобі ж пора. . . —
І зібрався летіти в облачення,
І засяв. А вона з журби:
— Хай дозволять з дочкою побачення,
Постарайся, ти ж можеш, зроби! —
Тільки він не подав і знаку
Ні крилом, ні рукою — ні.
Йй здалося, що навіть заплакав,
Як зникав у височині.

Не щастить їй. Сама досада.
Сни на ранок збуваються. Жаль:
Хоч би щось їй приснилось на радість,
А то все на журбу та печаль!
— Та кінчай свої вправи, досить! —
(Це мені). — Ти на цілий суд
Не наскачешся! Кинь свій зошит,
Не пиши, краще вже заснуть.
Ти красуня, щиро кажу,
І не сердься, нема тут раю. . . —
Я і сам третій рік сиджу,
А тобі я добра бажаю. . . —
Я киваю — і знов у біг.
Скільки місяців — біг на місці!
В снах до тебе біжу без ніг,
Загрузаючи, мов у тісті,
У ганчір'ях, у простині,
В хльорі, в стінах, у безнадії. . .
Хіба можна любити міцніш,
Як ізвідси?
Не на хресті я:
В дверях очко тюрми скляне,
Підле хамство, допити-муки
І сусідка, що все кляне,
Затягаючись від розпуки.
Я жалію, хвору, її,
Вже доведену до край-скрути:
У тюремному кураї
Проклинає того, хто крутить
Землю-кульку, що ось впаде,
Дні без сонця, повні омани —
Найщиріш, найсвятіш — ніде
Неможливо любити, коханий!

Щоб у січні з'явився ти —
І об щоку твою не кольнутись,
І поставу свою зберегти
І конвойному усміхнутись:
Ти мене у пригодоньці злій,
Дурню-ключнику,
Не жалій!

Січень 1983 р.

На засланні у Мордовії

(Переклав з російської
Леонід Полтава, 1985, Н.-Й.)

Поезії закордонних авторів

Ярослав КУРДИДИК

БАЛЯДА ПРО РІДНУ НІЧ

(Закінчення, 2)

Іноді прагнуть сказати дещо пустотливе,
Щоб з нами-бійцями — задзвеніла сміхом заманлива ніч,
розказати, як пристойть дамі, не банально,
ось, хоч би, як навшпиньках розгублено і боязливо
ходить розбурхана снагою наша душа за нею,
або шугає і шукає найчорнішої скуки кажанами
за ніччю,
що в неї ми влюбилися презгубно і безтямно. . .
Іноді ж ця сама ніч припишло чатує,
або ж на розходидоріжжях зводить руки благально
й кигиче розлукою, розчахненим смутком
та переповідає, вже втисячне і все,
про щось архистрадне і архипечальне. . .

* * *

Хочу змалювати нескориму ніч,
крізь яку танки двиготять презлющо і сто-тонно,
сунуться і гримлять васально і сірозелено,
а на танках —
сидять і їдуть янголи у стальних колонах
і лискучими десницями — переможно і пламенно
показують: «Ми вас певновладно поведемо,
попід сизоорлине небо у багрі вогнів
і крізь пекельну і певну згубу земну!». . .
Воякам закіп'южена пилюка роз'їда обличчя,
а світ довкола пресмілих бійців —
розгорівся — перемогою і лютим щемом. . .
На мент здержують пересохлий віддих бійці
і вдивляються у розриви гранат і гул костарищ,

у жорстоко підсилювану і довкільну канонадну лютю,
(Вояки вже інстинктом відчують цей смертельний стиль),
як то у вирішному гвалті корчиться будуть
всі континенти — у тріскоті і згубі пожарищ! . .
І від бійців, лунає гулом зов:
«Гей, ви, — недовірки глухі, переочаділі й хитрі, —
надслухуйте, як рев ракет погрожує з космосу;
ось ви глядіть — на крилах з помсти і повітря,
замість зневіри, — ми віру вам приносим!». . .

* * *

Душею я завжди пророчо відчуваю,
як рідною моєю історією віддихає ніч,
(Як у ній пульсує кров із цівниць всіх планет. . .)
і ввижаються мені тисячі й мільйони облич —
цих, що записалися безсмертям у міт
вчинками своїх переможно-побідних баляд,
які кров'ю завершували наш всенародній зрив,
що впрягалися до залізнокрильних споруд
і з пошматованими прапорами в наступі ішли
січені татарськими стрілами й кулями московських гармат. . .
Ішли полки, хоробрі княжі і гетьманські
козацькі і стрілецькі, з УНА і УПА. . .
Пісні їм складала месницька відвага,
а кулемети римували — думки і слова. . .
І якраз в таку — перекипілу вулканічну ніч,
у погоні за полум'яним відлунням заграв —
з'являються і відроджуються із минулих сторіч
всі ті, що Вітчизні своїй принесли
всю свою найшляхетнішу й непорочну дань. . .
Всі вони так по-вояцьки:
з'явилися і відійшли туди,
звідкіль прийшов і куди був бойовий наказ. . .

* * *

Мене ізчаста запитує невідступна дружня ніч
безсонна, а ще частіше — недовірна і сторожка:

чи дійсно всі твої предки такі сміливі були,
зоряно-розгайні та пекельно й люто вогняні?! . .
Ноче! Я ж тобі повторюю неодмінно й одно:
вони наповняли земські надра патосом своїм,
а ми — прагнемо подвиги їхніх маршрутів і битв
продовжувать й увіковічнити на Рідній Землі. . .
Хочемо проявити нашу гордість вічну і палку
й гукнуть громовисто крізь ночі пробій:
«Легенди про Вас в історії житимуть завжди,
а ми ще тепер живі —
схилимо наші чола в скорбному кутку
У СКУПІЙ ПОШАНІ, ДОСТОЙНІЙ І НІМІЙ!!!

Торонто, Канада, 1980 р.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й розяснює всі суспільні політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

Андрій ЛЕГІТ

П І С Н І

Не звучання чужої рапсодії,
Джазу дикого, свінгу, суїт,
А пісень рідних зміст і мелодії
Полонили мене з ранніх літ.

У колисці, у залях, на вулицях,
На вогненних дорогах війни.
Нині слухаю — ніжно хвилююся,
Зачаровують душу вони.

Відчуваю любов, поривання
І премудрість народню, й відчай.
Ці пісні у священнім змаганні
Завжди подруги вірні меча.

1982 р.

* * *

Не буду ставити хреста
Над райдужними думами,
Хоч не здійснилася мета,
Не все ще передумано.

Нехай трояндами цвітуть
Думки й у роки старости,
Здійснять життя мого мету
Народу юні паростки.

1982 р.

* * *

Тяжко бути в Україні поетом:
В кожному слові душею кривить,
Уважають, щоб у творчому леті
Чимсь не викликають гніву Москви.

Легше жить у «раю» віршомазом:
Римувать під шарманку вождів
І без всякого лету й екстази,
Написавши два вірші, відразу
На червоному Парнасі сидіть.

1982 р.

НЕ ХВАЛИСЯ

Не хвалися, що довго прожив:
Людський вік — тільки вічності миг,
Замість цього сумлінню скажи,
Що корисне зробити устиг
Для народу свого й взагалі
Для уярмлених, гнаних людей,
Щоб на рідній священній землі
Ім засяє сподіваний день.
Можна років прожити до ста
І на йоту добра не зробити,
Можна чином і розумом стать
В двадцять літ смолоскипом доби.
1982 р.

СМЕРТЬ ПОЕТА

У «раю»-тиранії
Музи день сутеніє,
Вітер волі не віє,
Смерч сваволі квилить,
Крила духа поета
Попадають в тенети,
А без крил і привілля
Не літають орли.
Божа правда не гріє
Юні помисли й мрії,
І снага не зоріє,
І пориви мовчать,
І поет без надхнення
Забува власне ймення,
Утрачає надію,
Упадає в відчай.
Без святої надії
Він лише животіє,
Дух його тільки тліє. . .
І розпука й хандра. . .
Та буває найгірше приходить —
Пише деспотам оди —
Й, як поет, в тиранії
Живучи, умира.
1983 р.

З ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЙ АНГЛІЙСЬКИХ ПОЕТІВ-КЛАСИКІВ

Р. КІПЛІНГ

ГОРБ

Горб
Верблюжий,
Незграбний задуже,
Я бачив в звіринці не раз,
Та горб
Іще гірший,
Незграбніший більше,
У мене росте і у вас.

У всіх.
Хто валяється в'ялий,
Патлатий, немитий, недбалий,
Появиться горб,
Невиданий горб,
Кошлатий, кривий та корявий.

Спимо забагато
І в будні, і в свята,
Прокинемось — все нам немило,
Зідохемо, лаєм,
Встають не бажаєм,
Злимося на губку і мило.

Скажіте, куди
Втекти від біди,
Де горб заховати потворний,
Невиданий
Горб,
Неслуханий
Горб,
Кошлатий, мохнатий і чорний.

П. Б. ШЕЛЛІ

Я ласк твоїх страшусь, як сліз з-під вій,
А ти мене не бійся, друже мій, —
В моїй душі така гірка печаль,
Що уразить тебе, то був би жаль.

Мене лякає звук і подих твій,
А ти мене не бійся, друже мій, —
Повір мені, тебе не погублю,
Як світлу мрію, я тебе люблю.

Д. МЕЙСФІЛЬД

МОРСЬКА ПРОПАСНИЦЯ

І знов мене тягне в море,
Де небо й вода скрізь одна,
Потрібний мені тільки корабель
І в небі зоря ясна,
І співи вітрів,
І штурвала ривки,
І трепоти білих вітрил,
І жданий світанок в імлі,
І серця й душі порив.

І знов мене тягне в море,
І кожний морський прибій
мутних валів,
Як древній спів,
Дух захоплює мій.
Потрібний тільки вітряний день.
У сивих хмарах небосхил,
І бризки летючі,
І піни клубки,
І помах чаїних крил.

І знов мене тягне в море,
Мандрівним життям там жить,
Котре знає і чайка морська,
І риба, і велетень кит.
Потрібні міцні, гострі жарти мені
Приятелів із корабля,
І всюди гойдання ліжка мого,
Де сплю після вахти я.

Переклав Андрій Легіт

Наука, дослід

Володимир ЛЕНИК

УКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗОВАНА МОЛОДЬ

(Продовження, 7)

д) Завершення організаційної структури студентських станових організацій в Австро-Угорській монархії

Таємні гуртки гімназистів та студентів у своїй організаційній діяльності ставили собі за основну ціль створити для всіх гуртків єдину централю з керівними або координаційними завданнями. Тієї мети їм не вдалося досягнути. Студентські станові організації бажали також від самих початків об'єднатися в одну централю і з тією ціллю були організовані їхні перші з'їзди-віча в Коломиї (1880 та 1884 рр.), як також ряд т. зв. Мандрівок по селах і містечках Галичини.

Перший студентський З'їзд, що відбувся 15.9.1880 р., називався «З'їзд Руських Академіків з Галичини і Буковини». Ним проводили студентські діячі: Я. Окуневський (голова «Січі»), К. Левіцький, С. Данилевич та І. Кукурудз. В другому З'їзді, що відбувся 7.8.1894 р. під тією ж самою назвою, взяли участь 130 студентів (за тодішньою термінологією «академіків»). Другим З'їздом проводили Кость Левіцький та Льонгин Озаркевич¹.

Ініціаторами цих з'їздів були студентські діячі з Віденської «Січі». Вони організували також і перші «Мандрівки» студентів по галицьких селах та містечках. Пізніше провід перебравли студенти зі студентських організацій Львова та інших міст Галичини, а на переломі XIX-XX століть таємна студентська організація «Молода Україна». Учасники всіх з'їздів і мандрівок, яких від 1880 до 1908 р. відбулося десятки, не різнилися у своїх суспільно-політичних поглядах і кожен раз підкреслювали потребу створення єдиної студентської централі. Але після кожного з'їзду вони поринали у своїх місцевих громадах у вир льокальних справ і поза власною «дзвіницею» не бачили вже вищих і ширших цілей.

Та з кожним роком вага студентських віч і з'їздів зростала. На вічу 13.7.1899 р. нараховувалося 450 учасників; не менше було на з'їзді 14.7.1900 р., 8.10.1901 р. та 25.7.1902 р. Останнє віче тривало три дні — від 25-го до 27-го липня. Воно мало назву «З'їзд

Української Молодіжи Австрійської Держави». Кожного дня учасники віча схвалювали резолюції, займаючи становище до певного комплексу справ загально-національного значення. Ось деякі витяги з цих резолюцій: «Українська молодіж академічна, зібрана на вічу дня 25.VII.1902 р. у Львові:

1) уважає недостачу власного університету впливом ворожої українському елементови політики польської шляхти і її прислужників. . .

2) уважає доконечним боротьбу за університет. . . вести разом зі зорганізованими масами українського народу. . .

3) взиває всіх товаришів до посвяти своїх сил задля організації всіх верств українського народу до боротьби так за здобуття самостійного українського університету, як і за корінну перемену теперішнього ладу. . .

5. заявляє, що, опираючися на основних законах, домагається безусловної рівноправности для своєї мови ві всіх державних інституціях. . .»

У другому дні З'їзду схвалено резолюції такого змісту:

«Українська молодіж. . . констатуючи, що українська нація в Галичині переходить стадію гарячої борні проти національно-політичного і соціального поневолення:

1. приступає до систематичної праці серед народу під кличами сеї борні;

2. основою своєї праці вважає:

а) політичне освідмлення і підготовлення сих мас до здобуття національно-територіяльної автономії з повними горожанськими правами;

б) організування українських робочих кляс для здобуття соціальної рівности і справедливости. . .»²

Але і цей раз закінчилося все на схваленню резолюцій. Окремі громади та діячі не відважилися піти на дальший крок. Значущим є факт, що хоча учасники з'їздів були ідейно і політично, а досить часто і персонально зі собою тісно пов'язані, а самі з'їзди були продовженням єдиного студентського руху, формально їх уважали одноразовими акціями. Лише перші два «віча» ввійшли в історію, як «Перше» та «Друге» «Загально-академічне Віче». Всі інші з'їзди-віча, що їм слідували, вже не мали нумерації. А зібрані в 1900 р. організатори студентської централі назвали свої збори «Першим Всестудентським З'їздом», а не «Десятим» чи «Двадцятп'ятим», для чого, властиво, мали підставу. Натомість студентські делегати, що з'їхалися до Праги 20.6.1922 р., без великої дискусії назвали себе «Третім Всестудентським З'їздом».

Першою конкретно спробою створити студентську централю

було зорганізовання «Комітету Української Молоді» після З'їзду в 1907 р.³ Та тут організатори зробили основну помилку: вони взурувалися на нелегальній діяльності «Молодої України» і тому новостворена центральна почала діяти як нелегальна установа. Щойно згодом показалося, що легальні організації студентів потребують легального завершення, видимої репрезентації та авторитетного керівництва. Після підготовчих розмов та дискусій, скликано до Львова 7-го листопада 1909 року «Перший Всестудентський З'їзд», в якому участь взяли делегації всіх студентських громад Галичини, Буковини, етнічної Австрії і Чехії. Не бракувало на цей раз відпоручників Наддніпрянщини. З'їзд створив «Український Студентський Союз» та обрав Головну Раду у складі: Микола Залізник — голова, Федір Замора — заступник, Лев Марків — писар, Олександр Курбас — бібліотекар, Остап Левицький — касієр, Северин Левицький — господар, Стефан Данилович, Олег Калитовський, Осип Охримович, Володимир Лівійський, Олекса Черкаський та Володимир Юринець — члени.

Тому, що діяльність «Союзу» мала проводитися через Комісії, тож на З'їзді створено їх 5: *організаційну, просвітню, драматичну, відчитову і видавничу*. До «Союзу» вступили товариства: «Січ» з Чернівець, «Січ» з Відня, «Союз» з Чернівець, «Бандурист» та «Академічна Громада» зі Львова. Крім того, до «Союзу» вступили ряд індивідуальних членів, які не могли належати до студентських громад, бо таких у їхньому осідку не було. Ці члени об'єднувалися у секціях «Союзу». Таких секцій в першому році діяльності «Союзу» нараховувалося 8: у Рогатині, Перемишлі, Золочеві, Збаражі, Копичинцях, Празі, Дрогобичі та Стрию⁴.

Головна Рада «Союзу», яку називали також віділом, організувала відчити, розповсюджувала книжки, розсилала по селах своїх членів-студентів, щоб вони «люстрували» (контролювали) діяльність читалень та інших місцевих товариств і допомагали їм в плануванні та проведенні діяльності. За перших 3 місяці (грудень — лютий, 1909-10 рр.) відвідали студенти з «Союзу» 16 сільських і міських читалень та розповсюдили 4.027 книжок⁴. Про цю діяльність звітував Виділ «Союзу» у своїх звідомленнях, що появлялися щорічно. За таким звідомленням з 1911-12 рр., представники «Союзу» виголосили 586 просвітянських рефератів, перевели 21 курс і влаштували 48 аматорських вистав³. У 1913 році діяв при «Союзі» «Просвітний Гурток», головою якого був Роман Дашкевич, а також діяла окрема Секція ім. Михайла Драгоманова⁵.

«Союз» перебрав від «Молодої України» журнал «Молода Україна» і перетворив його на свій офіціоз. Редактором журналу став Мирон Вітошинський. Журнал не міг, однак, довго вдержатися. Після 7-го числа він перестав виходити³.

Другий «Всестудентський З'їзд» відбувся майже перед самою

війною у 1913 році. Головним промовцем на цьому З'їзді був Дмитро Донцов, відомий тоді соціал-демократ. Його доповідь викликала широку й гарячу дискусію. Деякі молоді опоненти заатакували доповідача, головню за два погляди, що їх доповідач висунув на З'їзді: *потреба мілітарного виховання молоді та самостійницька політика українського народу*. Для них це був «сепаратизм». Але Донцов знайшов у великій більшості учасників З'їзду повну підтримку. Він між іншим заявив: «Ті покоління, що жили і діяли десь у 40-90 рр. минулого століття, в сій навіки проклятій добі суспільного маразму, не мало б здивувалися, як би їм сказати, що за кілька літ українська молодіж з обох боків кордону буде радити над політичним положенням цілої нації»⁶. Донцов подав на базі докладної аналізи тодішньої політичної ситуації проект програми, за якою мало діяти студентство і вся українська молодь, а саме:

«Дбати про мілітарне виховання і організацію молоді у тривалому і поважному характері;

Виховувати систематично нарід у програмі сепаратизму — брошурами, газетами, промовами; в Краю мусить розвинутися широка антимосковська агітація;

Таким самим способом треба провадити боротьбу з москвофільством;

Ніколи не недоцінювати політичного капіталу, яким є єдність і політична свідомість нації».

Для здійснення тієї програми Донцов пропонував видавати спільний орган для всієї молоді, якого головним завданням було б «ширити ідеї австросляваїзму, поборювати панмосквізм, пропагувати політичний сепаратизм, підготовляти революцію в умах, щоб пізніше вона перетворилася у революцію чину»⁶.

Один з учасників обидвох З'їздів описав так свої враження з «Другого З'їзду» (він називає його також «Конгресом») і зробив порівняння та аналогії:⁷.

«З'їзд відбувся в днях 2-4 липня 1913 р. З'їзд скликано в ювілейний рік Франка і його переривано академією та концертом в честь Ювілята... Другий З'їзд був численнішим від першого. «Український Студентський Союз», дитя першого з'їзду, видно зробив своє: зорганізував академічну молодіж, взяв її в свою евіденцію, згуртував оскільки се було у його силах. І на отворення конгресу явилася молодіж численно, поприїздила з найдальших закутин краю... Серця росли в ожиданню хвилі урочистого отворення... Ввечір святочний концерт в честь Франка... Це покищо «гегепункт» ювілейних свят. На другий день дальші наради, читаються реферати про теперішнє політичне положення нації, духову культуру народу і становище молодіжи в тих справах... Резолюції голосовано аж на четвертий день... Накінець пішли на

гріб Коцка, жертви з 1-го липня 1910 року в боротьбі за свій університет.

В результаті картина з'їзду уявляється широка, програма його багата, виявилось багато запопадливості молодіжи коло справ не лише своїх, станових, але загально-національних. Але все те було в мінорних тонах. Бракувало нерву, замало енергії в словах бесідників, замало вогню, запалу, переконання. . . На першому конгресі люди скакали собі до очей, ішли формальні баталії за слова, за резолюції, виявилися індивідуальності. . . Тут на другому того не було. Молодіж суятилася, але сильного слова не вміла сказати. . . Ми переживаємо якусь кризу. Щось урвалося в нас; наш розгін спинився. . .».

Автор шукає причин того в примирливій політиці старшого громадянства, головно парляментарної репрезентації у Відні. Він радить молоді стати більше самостійною і безкомпромісовою. Конгрес, на його думку, дав для цього поштовху добру базу.

Критика сучасника й очевидця студентських конгресів була виявом турботи за майбутність студентського руху та української нації. Це ж діялося лише за один рік перед Першою світовою війною, а кожен політично думаючий діяч міг припускати, що надходить великий удар. При тому виникали запитання: а де ми стоїмо? Чи ми готові до боротьби за кращу долю України? . .

Наступні роки показали, що з українським студентством не так було зле. В них не бракувало патріотизму та жертвості, не бракувало відваги та провідницького хисту. А новообрана Головна Рада (Виділ) не мала часу розвинути свою діяльність в «Союзі», бо пішла незабаром попереду студентських лав в бій за Україну.

е) Студентські організації на Наддніпрянщині та у московській імперії

Також на території московської імперії, а зокрема на українських землях (Наддніпрянщина та Волинь), не дивлячись на жорстоке переслідування українських організацій, настає на переломі століть зрізничкування молодечих та студентських гуртків і громад. Хоч студенти діяли далі в таємних гуртках та громадах разом з гімназистами та частинно і зі старшими патріотами, то разом з тим вони починають творити чисто студентські організації. Жандармерія та університетські і шкільні власті застосовували проти організаторів цих товариств, а також і супроти членів різні кари — знижували оцінки, виключали зі школи чи університету, або просто замикали до в'язниці. У Єлисаветграді, наприклад, провідника півлегального гуртка д-ра Михалевича виселили на 5 років поза Україну, а членам наклали ряд гострих кар⁸.

Щоб обійти ці пакості, студенти почали діяти через неполітичні організації — земляцтва. Членство цих земляцтв не творило

якоїсь світоглядової єдності, бо до земляцтв приступали члени за принципом територіального походження. Але ідейні і національно свідомі студенти, згуртувавшись в окремі гуртки, діяли на базі земляцтв в національному дусі, хоч у тих зємствах були також чужинці, що родилися на Україні, неосвідомлені одиниці та малороси. З одного боку — національні гуртки мали перед москалями добре прикриття, а з другого боку — для них відкривалося нове поле для праці, — освідомлення національно відчужених земляків.

На чолі земляцтв стояли виборні Управи. Склад управ та національно-політичне наставлення їх членів, головно голови, надавало напрям діяльності даному земляцтву. Управи або толерували, або поборювали окремі гуртки в земляцтвах і від того власне залежало все українське студентське життя даної високої школи.

Спочатку земляцтва існували як напівлегальні організації, і щойно пізніше здобули собі правне визнання. Але від самого початку їхнього існування вони мали повагу і в університетських властей, і їх часто притягали до співпраці, коли йшлося про уділення студентам допомоги, чи розв'язання важливих студентських проблем.

Повна легалізація земляцтв наступила в 1905 році, коли у висліді революційного зриву в Московії та імперії наступили полегші. Найбільше сильними були земляцтва українських студентів у Києві, Харкові і Москві. В Одесі мусіли вони діяти нелегально аж до війни³. Програмово, діяльність земляцтв мала товариський та харитативний характер. Лише в нечисленних окремих випадках брали земляцтва офіційну участь в політичних акціях, а ще рідше такі організували.

Київське земляцтво видавало, наприклад, в 1903 році нелегальний рукописний часопис «Вісник Української Київської Студентської Громади», а в 1914 р. Управи кількох земляцтв зорганізували Шевченківську маніфестацію⁹. Одначе національно свідомі студенти не задовольнялися дією на базі земляцтв, а почали творити «громади». Про діяльність й існування громад в різних роках розказують очевидці з високих шкіл Києва, Одеси, Петербургу, Москви, Томська, Варшави, Дорпату.

Особливою активністю відзначалася Студентська громада в Києві за часів керування нею В. Доманицького та А. Лівичького. Але й за інших провідників Громада пульсувала життям. Тут на-в'язувалися організатори студентства до старої традиції. Відомо ж, що тут діяла «Студентська громада», об'єднуючи студентів «недільних шкіл» в 1861 р. В 1862 році до цієї «Громади» належало понад 200 студентів, між ними такі, як Чубинський, П. О. Стоянов, В. Торський, В. Антонович.

З ідейно-політичного боку «Громада» переходила часті зміни. В

1903 р. її уважали соціалістично-революційною. Нею проводив в той час Д. Антонович, а між членами були — Ол. Скоропис-Йолтуховський, М. Порш, М. Ткаченко, А. Гук, М. Барбер, В. Базилевич, А. Лівіцький, В. Козиненко, В. Степанківський, М. Троцький, Д. Піщанський. Як пише Микола Галаган¹⁰, «Громада» поповнялася постійно новими членами. Члени гуртків гімназистів переходили після започаткування студій в члени «Громади» майже автоматично. В 1903 році молодших членів виділено в «Гурток пропагандистів», даючи їм завдання підготовляти членів до пропагандивної партійної праці. Провідником гуртка став М. С. Ткаченко.

В тому ж році прибув до Києва на студії Віктор Андрієвський. Він широко описує працю «Громади» у своїх Спогадах. Як член таємного гімназійного гуртка у Полтаві, Андрієвський мав контакти з «Київською Студентською Громадою» в Києві ще перед прибуттям на студії. Полтавський гурток одержував систематично від «Громади» через студента Олексія Соколовського брошури та літографні листки. Соколовський був рекомедатором В. Андрієвського та іншого члена «Гуртка» — Червоненка при прийняттю їх до «Громади». Запрошення взяти перший раз участь у зборах «Громади» передав Андрієвському Соколовський усно. Збори відбувалися у дворі якоїсь господи на Фундуклієвській вулиці. Кімната мала студентську обстановку. Всіх учасників було коло 20. Для завязтого й запального гімназиста Андрієвського учасники зборів виглядали пасивними і різнилися дещо з тим образом, який він собі уявляв, очікуючи на цю першу зустріч.

На зборах говорили про різні буденні речі, хоч розмовляли українською мовою. Лише один студент Семен Оміцинський припав Андрієвському до душі, бо був українцем-ідеалістом, так як Андрієвський собі це уявляв. З ним він познайомився на чергових зборах і висловив перед ним незадоволення з «отої неутрально-революційної роботи» Громади та, що він прагне «якоїсь національної діяльності». Згодом показалося, що так само думають не тільки Андрієвський, Червоненко та Оміцинський, але й Дуда-Дудинський і деякі інші члени. Вони створили в середині Громади свій окремий Гурток і поставили собі за завдання вести «пропаганду національного самоосвідомлення». Для того вирішено вести дискусії, читати реферати на відповідні теми тощо.

Гурток взявся до праці з повною посвятою. Саме в той час йшла в Галичині завзята боротьба за українські гімназії у Станіславові та Тернополі і на перших сходах, у яких взяло участь коло 10 молодих українців, Віктор Андрієвський виголосив відповідний інформаційний реферат про цю справу. Сходина відбувалася у якійсь пральні на Львівській вулиці. Слухачі були одушевлені, а ще більше доповідач, як пише автор споминів.

Члени загальної Студентської Громади дружили в той час, —

пише В. Андрієвський¹¹, — з грузинами та поляками. Особливої ворожості до московських студентів не помічалось. Студенти мало цікавилися національним питанням. Головний вплив на студентське організоване і неорганізоване життя мали партії (російські) соціал-демократів, соціал-революціонерів, жидівський Бунд, Польська Партія Соціалістична, пізніше організації сіоністів. Єдиного міжпартійного порозуміння, однак, не було і тому дещо пізніше, коли між ними почалися політично-світоглядові спори наступило зрізничування між студентами, що далі вплинуло на занепад земляцтв і довело вкінці до їхньої повної ліквідації. Партійно-світоглядова солідарність, або ворожнеча, виявилися сильнішими за територіяльні зв'язки.

При Київській Студентській Громаді було чимало любителів хорового мистецтва, а також таких, хто розумів вагу плекання української пісні. Вони почали вести (після 1903 р.) послідовну акцію впровадження у репертуар Університетського Студентського Хору українських пісень. Це й було причиною першого поважнішого зіткнення українських студентів з московськими, які були проти українських пісень. Коли українці перемогли, деякі москалі виступили з хору, що вийшло українцям на користь, бо хор в той спосіб повністю українізувався, а коли його диригентом став О. Кошиць, наступила повна зміна і в його репертуарі.

Осіною 1906 року Київська Студентська Громада перемінилася на студентський відділ Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії. Тому, що Віктор Андрієвський був проти того, він перестав ходити на збори Громади і перервав з нею контакти. Щойно після Київських погромів та замкнення Університету, коли Андрієвський повернувся до Києва після короткого перебування у Полтаві, його увагу звернуло віче, яке скликала Громада (анонімно), щоб обговорити акцію за впровадження викладів пердметів українознавства у Київському Університеті.

Віче відбулося 16-го жовтня 1906 р. і на нього вирішив Андрієвський піти з групою однодумців, щоб відстоювати там українські позиції, якщо б вони були загрожені. Ось, як він описує перебіг віча:

«Людей зібралось досить: повна дев'ята аудиторія. В тому числі була й «студентська організація УСДРП» в повному складі. Головою і докладчиком на зборах був студент історії філологічного факультету Дмитро Дорошенко. По докладі предложено на голосування зборів вже готову написану резолюцію. Резолюція занимала майже цілий аркуш паперу, а зложено її в чисто марксовсько-соціалістичному й революційному дусі. Починалася вона із загальних положень — про становище пролетаріату на цілому світі взагалі й на Україні зокрема. Далі йшли видержані в тім же дусі виводи з того положення, а на кінці, як остаточний результат волі і стремління того пролетаріату до боротьби з буржуа-

зією і остаточної над нею перемоги, виходила konieczність заведення викладів предметів українознавства на катедрах Київського Університету».

«Коли я слухав сю резолюцію, — пише В. Андрієвський, — то мені стало смішно. Я забрав слово перший і дійсно не перебирав у висловах, критикуючи предложену резолюцію. На городі бузина, а в Києві дядько — отака логічна послідовність і в предложеній резолюції. При чому тут пролетаріят із його боротьбою? Справа далеко простіша: в Києві мають бути виклади по українськи з тої причини, з якої у Берліні, напр., викладають по німецьки, в Парижі по французьки, а в Пекіні по китайськи. В такому роді і на таких підставах я пропоную зложити нову резолюцію».

Голова терпеливо вислухав мене, потім виступив Порш з короткою промовою і голова поставив резолюцію на голосування. Проти піднесли руки зорганізованої мною групи, але були і ще кілька».

Після тієї дискусії на вічу, як дальше пише Андрієвський, навколо нього зібралися всі студенти, які непогоджувалися з настановою Громади і вирішили заснувати нову студентську громаду, цілком безпартійну, загально українську. Основуючі збори Громади відбулися день пізніше — 17-го жовтня 1906 року. Нововибрана Управа складалася: Сергій Весоловський — голова, Віктор Андрієвський — заступник голови, Поливанів, Андрій Лещенко і Михайло Полонський — члени. Андрієвський та Поливанів були ясно окресленими антисоціялістами, Лещенко мав нахил до есерів, а Михайло Полонський ніякого відношення до партій не мав. Голова був соціал-демократом.

Новозаснована Громада розпочала свою діяльність збиранням підписів під загально-українською петицією про заведення українських катедр на Київському університеті. Петиція мала бути передана Раді Професорів. Для цього було вибрано делегацію в складі: Дмитро Дорошенко, Яків Міхура та Віктор Андрієвський. За три тижні члени Громади зібрали 1431 підписів студентів університету і петицію вручено ректорові Цитовичеві. Він прийняв делегацію холодно, нічого їй не обіцяючи. Петиція дала, однак, моральний успіх, бо збирання підписів під нею було своєрідною маніфестацією, яку підтримали численні українці. До редакції «Ради» надходили сотні листів з усіх кінців Росії, в яких висловлювано подяку для авторів петиції та за оборону української мови.

У дальшій своїй діяльності зайнялася Громада справою розповсюдження української книжки. У коридорі університету відкрила вона крамничку українських книжок. Продавцем в ній був С. Розов. Громада випустила також підписані листи на пам'ятник Т. Шевченка. Члени Громади реагували на всі події, що торкалися української справи.

Щоб улегшити діяльність, Громада легалізувала себе перед університетською владою, приймаючи назву «Історично-Етнографічний Гурток». Під тією назвою відбувала вона легально свої збори в аудиторіях університету. При тому Громада проводила також таємну діяльність, як наприклад, вдержувала зв'язки з студентськими та молодечими організаціями Галичини. У 1907, або 1908 р. член Громади Поливанив їздив на власний кошт на З'їзд «Соколів» у Львові та виступив там з привітом від Київського українського студентства. З Галичини привіз він різні пам'ятки, жетони, стяжки, літературу.

Хоч Андрієвський, виїхавши з Києва, перестав бути членом Громади, він мав інформації, що вона пізніше сильно розрослася. За її прикладом постали аналогічні Громади в усіх вищих школах Києва. Вони між собою співпрацювали і часто спільно виступали прилюдно. В загальному в той час розросту Громади нараховувалось понад 700 членів.

(Далі буде)

Джерела:

1. О. Н.: Українська Академічна Молодіж в Борбі за Самостійний Український Університет (у збірці статей «За Український Університет у Львові»), видання Українського Студентського Союзу, Львів, 1910.
2. Журнал РУП «Гасло», чч. 6 і 7; Чернівці 1902.
3. «Енциклопедія Українознавства», том I, частина III, Мюнхен-Нью-Йорк, стор. 962.
4. Олексій Заклинський: Записки Пароха Старих Богородчан; Торонто, 1960.
5. Петро Трильовський: «Гей там на горі Січ іде. . .»; Едмонтон, 1965.
6. Дмитро Донцов: Сучасне політичне положення нації і наші завдання; Львів, 1913.
7. М. Євшан: З Приводу Другого Всеукраїнського З'їзду Студентства. (У «Літературно-Науковому Вістнику», кн. IX за вересень 1913 р.).
8. Євген Чикаленко: Спогади 1861-1907, Нью-Йорк, 1955, стор. 105, 116, 149.
9. Микола Галаган: З моїх споминів, Львів 1930, стор. 101.
10. Проф. д-р Петро Курінний: інтерв'ю.
11. Віктор Андрієвський: Три громади; спогади з 1885-1917 рр., Львів 1938.

М. КАЛЬБА

КАТИНЬ

Від закінчення Другої світової війни большевицька Москва робить усі старання в цьому напрямі, щоб принаймні деякі свої злочини проти людей і народів перекинути на кого іншого, а себе показати перед світовою опінією якнайбільше гуманною країною.

І так, свої злочини, заподіяні на польських старшинах і вояцтві в Катині, Москва намагається приписати німцям, а свої злочини, поповнені на українцях у Львові та в інших містах України в 1940-1941 рр., приписати «Нахтігалеві» і Дивізії УНА.

Надзвичайна советська державна комісія, яка перевіряла німецькі злочини на захоплених ними теренах, збрала їх і у формі акту оскарження предложила Нюрнберзькому Трибуналові. В першій частині про злочини німців у Львові й Галичині, а на кінці того акту справа Катиня представлена дуже делікатно і невинно, майже наївно: «На терені округи Львова гітлерівські вбивці послуговувалися тими самими методами для затирання своїх злочинів, які вони вживали тоді, коли постріляли польських офіцерів в Катинській лісі. Експерти комісії ствердили, що маскування могил в Лисеницькій лісі було так само проведене і такими самими методами спрепароване, як могили постріляних німцями польських офіцерів в Катині».

Але ця затія не вдалася москвинам. Нюрнберзький Трибунал цей «акт» відкинув, бо не на наївних припущеннях, але на документах, що їх Трибунал мав подостатком у формі лікарських зізнань чи праць комісій різних країн, Трибунал знав про справжніх злочинців цих мордів.

Однаке Москва, будучи вірною своїм засадам у тому, щоб «брехати поки хтось не повірить», ще й сьогодні витягає справу Катиня як обвинувачення Німеччини за цей злочин. Часто ця нахабність Москви переходить усі межі. В цьому році, для прикладу, преса повідомляла про поїздку Горбачова до Польщі з першою своєю візитою, під час якої він і ген. Ярузельський взяли участь у вшануванні жертв Катиня.

Про Катинь є дуже багато публікацій, але в нас, поза відносно короткими згадками, докладнішої праці про цей злочин ще немає. Тому я постараюся насвітлити трагедію Катиня по спроможності.

стях у правдивому світлі на підставі праці недостріляного в Катині Євгена-Андрея Комороського, що появилася під назвою "The Night Never Ending", як також на «Історичних зшитках» з 1978, 1980 і 1983 pp.

*

Дня 19-го вересня, 1939 р., генерал Болеслав Ольшина-Вільчинський, прорвавшись з частинами польського війська під його командуванням з кітла біля Познання, прямував до Гродна, щоб там затягнути нову оборонну лінію. Не досягнувши Гродна, його військо наткнулося на російські панцерні й піхотні з'єднання. Там вони піддалися советській частині під командою поручника Римського. В селі, в якому поляки піддалися, названий советський поручник запровадив ген. Вільчинського під двері хліва і там власноручно його застрілив. Взяте в полон польське військо совети відпровадили на передмістя Гродна, де всіх польських старшин примістили у пивниці одного з домів. Там їх привітав советський ген. Фйодор Симоровіч. По тижневі часу поляків випровадили з пивниці і відвели до загороди під вільним небом. В тій загороді було вже біля 6 тисяч польських полонених, яких сторожило НКВД. Звідси усіх поляків відвели під залізничний двірець, де були другі загороди з брамами. В цьому місці всіх польських старшин відділено від вояцтва в окрему групу, а вояцтво також посегрегували на окремі групи.

За якийсь час на цю залізничу стацію під'їхали товарні вагони, до яких заладовано полонених. Весь час охорону над полоненими виконувало НКВД.

У вагоні Комороського було 62 особи. Полоненим сказали, що їх відтранспортовують до Румунії, де вони матимуть можливість далі воювати проти Німеччини. Але за якийсь час поїзди рушили в іншому напрямі. Їх везли тільки по кілька годин денно. Більшість часу поїзди з полоненими простоювали на бічних рейках, пропускаючи на захід советські військові транспорти. В дні 4-го жовтня, замість до Румунії, їх привезли до таборів біля Тернополя. По двох тижнях побуту в цьому місці, командант НКВД наказав полоненим заладуватися на тягарівки, бо їх перевозять до Румунії. Тим часом, їх повезли з Тернополя далше на схід. На третю ніч їх розладували на чистому полі біля порожніх поїздів, переладували в ці поїзди і повезли в невідоме. По дорозі до їхнього транспорту добавляли чимраз то більше вагонів з полоненими, головню зі старшинами. Коли їх вже було понад 15 тисяч, їх розділено на три осбні поїзди. Збільшилася також кількість сторожів НКВД. Ці поїзди скоро переїхали почерез Київ і задержалися в Харкові. Звідси поїзд, в якому їхав Комороський, спрямували на північ у сторону Москви, а два інші від'їхали далше на схід.

В поїзді Комороського були чотири генерали (Лінкевич, Сморовінський, Богатеровіч і Вольковіцький) та один адмірал Черніцький. Решта старшин були різних ступенів, всі інтелігенти і люди різних фахів.

Дня 22-го жовтня цей поїзд задержався на малій станції десь в половині дороги між Смоленськом і Москвою. Полонені дізналися, що це була залізнична станція Козельськ. Висадивши полонених з вагонів, їм наказано сідати на болотисту землю. По годині часу поїзд від'їхав, а полонених попровадили почерез село Козельськ, яке виглядало немов вимерле, бо жителям було заборонено виходити з хат на вулицю і приглядатися маршруючим полоненим у заліснену околицю. Над вечір вони ввійшли почерез велику браму на площу обмуровану муром та обтягнену зверху мурів колючим дротом, а на рогах з вартівничими вежами. Цей перехід полонених почерез браму забрав яких дві години часу.

Коли всі вже були на площі, з головного будинку вийшов до них елегантно вбраний старшина НКВД, став на сходах і промовив: «Я є майор Коралієв, ваш командант. Я вітаю вас у нашому вакаційному resortі, в якому ви перебудете короткий час. Я не можу вам сказати, як довго. Доброї ночі і сну». Якийсь поручник НКВД переложив ці слова досить незугарно на польську мову, а майор скоро повернув у будинок. Полонених розділено на групи і розміщено по бараках. Комороський попав у барак ч. 17, в якому було зовсім темно, бо електрика була ще не закінчена, хоч роботи над спорудженням цього «resortу» уже тривали три тижні. Тут полонені зрозуміли московську брехливість, бо щоб відставити їх до Румунії — не треба було будувати повних три тижні цей табір.

Ранком полонених розбудив політрук, капітан Алексій Александрович, який заявив, що він є для них усім: «приятелем, помічником, слугою, дорадником, батьком, матір'ю, усім». Після цього він відпровадив їх на сніданок до кухні, а відтак на різні перевірки. фризієрню, лікарські оглядини тощо. Того ж таки дня Комороського покликали на переслухання. Під час переслухання совети дізналися, що Комороський студіював історію в Лондоні і Брюсселі, і що він є старшиною резерви. Йому відразу причепили марку шпигуна та ворога Польщі і Росії. Вимушували на ньому, щоб він до цього признався. Шпигунство було закріплене за ним уже до самого кінця його побуту в цих обставинах. В цьому таборі було 5 тисяч польських полонених і одна жінка. Штабові старшини були приміщені в бараку ч. 22. Ночами їх викликували на переслухання до адміністративного будинку, яке тривало по 50-70 годин. Самого Комороського викликали на допит опівночі в четвер 2-го листопада і переслухували, били та копали його до неділі 2-ої години ранку, разом — 74 години. Його випитували про

шпигунство в Англії і Бельгії. Під час переслухань не давали ні їсти, ні пити, ані спати. Слідчі та обслуга змінювалися три рази денно.

За тиждень після переслухань сержант Каленін викликав Комороського з речами. (Він думав, що вже на розстріл) та перепровадив його до бараку ч. 22, до штабових старшин, бо під час війни він був піднесений до ступеня майора. В цьому бараку з кількох старшин на чолі з двома полковниками створено ядро для опрацювання пляну втечі. За яких чотири кілометри від табору знаходилося летовище з 24-ма дво-чотири особовими літаками, в цьому 2-ох двомоторових. Підготованим був плян втечі в числі 72-ох полонених, які, перекупивши двох сторожів, мали перелізти мур, перебігти на летовище і літаками втекти до Румунії. День тієї втечі заплановано на 17-го листопада. Вечером перед тією датою священики поблагословили їх усіх на щасливу путь. Одначе, втеча не відбулася, бо в цю ніч впав великий сніг і також обнизилася значно температура (до 20 ст. Фаренгайта).

За день після цього табір відвідав командант бригади, генерал НКВД Зарубін, в товаристві чотирьох полковників НКВД. Наступного дня ген. Зарубін перевів інспекцію табору, під час якої дав доручення звільнити з криміналу священиків і рабів, а також наказав урухомити лазню, поліпшити харч і запровадив усякі інші подібні полегші. З нутра табору знято навіть охорону з псами, а полоненим дозволено відвідувати себе в окремих бараках. Команда табору почала передавати навіть радієві новини з Москви. В таборі заіснувала загальна полегша і відпущення.

Кілька днів після тієї інспекції пізнім вечером привели Комороського до адміністративного будинку, де вже були зібрані старшини з інших бараків. Там його прийняв полковник Міранов, передав йому папір і коверти на його барак, поінформував про дозвіл на писання листів до дому, а рівночасно подав, що їхня зворотна адреса є: «Максим Горкий, Зимовий Ресорт, Область Смоленськ». 3-го грудня Комороському знов дозволили написати листа до дому. Сливє кожен із полонених, пишучи домів, давав до зрозуміння, що це не ресорт, де вони перебувають, а концтабір. Мабуть за це їх знов почали «прикручувати» та саджати до карцеру. Комороський попав у такий карцер 11-го грудня, в якому його залишили на три дні лише в білизні та без їди. Йому загрожили також, що за кожне висказане слово одержить додатковий день карцеру. За кілька днів після виходу Комороського з цього карцеру, його переслухав на протязі шести годин полковник Міранов, який знов примушував його признатися до шпигунства в Лондоні і Брюсселі, знов його побили кільканадцять разів, але не так сильно, щоб утратив притомність.

У дні 19-го грудня до табору приїхав уже вдруге чоловік з Со-

ветської ювілерської виміни, щоб вимінювати золото, годинники та іншу біжутерію головно за харчі. В цей спосіб большевицька Москва рабувала дорогоцінності у наших селян проклятого 1933 року. А кілька днів перед Різдом з Москви прийшов наказ від генерала Зарубіна про заборону будь-яких релігійних практик у таборі. Богослуження відправлялися від того часу скрито в бараках. Перед самим Різдом з табору видалено всіх священиків і рабів.

В місяці березні з соняшними проміннями розпочалася відлига не тільки в природі, але і в таборі. Справлено вкінці лазню та розпочато щотижневі купелі, атмосфера полагоднишала, а НКВД-исти розпочали знов говорити вже не про переїзд до Румунії, але про поворот до Польщі. Одного разу на запит, що з ними буде по повороті домів, ген. Зарубін відповів, що «як би ви знали, що Росія задуме з вами зробити, ви всі подуріли б». Втеча літаками була вже неактуальна, наколи їх мали відвезти домів поїздами. В половині березня вже знято стійки навіть на зовні табору, а частину політруків і сторожів зовсім забрали з табору.

Один із полонених старшин підслухав в адміністраційному будинку розмову з Москвою, звідки подавали списки полонених по 100 до 200 назвиськ у кожному. Припускали, що ці списки заповідали звільнення щоденними групами. Ці припускання скоро «справдилися», бо вже 5-го квітня заїхали тягарові авта і сторожа почала вичитувати зі списків імена, яким казали готовитися до від'їзду домів. Тягаровими автами завезено їх на двірці в селі Козельськ. Кожний заздрив тим першим 150, які здавали матраци, подушки, задержавши лише коці і рушники. В тій першій групі були самі полковники, підполковники і майори. Перед їх від'їздом вийшли полк. Кучков та Коралієв, який промовив: «Ми були раді гостити вас як гостей Советського Союзу. Я вірю, що ваш побут тут ви любили, а ваш поворот домів буде прийнятний. Ви перші відходите на так довго очікувану свободу, але й інші скоро підуть за вами і ви скоро знов будете разом. Ви були надзвичайними гістьми, але ми мусимо відослати вас з поворотом. До побачення, горожани, і щастя вам». Відтак з усміхом стискали руки від'їжджаючим. Кожний одержав на дорогу пакетик з харчами, в якому був хліб, масло, цукор, оселедці. І так перша група із 150 полоненими, попрощавшись, опустила табір. Однак поведінка охорони була якась дивна і підозріла.

Так почали виїжджати група за групою згідно із списками з Москви. Майже усі штабові старшини вже від'їхали, залишились лише молодші. 25-го квітня табір опустила найбільша група з 300 полоненими. Табір опорожнів. Із 15-ти тисяч залишилася около тисяча. Три дні пізніше прийшла черга на виїзд Комороському. Їх, 161, згідно зі списком, чекали в поготівлю на авта, які чомусь

не приїжджали. По пару годнах чекання прийшов комісар Коралієв і сказав: «Пробачте, панове. Дощ останньої ночі цілковито розмочив дорогу до села, так, що автами не можливо їхати. Не можемо чекати аж підсохне, бо так довго не можемо держати поїзд, тому ваша група відмаршує на двірць пішком». Як вони лише вийшли з табору поза лісок, великий відділ НКВД відразу оточив їх з псами і крісами готовими до стрілу. Поручник НКВД заповів їм по-польськи: «Ми будемо маршувати на двірць в упорядкованій колоні. Хто із вас захотів би втікати — буде застрілений. Зрозуміло!» Дорога була дуже утяжлива, болотниста, важко було вдержати порядок в колоні, охорона почала нервуватись, підганяти, бити. Почався перехід через річку вбхід, витворилося замішання, почалася бійка з конвоїрами і псами, а відтак стрілянина, під час якої Комороський був ранений у праву грудь і горішню литку правої ноги. Він знепритомнів. Очуняв уже аж у вагоні вночі, лежачи між трупами. Час-до-часу він тратив притомність, або знов очунював. У між часі зачув він голоси з сусіднього вагона: «Боже, ми приїхали до Смоленська, що ми тут маємо робити?» Поїзд станув, відкрито вагони і полоненим наказано вилазовуватися на авта. Комороський зрозумів, що самотнім його рятунок може бути лише прикинутися мертвою серед трупів у вагоні.

Він зачув також розмову конвоїрів, які чекали на приїзд тягарівки і говорили між собою, що всі полонені разом з документами і чобітьми будуть спалені в Катині, щоб жодного сліду по них не залишилося. Нарешті прийшла тягарівка, на яку перекинено трупи з вагона, між ними і Комороського. Всіх трупів було 14. Переїжджаючи попри станцію, Комороський зауважив напис «Гнездо-во». Далі везли їх лісом а вкінці задержалися перед залізною брамою. Вартові з крісами відкрили браму і тягарівка в'їхала до середини на площу, яка була обведена високим плотом та ще й обтягнена зверху дротами. Було там багато польських полонених і немало охорони з НКВД. Якийсь старшина НКВД провів труп на тягарівці і вона рушила далі, скручуючи то вліво то вправо, звідки почало заносити смородом. Незабаром задержалися на призначеному місці. Комороський зауважив побіч велику яму на яких 20 метрів довгу та 10 метрів широкую, дно якої було заповнене побитими тілами полонених офіцерів. Усі вони лежали на животах. Кожний був випростований на цілу довжину, багато із них мали пов'язані руки з-заду, а коци прикривали їх голови. Шнур, яким були зв'язані руки, був тісно обмотаний за шию, щоб в разі оборони чи спротиву петля затискала віддих і горло. Трупи були вложені тісно один побіч одного на переміну: один головою в один бік, а другий в протилежний, щоб більше змістилося. Скільки таких верстов було в тій ямі — невідомо. Сморід, який розносився, доказував, що ці трупи мусіли лежати вже декілька днів.

Масовий гріб! Та скільки таких могло там бути? Невідомо! По цих трупах ходив один в цивільному, а другий такий же випростовував їх. Уже вечоріло. Комороському збиралося на воніти і робилося млісно. В тім часі він побачив, як двох сторожів привели шістьох польських старшин з пов'язаними руками і закритими коцами головами. Пізнав їхніх конвоїрів. Були це сторожі з табору в Козельську: сержант Каленін і Павло Бородинський. Привели вони їх над край могили, вирівняли та наказали клякати. Тоді Каленін витягнув пістолю, прикладав дуло кожному за порядком в потилицю і холоднокровно стріляв одного по другім, а Бородинський стягав їхні тіла до ями. Переладувавши пістолі, вони повернули до забудувань. За хвилину привели вони слідуючих шістьох і побили, як і перших. Поки цілковито смерклося, вони так постріляли 54 старшин. Чоловік, який випростовував тіла в ямі, втомився і хотів уже йти домів. В цей час надійшов Каленін і спитав чому вони ще дотепер не виладували трупів із грузовика. Комороський почав гарячо молитися, щоб не пізнали, що він теплий і ще живий. Їх скинули на верх інших трупів. Комороський побачивши стікаючу кров з постріляних голів і знов почав утрачати свідомість. Робітники сказали, що землею їх уже не будуть вкривати, бо дуже пізно, що вони і так не повтікають. Закриють їх уже ранком слідуючого дня, і тою ж тягарівкою від'їхали.

Ще деякий час було чути рух в забудуваннях, а потім усе втихло. Комороський виліз з ями і почав посуватися в протилежному напрямі від забудувань.

В дальшому він описує свою втечу в гарячці з різними пригодами, уживаючи різних способів, щоб одержати їжу. Так він дістався до Гродна, а відтак через Румунію і Чехи до Швейцарії, де йому зробили операцію і він пролежав від червня до січня в шпиталі. Там утратив він цілковито пам'ять, не знав хто він, що з ним, та стратив цілком мову. Звідтам літаком відтранспортували його до Англії до психіатричного польського військового шпиталю.

Щойно від половини травня 1948 року почав він знову потроху говорити і пам'ять почала повертатись. В тому часі старшини польської розвідки декілька разів його допитували, але не будучи певним хто вони є, він не хотів відповідати навіть на такі питання, про які знав. Відтак його приділили до гарнізону для активної служби, де його комендантом був полк. Франьконскі. Після року часу, в листопаді 1949 р. почали говорити про Катинь і про чоловіка Михайла Лабоду з Гнездово, який децю розказав про морд польських офіцерів, але його зловило НКВД і повісило, а дурні англійці повірили, що він поповнив самогубство. Щойно тоді Комороському почалось пригадувати Гнездово, Катинь і Каленін, який не раз казав: «Комороський, ми вас найдемо, ви перед нами не скриєтесь». Згодом він почав студіювати справу Катиня. У се-

кретних сейфах у 25-ти ковертах були зібрані німецькі і польські матеріали, знімки тощо. В Катині знайдено 8 спільних могил, деякі 12 стіп глибокі. Недалеко них знайдено також гроби місцевих людей в кримінальних убраннях. Це були ті, які копали і закривали гроби. Їх зліквідувало НКВД, щоб позбутися свідків.

Та і там (в Англії) НКВД впало на його слід. Одного разу його навіть схопило, але він врятувався чудом. Боячись залишитися в Лондоні, він виїжджає до Америки, де під різними прізвищами часто змінює місце побуту: Нью-Йорк, Чікаго, Гамонд, Індіана, замітаючи завжди сліди за собою. Але і там НКВД натрапляє на його слід і за ним шукає.

*

В місяці травні 1943 року до другої польської комісії, яка досліджувала недавно викриті гроби масового морду в Катині біля Смоленська, був покликаний Граціян Яворовський з Варшави. Він описує їхню працю. Виїхали вони (він та ще чотирьох поляків) з Варшави літаком 6-го або 7-го травня, 1943 року, в якому були також журналісти з інших заприязнених з Німеччиною держав, м.і. з Болгарії. Замешкали вони в селі Катіно, яких 3 або 4 кілометри від місця мордів. Звідтам повезли їх в сторону горезвісного ліска. Молодий ліс — брама. Горбок зарослий уже молоденьким ліском. Там вони застали багато розкопаних могил і рядом уложених трупів. Праці ексгумаційні відбувалися під наглядом німецької жандармерії, якої члени багато розказували про морди у Львові 1939-1941 рр. На терені ексгумації перебувало 70 до 100 осіб. Ексгумаційні праці проводив д-р Водзіньський з двома помічниками. Місцеві люди, що працювали при розкопках, були дуже повздержливі і не хотіли з ніким розмовляти. Одинокий старий Кісельов дещо розповідав, що весною 1940 року в тім місці було чути часті стріли. На дорозі при закруті до місця могил був напис з остерогою в російській мові, що в тім місці нікому не вільно задержуватися.

Як прийшли вони до відкопаних гробів, йому звернено увагу на трупа ген. Сморовінського. На пальці мав він ще перстень з брилянтом, якого не зрабували перед, ані після смерті. При кожному трупі була мала картка записана олівцем з ім'ям полоненого і порядковим числом. Числа ті не переходили 4200 — 4300.

В гробах трупи були зложені верствами, не раз до 12 верстов. Стан їх був уже дуже поганий, так, що при витяганню часто обривались руки або голови. Деякі із них мали руки пов'язані з-заду і затягнені петлею на шії. Дуже старанно перевірювали вони різного рода записки чи навіть щоденники, які знаходили при трупах, та збирали відзнаки, медалики тощо. Перед розстрілом убив-

ці їх не рабували, бо при них находили гроші, а в одного найдено навіть 20 доларів, як рівнож не виривали золотих зубів.

Ці документи пізніше докладно відчитували і завіряли. Полонений польський кореспондент Сольський у своєму нотатнику записав, що «всі ми сподівалися виїзду на захід». Місцеві люди зі страху майже не хотіли про це говорити, однак із тих скупих вісток члени Комісії довідалися, що на місце злочину полонених привозили поїздом у вагонах партіями по 100 до 150 осіб до станції Гнездово, а звідам на місце страчення — тягарівками.

В їхніх гробах знаходили верстви старої землі і не раз листя берези ще в незлому стані зеленини, що вказувало, що цей морд dokonano весною, як берези вкривались листям. Під час їхньої праці в Катині у травні 1943 року на терен ексгумації советське летунство виконало налет, який не заподіяв шкоди, бо бомби впали на місцевість Катіно. На членів польської комісії німці налягали, щоб вони ясно ствердили, що жертви зістали помордовані большевицьким НКВД. Та вони відмовилися від тієї декларації не тому, що може мали деякий сумнів, бо злочин був ясний і незаперечний. Не хотіли вони, щоб німці, які були їхніми ворогами, ужили це для своєї пропаганди. Вкінці автор стверджує, що знімки, публіковані німцями в окупаційній пресі Варшави, були вірними і точно віддавали перебіг ексгумації, та стан у місці злочину.

*

Про Катинь написано кільканадцять книжок, багато статей та розвідок, як також книжку, яку написала Олександра Квятковська-Віатева, яка подає важливі докази про те, як до справи Катиня ставилися деякі альянти. Якщо йдеться про англійців, то в тайному звіті англійського амбасадора при польському уряді О'Міллея пояснюється, що ніхто з вищих державних урядників не міг мати сумніву щодо спрчинників морду. Але цей звіт став публічним щойно в 1972 році, коли архіви з часів Катиня були вже доступними публіці. Коли ж йдеться про Америку, то становище президента Рузвельта є знане. Він постійно твердив, що морд в Катиню dokonali німці, а ті, які осмілилися писати чи говорити правду проти волі президента, були карані. Між іншими, американський полковник Шиманський, який відвідав штаб ген. Андерса в Ірані в дорозі з Росії до Вашингтону, щоб завезти до Рузвельта зібраний увесь матеріал про Катинь польським штабом, зараз після приїзду до США був жорстоко покараний за те, що «піддався» польським антисовєтським впливам. Звіт цей ніколи до нікого не потрапив і... «десь зник».

Полковник Ван Влит, доведений німцями на катинські гроби, зготовив звіт для Департменту Війни США. Звіт його рівнож «за-

гинув», а він одержав наказ, щоб мовчав про нього. Інший американець, особистий приятель Рузвельта Джордж Гавард Ірль (George Howard Earle), на становищі амбасадора в Європі, заінтересувався справою Катиня. Простудювавши її, він дійшов до остаточного заключення, що це діло рук советів. Тоді він приїхав до Америки, щоб особисто представити цю справу президентові. Рузвельт відповів йому, що бачить, як дуже він піддався німецьким впливам, і заборонив йому повторяти свою опінію. Але американець не послухав його наказу і почав писати. Його негайно вислано на острови Самоа (Samoa) і щойно після смерті Рузвельта він міг повернутися до США.

Коли перший американський амбасадор, висланий після війни до Польщі, зголосився в Заграничній Бюрі по матеріяли в катинській справі, він не найшов в архівах нічого, крім листа дочки амбасадора в Москві, яка відвідала Катинь і в тім листі писала, що за злочин відповідальні німці, (але добрих пару років пізніше вона сама відкликала цю свою опінію).

Та немало інтересним є також ставлення самого польського уряду до тієї справи. В цензурі саме слово «Катинь» не існує, не знайдете його ані у «Великій Енциклопедії Повсехній», ані в «Чорній Книзі Цензури».

Та, однак, цікаво, що сталося з усіми документами і річевими доказами, зібраними німцями в катинських гробах. З описів праці комісії відомо, що документи, особисті речі, нараменники і т.п. паковано до нумерованих мішків. Їх відвезено до Коллегіум Медікум в Кракові при вулиці Гжегожевській 12. Нагляд над цими документами в останніх місяцях перед закінченням війни мав д-р Пенкер, історик з Відня, який, бачучи близький кінець війни, увійшов в контакт з АК (Армія Крайова), бо хотів ці документи передати польському підпіллю ще заки прийшли б большевики. З рамени АК з Пенкером переговорював полк. «Шимон» (Станіслав Левіцький). Правдоподібно, що в міжчасі прийшов наказ з Берліна переслати ці документи до Берліна. Тому командир Краківської округи АК прийняв рішення відбити ці документи під час транспорту. В серпні полк. Левіцький зістав арештований і вивезений до Грос Розен. Його наступник «Лекаж» приготував акцію, яка відбулася в ніч з 2-го на 3-тє вересня 1944 року, з повним успіхом. Скрині з документами вивезено з Кракова і сховано. Кілька місяців потім умирає «Лекаж».

Скоро по приході Червоної Армії, розпочались розшуки за тими документами, під час яких стверджено, що ані властям советським, ані польському урядові не вдалося натрапити на їх слід. 1947 року міністер справедливости в уряді Осубки-Моравського, Сьвйонтковський, припоручив прокуророві Романові Мартіні підготувати польський катинський процес, який мав би доказати

поза всякий сумнів, що злочин в Катині поповнили німці. Цей міністер видав рівнож наказ, щоб в тракті слідства за всяку ціну віднайти або узнати, де знаходяться зібрані речі і документи з катинських гробів. Роман Мартіні перевів багато переслухань. Між іншими, переслухував він о. Ясінського, який відправляв парастас на місці злочину, професора Ольбрихського, який на зарядження німців був присутнім при ексгумації трупів, і трьох польських робітників, завезених німцями до Катиня. Поза тим переслухано кільканадцять членів родин помордованих в Катині.

З початком березня 1946 року прокурора Мартіні викликали до Варшави. Представив він там висліди слідства до того часу, стверджуючи, що звіт, виготовлений німцями, був вірним. Дванадцять днів після його повороту з Варшави до Кракова, себто 28-го березня 1946 р. Роман Мартіні зістав замордований у своїй хаті. Морд був маскований як рабунковий, але тоді рівнож зникли всі документи з провадженого Мартінім слідства в катинській справі.

25 років пізніше в справі Гергарта була обвинувачена молода дівчина Йолянта Маклякевічувна, дочка тодішнього директора краківської філгармонії, визначного члена робітничої (комуністичної) партії. Вона тоді зізнала, що її наречений (19-літній Станіслав Врублеський, оскаржений в тій самій справі) був членом якоїсь політичної організації, що замордувала Мартіні на наказ невідомого їй «Франка», та що цей морд був політичним. Більше нічого не хотіла подати, а суд не натискав спеціально на це. І такий процес катинський взагалі не відбувся в Польщі, а у «Великій Загальній Енциклопедії» бракує гасла «Катинь».

На закінчення варто згадати про пам'ятник поставлений в пам'ять помордованим в Катині. 31-го липня 1980 року поставлено такий пам'ятник на Повонзках на пам'ять погибшим. Пам'ятник складався з хреста висоти 4 і пів метра з виритою на ньому датою 1940, а в його підніжжю лежав камінь з написом Катинь. Камінь цей був пов'язаний ланцюгом з двома іншими каменями, на яких були написи Осташків і Старобельськ.

Першого серпня, 1980 року, в річницю Варшавського повстання, багато людей вибралося на Повонзкі. І там, замість катинського пам'ятника, вони побачили пусте місце, на якому видніли лише сліди великої тягарівки. Цей пам'ятник був «украдений» попередньої ночі.

Коментар до цього, як і до багатьох інших місць, хіба не потрібний!

Спогади

о. Іван МУЗИЧКА

З РІМІНІ ДО РИМУ

(Спогад)

(Продовження, 3)

Про ці недостачі були свідомі деякі члени Василянського Чину, що були учнями Колерії. Єпископ Горняк по Соборі звернувся був до кількох із нас, священників в Англії, щоб ми написали, що потрібно змінити в Колерії св. Йосафата, — та які були в ній недоліки, — і казав це робити сміливо, бо він їх сам бачив. Я виписав був щось 15 і єпископ був радий. Потім я довідався, що це було зроблене під впливом Блаженнішого Йосифа, який хотів реформувати Колерію св. Йосафата на вимогу наших єпископів. Але згодом вся ця справа втихла і скінчилася тихою «самореформою», яку зробили самі настоятелі, і може на зарядження Конгрегації для Східних Церков. Так чи інакше, щось зробилося, очевидно, не багато, але єпископи далі не мають ніякого впливу на виховання в римській семінарії, хоч вона наша, і — не наша...⁸.

Що ж, все ж таки, внесли ми, дивізійники-семінаристи, нового

8. Нехай послужить до наświetлення тих часів строгої дисципліни в Церкві і в семінаріях добрий коментар про вживання авторитету в лондонському «The Tablet», том, 239, ч. 7543 з 2.2.1985, стор. 1: How not to use authority. Автор J.F.X. Hartiot розрізняє авторитет і його вживання. Хибне вживання авторитету веде до авторитарності і через неї католицька Церква одержала в історії не раз негативні оцінки. Автор їх вичисляє і між ними навіть такі: The Church is a mirror image of the Communist Party in its mode of dealing with dissent, and indeed the Party learned many of its techniques from Church practice... The Church always prefers institutional interest to the good of individuals».

Коли літом 1966 р. деякі наші єпископи старались зробити реформи в римській семінарії, а навіть віддати її в руки єпархіяльного клеру, Конгрегація листом 21-го листопада 1966 до всіх наших Владик підкреслила, що вони не мають права мішатися до справ семінарії, бо вона «папська». Таким чином, контроль нема ні зі сторони Конгрегації, ані зі сторони наших єпископів, і настоятелі можуть робити і неробити все по своїй волі. Годі з листа догадатися, звідки Конгрегація знала, що в Колерії провадилося все «похвально»? Стан, який ми застали, був і передше, як про це нам говорили старші студенти. Ось текст того листа Конгрегації:

«1. Тому, що тут ідеться про «Папську» семінарію, то вона безпосередньо залежить від Свящ. Конгрегації не тільки щодо ведення семінарії, але також щодо прийняття, перебування і видалення поодиноких семінаристів.

2. Провід Папської Семінарії св. Йосафата аж до відклику Апостольської столиці доручено Василянському Чині, який похвально виконував це своє завдання протягом усіх тих довгих років.

3. Назначення проводу семінарії застережене виключно за Свящ. Конгрегацією для Східної Церкви, яка дає право Головному Настоятелю Василянського Чину пропонувати цензи, здатних до різних обов'язків у семінарії». о. А. Пекар, ЧСБВ, Папська Семінарія св. Йосафата в Римі, у: «Analecta Ordinis S. Basilii Magni, Romae 1982, Секція II, том XI (XVII), Вип. 1-4, стор. 344.

нашим приходом до семінарії св. Йосафата в Римі по Другій світовій війні, пам'ятного листопада 1945 року? Це питання варта поставити в це сорокріччя, бо наш приїзд вніс багато позитивного, що мало вплив на дальший характер Колегії і поставило цю подію на окреме місце в її історії.

Дивізійники в римській семінарії місяць по своїм приїзді.

Ми дивізійники, прийшли до Колегії не як вже випещені десь в якійсь семінарії вибранці, щоб в Римі стати скоро доктором і продовжувати свою кар'єру по канцеляріях чи в церковних мурах різних інституцій з чистенькими все новими і делікатними рясами, що так часто бачиться в Римі. Военні роки і війна не одного із нас впровадила в тяжку і нелегку працю. При війську треба все бути готовим, як не на щось «заубер махен», то таки завжди, щоб потиснути плечем і натужити руки й ноги. Нічого там без тягару і ваги немає — все якесь залізо. . . В семінарії св. Йосафата в будинку і на подвір'ю все була якась робота. Серед наших попередників мало було охочих до якоїсь праці. Вони інколи робили враження «маминих синків», делікатного виховання зі солодкою і поетичною аскезою, якій не близька була лопата, сокира, пила чи джаган. Ми ніякої роботи не лякалися і незабаром до цього трапилася нагода, що про неї треба розказати.

В Кастельгандольфо митрополит Андрей купив у 1928 році від російського графа Гагаріна віллу на те, щоб наші семінаристи не їздили на вакації додому (це коштувало, і в тодішнім вихованні не вільно було покидати семінарії аж по її закінченні!), ані не пріти в часі гарячого літа в Римі, який не має здорового клімату літом у своїй кітловині і над Тибром, якого береги Муссоліні тіль-

ки-що висушив і позбавив Рим роїв комарів. Це була розкішна, люксова вілла з дорогими меблями й устаткуваннями, чудовим садом-парком з малими фонтанами, ставками і штучними ручаями (російські пани мали гроші і любили західно-європейські люк-суси). Прийшла війна, німці відступали з Італії, у Фраскаті був генеральний штаб полудневої армії, по інших містечках біля Риму роїлось від війська і віллію, в якій тоді ніхто не мешкав, зайняли німці. Коли були б так в семінарії студенти типу нас, ди-візійників, і ректор не боявся різних страхів їх на таке діло ви-слати, напевно бодай трьох були б мешкали у віллі, щоб в ній хтось був і остаточно наглядав над кватирантами-німцями. А так не сталося, відважних напевно не було і з хвилиною відступу нім-ців італійське населення в жалюгідний спосіб віллію оргабило і знищило. Осталось хіба те, чого не можна було винести, та й те було поломане руками вандалів — (з іншого боку — це зразок журби про церковне добро. . .). Очевидно, ніхто так дуже тією руї-ною, як виглядало, не перенимався, бо ми довідалися про існуван-ня такої вілли і про її руїну вже близько перед іспитами з розмов, що, мовляв, не буде куди їхати на вакації, бо була колись гарна вілла, яку німці з італійцями зруйнували. Ми тим зацікавились, бож може щось з того дасться зробити, що ми дамо собі раду, відремонтуємо! Ні, нічого з того не вийде, все ограбили, нема там нічого, все треба ремонтувати, електрики нема, води теж, ліжка поломані, матраців нема, — словом — жити там неможливо. Все це був рапорт о. віцеректора, який туди їздив. Ми не могли йняти тому віри і заявили, що все ж таки є мури і якесь дрантя, яке можна направити й ужити як конечні предмети для ужитку. Наші «тубильці» заявили, що навіть як би ми й жили якимось по-цигансь-ки, то не буде кому варити, бо Сестри на таку імпровізацію і такі мешканеві умови не поїдуть. Ми у відповідь сказали, що самі бу-демо варити і зразу зголосилось аж трьох добровольців-кухарів! (При війську все є!) Не повірили зі здивуванням. Пригадую, як один із них узяв такого нашого кухаря-добровольця на іспит про те, як він буде варити якусь там зупу. . . Більше наївної сцени в житті я не бачив і не переживав, бо екзамінаторові не могло поміститись в голові, що хтось з молодих мужчин може вміти ва-рити, а й сам він на куховарстві не розумівся. . . Це була проба наших нервів, наче холодна війна, і їхня неохота їхати на таку пригоду. Поїхало «форкомандо» і ствердило, що вовк не такий страшний, що все дасться наладати і ми поїхали на вакації, взявши із собою все найважливіше: матраци, посуд, простирала і свічки до освітлення. Не поїхали тільки деякі доктори зі старших. По двох тижнях нашої праці приїхав і духовник з о. Вавриком. Цей останній тільки на кілька днів. Він не вмів себе найти серед роботи, поломаних шаф, розбитих вікон. Мали ми з ним досить

гумору, коли він давав якісь поради чи накази як економ! Ректор не приїхав.

Закипіла робота. Знайшлися між нами монтери від електрики, столярі, мулярі, шлюсарі від водопроводів, а рук до роботи не бракувало. Це не означає, що це були дійсні фахові робітники. Ні! В стилю нашого кмітливого дядька — оглянув річ з усіх боків, зміркував як би воно повинно бути, плюнув в руки і почав клемензити, щоб воно функціонувало! Допасовуї одне до одного — у висліді все щось вийде! Хто бачив коли небудь дорешти ограблений і зруйнований дім, при тому хапчивими й озлобленими людьми, яким в руки попала «панська» вілля, той зможе собі уявити, як ця вілля виглядала. В додатку треба сказати, що все населення довкола було просякнуте комунізмом (і по сьогодні велика частина міста Альбано є червона). А ті вміють грабити церковне добро!! По тижневі нашої праці можна було у віллі на наш стандарт «вигідно» жити. Помалу функціонувало все найпотрібніше. Найкраще працювали кухарі і справлялись не гірше від Сестер. Були навіть вареники, хоч у їхньому ліпленні треба було організувати окрему більшу бригаду. Не диво, що деякі вареники виглядали як капці і не одному з них вилазив бік або середина, та важне — смакували! Віллю ремонтували ми цілі вакації і потім через кілька літ підряд через вакаційні місяці, не вживаючи ніяких італійських майстрів, хіба в крайній konieczності. Скільки коштів це заощадило, але, головне, — ми мали де провести літо поза душним і нездоровим Римом.

Дивізійники на весні 1946 р.

Думаю, що коли б не цивільна влада, а в нас ще якесь мале право, то може деякі з нас були б пішли по італійських домах і пощупали за награбованим. Може тут перебільшую, але італійці

скоро дізналися хто ми такі і боялися нас, або скажім легше — респектували нас. Ціле місто Альбано було тоді червоне-комуністичне. Ми ходили гуртом, не боялись, і, звичайно, італійці, що сиділи десь біля бару, втихали, коли ми проходили. Щось перешіптувались між собою. Нас ніколи не зачіпали. Італійці відважні на мову.

Ми також дали тоді назву віллі «Вілля Андреа» — «Андреева Вілля», поставили табличку, яка й досі красується при вході.

Може б треба додати, що ми, дивізійники, в ділі ремонту віллі не були якимсь виїмковим блискучим зразком. Ми мали подібних попередників у Львівській семінарії по Першій світовій війні, коли по боях і полонах з тифами опинилися деякі наші вояки в тій семінарії. Їхня праця була, здається, куди важча. Польські вояки, які в семінарії квартирували, зруйнували й зогородили її до краю, а деякі кімнати перемінили в конюшні⁹. Італійці грабили віллію з лакіства і жадоби майна, а польські вояки нищили семінарію зі злоби і пімсти. Руїна була більша і тодішні вояки-семінаристи сповнили солідно свою функцію в поверненні людського виду для своєї семінарії. Ректором тоді у Львові був о. Тит Галуцинський — наш духовник в Римі. Ми в тому ділі були їхніми гідними послідовниками. Дивна прикмета вояка: в часі війни він руйнує, бо таке, на жаль, є не раз його боеве завдання, але в мирний час — він є добрий будівничий і радо та пильно відбудовує те, що інші поруйнували чи пограбили. Армія і військо мають свої великі завдання і в мирні часи. Вояк є оборонцем життя своїх братів, їх волі, своєї землі і майна свого народу, і своєї держави.

Ми внесли під час вакацій новість. Ніхто в рясі під час вакацій не ходив, хіба хтось з «докторів» чи «тубильців». Ми ходили в тому, що мали. Всі кругом знали, що ми «духовний народ». Наші сусіди з Колегії Пропаганди нам завидували, бо вони в часі вакацій ходили в своїх чорних рясах з червоними поясами. Остаточо, в дусі вони признавали, що всіх тих робіт вони в своїх чистеньких рясах не могли б виконувати. Ми щодня вранці носили на віддалі одного кілометра попід їхніми вікнами тяжку баньку з молоком у двох, а по полудні один тавив чималий мішок хліба. Можна було це уникнути тоді і в пізніших роках, бо власник молока був би довозив його нам за невелику заплату, що потім сталося, коли ми вже «постарілися» і звигідніли. Але — ощадність!!! Італійські священики і студенти цю рясу респектували як щось невід'ємне від тіла! Такий, зрештою, був припис канонічного права. Ми з дива не могли вийти, коли бачили, що й футбол грали в рясах.

9 Див. о. Николай Вояковський. *Відновлення Духовної Семінарії у Львові: 1920-1926*, «Записки чина Св. Василя Великого, секція II, том VII (XIII) вип. 1-4, стор. 294

Хто сьогодні годен це повірити?! Може і спали в рясках... Так робили й наші попередники. Ми зламали традицію. Спочатку тому, що ряс не мали, а потім, як їх вже й мали, вакації проводили в «цивіллю», хоч ректор намагався привернути стару традицію. Коли хтось перегляне альбом Колегії, той побачить далекі прогульки студентів в рясках. Наші проходи були у військових тяжких черевиках, в декого й у військових штанах і навіть з невідступним товаришем вояка — бротьбойтлем! На маргінесі додаю, що ця латинська скрайність-пересада з рясками в Італії скочила сьогодні в іншу скрайність. Сьогодні вже не пізнаєте, хто священик. Не цураються навіть джінсів-галанців! Латинники все скачуть по скрайностях.

Ми одержали наші ряски в типовий воєнний спосіб десь по році, вже тоді, коли конечно треба було нам понакривати наше військо умуудрування, яке не видержувало натиску часу і покривалося латками, або таки просто — дірами, а деяка наша білизна заслуговувала радше на назву дрантя ніж на таку порядочну назву, як «білля». Як ті наші Сестри Служебниці те наше дрантя прали — це теж якесь чудо, що воно держалось все таки разом. Все те треба було чимось накрити, і так появились наші ряски: гарні, сині, мов жупани, з жовтими поясами. Але, звідки ми їх взяли? Були це старі ряски ще з добрих часів. Розв'язка проста, як практикували наші люди за большевицької окупації: попрати, обернути на другий бік із трьох або двох старих вшити одну «нову». Була одна Сестра, що тільки тим занималася. Ще приходив старий італієць, якому треба було платити, на що могли спромогтись тільки «заслужені», бо й грошей ніхто з нас ще не мав, крім священиків. З тим італійцем був тільки клопіт, бо він ніяк чомусь на міру не вмів вшити: або було за коротке, або за довге, або за широке, або за вузьке. Коли ж бувало, йому докоряли і звертали увагу, він відповідав з поденерованим тоном філософа: «Prima imparare e poi insegnare» — перше навчитися, а потім вчити!... І ми вчилися носити його гардеробу і ряски наймоднішого крою... А був він дешевим кравцем, тому й кравцював для нас. Ми жартували не раз між собою, що було б, як би когось із нас десь на дорозі перешибло авто і взяли б до шпиталю. Що сказали б в шпиталі на вид нашого одягу під рясками? Один із нас вложив таке в уста добрячих італійців на вид прикритого рясками наше дрантя: «un uomo santo» — якийсь святий чоловік...

Чи сказав би так, чи ні, але ми ходили в рясках і хизувалися ними, як Колледжіо Україно.

Але сталась річ в Колегії за нашим почином на переляк усім «тубильцям», яка, таки дякуючи нам, змінилася. Це назва нашої Колегії «рутено». Ми дивувалися, що наша Колегія офіційно

скрізь і в розмовах з італійцями називається «рутено». В Галичині мало про це знали і мабуть держали це в секреті в мурах Риму. Десь в 1938 році наш «Комар» (тепер «Лис Микита»), прочитавши якесь звідомлення чи репортаж з Риму з назвою Колегії «рутено», дивувався і писав, що зі смертю Австро-Угорщини всі думали, що й рутени повмирали, а вони, ось в Римі! Ми почали гостро реагувати в університеті, в розмовах з італійцями, а головню, коли деякі з нас почали ходити за різними справами до Східньої Конгрегації. Настоятелі гостро підкреслювали, що це урядова назва і її змінити не можна. Наші докторанти також вживали у своїх дисертаціях назву «Церква рутена» і ми з них іронізували. Зближався ювілей Колегії. На 14-го листопада 1948 готувалося велике свято 50-річчя основання папою Левом XIII нашої Колегії. Приготовлялись ми до врочистої Літургії і концерту з великими гостями. Головну доповідь мав мати о. Духовник Галущинський. Його доповідь, яку ми йому переписували, аж рясніла від назв «рутено» і «рутені». Ми рішили діяти. Зладили ми листа до ректора (його копію я мав і хтось мені в Англії її «потягнув», але переписаний є цей лист в хроніці Колегії) і просили його, щоб такої назви в часі ювілейних святкувань не вживати. Лист написаний в чемній, поважній формі. Ми всі пішли гуртом до кімнати ректора. Можна було спостерігати, як старші студенти тремтіли, а деякі не пішли. Ми вручили ректорові письмо і сказали в чому річ. Ректор, по-дENERВований, сказав, що вважає, що ми до нього як би й не прийшли, такого робити не можна, це заборонено, це може мати для нас грізні наслідки, а він їх не хоче, щоб ми йшли собі і забули про те, що зробили. . . Потім ми пішли поодиночі. Протест в Церкві, в семінарії в ті часи — нечувана, майже кримінальна річ, що дійсно могла грозити усуненням нас усіх. Потім казав мені ректор, що один з Василіянської курії (прізвище знаю) казав йому «розігнати нас». Коли я був на подібнім ювілею Колегії в 1982 році, приємно було чути з уст самого ректора о. С. Мудрого та інших промовців тільки слово «україно». Присутнім був теж той Василіянин з Курії. Що думав він собі тоді, коли це чув, не знаю. А ми були б опинилися на вулиці за його немилосердною порадою. . . Зробити таку вимогу — треба було відваги.

Інцидент скінчився тим, що о. духовник Галущинський, до якого ми також звернулися, обіцяв, що не буде так багато разів вживати цього слова-назви. Обіцянки не дуже дотримав. Його доповідь є видрукувана з обмеженим числом слова «рутено»¹⁰.

Після того ми далі твердо всюди підкреслювали нашу властиву назву і про це знали в Конгрегації в якій деякі її чиновники нас

10. P. T. Haluscynskij, OSBM. *Il Pontificio Collegio di S. Giosafat — paterno dono della Santa Sede Apostolica alla nostra Chiesa unita*, у «Analecta Ordinis S. Basilii Magni, Romae 1949 vol. I (VII) Fasc. 1, стр. 116-127.

не раз дразнили немилою нам назвою. Кир Іван Бучко був теж за новою назвою, не терпів назви «рутено» і поправляв також урядовців Конгрегації, коли вони її вживали.

Я мав ще прикрий інцидент в 1953 році, коли від'їздив з Колегії, в листопаді. Мені, як Васильченковому вчителеві Якову Малинці в оповіданні «З самого початку» сказали, щоб я перед виїздом пішов до Конгрегації і подякував за їх опіку й допомогу. За вісім літ мого побуту я був в тім будинку мабуть тільки три рази, і то гуртом з іншими. Йшов я дійсно як Яків Малинка, бо й досі не люблю стрічатися з високими чинами в Церкві. Прийняв мене сам асесор еп. Кусса, велика тоді шишка і авторитет в Конгрегації. Зараз на привітання спитав мене, чи я не є з Колегії рутено. Мене це вжалило і я поправив його; він не менш гостро відповів, що це те саме. Я відповів, що ні, і що він не може мені казати, хто я є. Почервонів люто він і я, не дивлячись на його високий сан. На щастя, нашу перепалку перервав телефон. Він зняв трубку, щось відповів і тоді вже опанованим тоном спитав, що я хочу. Я не рад вже тому, чого я прийшов, сказав, що прийшов подякувати, бо від'їжджаю. Він прийняв цю подяку, махнувши рукою, і я відійшов. Не знав я, що цю розмову в сусідній кімнаті чув якийсь урядовець. Потім він підріс до монсенйора та якогось там чину і говорив, що від тоді все вживав назви «україно» і дуже боявся, щоб не торкнути когось з українців необережно тією старою і завмерлою назвою «рутено». Сьогодні це вже тільки може і веселий спомин, але тоді це була поважна для нас річ і в зміні тієї назви Колегії ми, дивізіяники, відіграли важну і першу роль, хоч цього досі ніхто нам ще признав. Інакше цю назву може були б змінили десь аж по II Ватиканськім Соборі. Був це непоправний консерватизм деяких осіб.

Наступною прикметою, яку ми ввели зразу з нашою появою в житті Колегії, був новий настрій. Не легко його описати. Ми застали якусь штивність в поведінці студентів, брак якоїсь природности в розмовах і взаємовідношенні, брак якоїсь мужькості, а на її місце бачилось якусь фемінінність в поодиноких особах. Товариський дух був якийсь вимушений, штучно поважний без свободности, щирість була якась штучна, отвертості мало, зокрема у відношенні до настоятелів. Очевидно, нам закидували, що ми внесли світського духа в Колегію і це правда, бож нагло 26 чоловіка приходить зі світа — не може це бути непомітне. Але той дух приніс в процес нашої духовної формації чимало добрих прикмет, яких не було в Колегії зі зрозумілих причин. Зважити треба, що на того спільнотного духа і навіть багато особистих прикмет мало вплив в Колегії, і то сильний, італійське середовище. Зразу, як тільки ми прибули, один із отців почав організувати

біля себе групу, яку ми скоро назвали «група дитинячих». Це було щось ще більш солодке, ніж досі створений настрій під впливом тодішньої формації. Гурт скоро розпався. Чи для прикладу: віцепрефект заряджує, що між собою не називати себе в часі зборів «пан такий-то», чи впрост по імені — Йване і ін., але уживати титули «всечесний». Щось в роді як в англійським парламенті не можна казати «Містер Сміт», але «гонорабл мембер». Так кожен із нас став «всечесним». Спроба впала на перших сходинах. Ми остали зі своїм «Єндрусь», «Ясько», «Тонько», «Мисько», — хоч не літературно, але по-товариськи, по-родинному. Це так для ілюстрації. З титулів ми кпили і за нас вони почали зникати. Ніхто про це не згадує тепер, але в передсоборовому вихованні було багато сантиментальності і солодкавості. Собор усунув титул «ексцеленція» і один дивізійник з того приводу написав веселий коментар в поважному релігійному журналі п.з. «Кінець ексцеленціям». Не з нашого був він гурту, але думка ця сама. Цю солодкавість і сантиментальність вимагали і її витискали зі себе. Це і виховувало фемінінних типів, які так не відповідали нашим часам (зворот до розуму, логіки). Римське виховання мало цю прикмету. Легко було пізнати вихованків того стилю. Вони обов'язково при молитві хилили голову вбік, в часі молитви голосно зітхали й уживали солодкі фрази. Очевидно, що сантименту не треба усувати з наших духовних чинностей, вони є частиною нашого Я, нашої психіки і дивно є людина типу Шерлока Голмса, в якій сантиментальність дорівнює нулеві, але першество краще дати думці і при тому простій, не складній і вишуканій. Не міняти простоти серця за сантиментальність. Сантиментальність повинна мати свою основу в думці, в дитячій вірі і довір'ю до Бога, але не в солодких словах без змісту. Хоч би для прикладу, як дивно звучать «солодкий Ісус» в устах священника-курця, який не терпить солодощів на вид! Він не вірить в те, що каже, але повторяє фразу самим сантментом (може тому в східнім обряді священникам забороняється курити!)

Не значить це, що ми не були побожні, що ми не змагалися за нашу досконалість. Ми приймали це природньо, спокійно, ми були собою і благодать находила для себе ґрунт в наших вояцьких вдачах і перемінювала їх для своїх цілей, не руйнувала їх і не творила з нас нових тепленьких автоматів з шаблонним життям і поведінкою. Чи не випередили ми цим і нашими новими вимогами до настоятелів деякі постанови II Ватиканського Собору? Як не наступили деякі зміни ще за нашої присутности, то осталося від нас зерно на майбутнє. Нас недолюбливали, нас вважали за не ортодоксальних семінаристів («о, колись, то були добрі хлопці». . .), але, коли сьогодні дивлюсь з точки зору багатьох років, по досвіді, по обсервації теперішніх семінаристів, то мушу

сказати, що ми були добрими студентами і семінаристами. Коли б описати наше життя з фантазією, то вийшов би гарний духовний епос. . .

Ми ввели в організоване життя Колегії нового свіжого духа. Настоятелі не журились товариським, чи краще — громадським духом студентів. Це була хиба тридентійського виховання, яке виховувало індивідуалістів, а з тим і егоїстів, чим не повинен бути священник. Увесь час кожен — сам, увесь час думкою біля себе і своїх духовних клопотів, мешкає сам, молиться сам, іспити совісти — все біля своєї особи, дисципліна, послух, праця, студії — все для себе. Гуртом стрічались ми тільки під час обідів і вечер, і то говорити можна було тільки зі сусідами, а коли і сусід трапився маломовний, то й розмова не велася. Я сидів кілька літ біля одного і ми перекинулись з ним за весь цей час тільки кількома реченнями. Такий любив таке індивідуальне виховання і середовище. Наші так звані «рекреації» — дозвілля — були короткі і не давали нічого для цього громадського, спільнотного духа. Чи не творило це священників самотників? Собор напоминає, щоб священники плекали товариське життя, були часто у своєму священничому гурті. Єпископи творять колегію, створено єпископські конференції, щоб і єпископи працювали в гурті, журились спільно і разом дбали про свої стада у своїх народі, а не дивились вузько на справи своєї єпархії — льокальної Церкви. Собор заакцентував союз любови, а не удільність. Як важко створити зі священників священниче товариство для шляхетних своїх станових, як кажесться, цілей. Як важко священники діляться своїм досвідом з іншими, кожен любить свій хутір. Це священнича хиба, яка починається в семінарії вихованням на священників-хуторян. Розказують, що священники «римщуки» були славні в Галичині з цього свого «індивідуалізму», духа окремішности і через те їх не любили. . .

Як я уже згадував вище, сталась дивна річ — один зі студентів десять років перед нашим приїздом — тепер о. Дмитро Блажейовський, (що також примандрував був до римської семінарії перед війною впрост зі світа і цей світ знав він з практичного життя), для такого громадського самовиховання заложив в 1935 році Читальню. Ні ректор, ані духовник до цього не причинилися, крім дозволу на те (могли заборонити!). Правда, було товариство «Апостольства Молитви» і зараз по нашому приході кожен одержав листок-номінацію на члена цього Апостольства. Пийдписаний, як голова, власноручно, був ректор. Я ще маю цю посвідку членства. Але досі не знаю, які були конкретно наші обов'язки, крім молитви, і що ми робили як *товариство*, що вчилися як такі товариства провадити чи закладати. Нічого ніхто не казав. Голова — ректор — ніколи нам про товариство не говорив, а посвідки

вручили нам префекти. Товариство на папері і в історії Колегії о. С. Мудрого про нього немає ніякої згадки¹¹.

Була Марійська Дружина, яку провадив духовник, але вона обмежувалась до врочистих святкувань Марійських празників (що робились би і без такої Дружини), до одного концерту в році в честь Богоматері з доповіддю, одні сходини, які також згодом зникали, і на тому кінець. Все, що організували Настоятелі, було якесь без життя, бо самі вони того життя товариству не давали. Товариство є як мотор в авті — треба його пустити в рух, піддержувати його підсилюванням пального, постійно приглядатись контрольним світлом, чи все справно функціонує, прислухуватись до його шуму і звуку, чи не зраджує якого дефекту і т.п. Нам годі, було їх оживити, бо не мали ми на це права, та й радше слухали, що нам веліли робити.

Натомість Читальня, яку заложив о. Дмитро Блажейовський, процвітала і деколи навіть кипіла життям. Свою історію Колегії писав о. С. Мудрий у великій частині на основі хроніки Читальні, яка таким чином стала джерелом матеріалу для історика. Ми оживили працю Читальні, хоч ця хроніка цього не каже: часті добре зорганізовані імпрези (напр., в річницю Крут, Шевченка, і ін.), гри, веселі вечорі, лекції італійської мови (яких для нас було тільки може три-чотири і провадив їх один зі старших студентів-священиків), фотоальбоми, старання про колегіяльний журнал, театр тощо.

Зразу по першій веселій вечорі, який ми зорганізували, ми хотіли видавати семінарійний журнал. Через конфлікт з назвою «рутено» ректор покарав нас тим, що заборонив видавання «такої газети». Ми зладили чепурне число гумористичного журналу з добрими карикатурами і жартами і назвали його «Шило», але ректор і це skonфіскував. Аж в 1953 році за нових ректорів ми почали видавати журнал «Альма Матер», який виходить і досі¹². Це дали дивізійники. Старались це робити наші попередники, але з різних причин їхній почин загинув. Ми видали також Гласописець о. І. Дольницького і Парастас під нотами. Ніхто нам у тому не помагав ані порадою, ані заохотою, а ще менше матеріально. Таке корисне діло мало не збанкрутувало через брак грошей. Дивний був підхід зі сторони настоятелів для всякої нашої корисної діяльності: цілковита пасивність, а у випадку якогось сумніву — строга заборона або прикрі перешкоди. Не легко це пояснити. Нам було також строго заборонено дописувати до наших навіть релігійних газет.

11. Цит. тв. стор. 174 і слід.

12. Див. про це мій нарис в семінарійному журналі «Альма Матер» ч. 55, травень 1985, «З ювілейним числом» стор. 78-82. Такий нарис не міг був з'явитись тому п'ятнадцять років.

Ми, дивізійники, оживили також Літургію, хор, а навіть спів під час дозвілля. Було це все і в минулому, але мало воно печать якоїсь штивности, а ми внесли якусь молодість у це все. Літургічне життя було слабеньке в семінарії. Ми, як сказано вище, застали ще «читані» Служби Божі при бічних престоліках. Ми сиділи мовчки, при головнім престолі і при бічних рівночасно хтось із нас служив і все це витворювало дивний гамір в малій семінарійній каплиці. З приходом в 1946 році нового ректора о. Заячківського все це зникло і почалися рецитовані Служби Божі тільки при головнім престолі з участю усіх. Але Вечірні і Утрені були таки далі рідкістю. Заступали їх деколи Молебні і Акафісти. Між нами були не злі співаки й охочі вивчати літургію, спів, тому наші богослуження, хоч і рідкісні, були атрактивні. Воскресна утрєня була все світлим і торжественним моментом. Наші попередники радше в старому стилі «підспівували» і їхній спів мав якийсь благовісний, тихенький характер. Ми співали по-військовому — велєгласно. Нам цього, очевидно, не признавали. Я довідався про цю оцінку далеко пізніше, коли був давно поза Колєгією.

За наших часів був теж добрий хор. В Колєрії хор — це морока. Забирає час на проби, а часом ми дорожили. Тому не радо ходили на проби, а мало проб — тоді й виконання слабе, а часу на працю з голосами зовсім не було. Все ж таки, ми мали за собою чимало успіхів, вперше виконали ми хором цілу Службу Божу о. Кошиця, як її приготували друком наші попередники. Співали ми теж літом щонеділі Службу Божу до Ватиканського радіо. Зацікавлення літургічним чи хоровим співом у настоятелів було мінімальне. Зверталось увагу на хор хіба тоді, коли організувалося якусь імпрезу, на яку просили більших достойників, що бувало рідко. Гроші на нотний папір чи нові ноти важко було дістати. Хочете співати — давайте собі раду самі. . .

(Закінчення буде)

Огляди, рецензії

Теодор ТЕРЕН-ЮСЬКІВ

ДМИТРЕНКОВА ПОЛІХРОМІЯ ЦЕРКВИ СВ. ЮРА В НЬЮ-ЙОРКУ

Воно самозрозуміло, що мистець, уродженець Полтавщини, Михайло Дмитренко, якому стукнув уже 77-ий рік життя (нар. 1908 р.), і який ще наполегливо даліше працює, не може уділятися суспільно так багатогранно, як у минулому. Він радше змушений віком зосереджуватись на власну мистецьку творчість. А відомий він, як один із наших кращих справжніх портретистів, графіків та чоловічих представників монументального, особливо церковного малярства. Це ж останнє не дуже то легко виконувати не так психічно, як фізично. Цінений Дмитренко теж зі своєї праці в минулому, як вагомий і безугавний ініціатор різних організаційних починів у житті українських мистців. Ця громадсько-організаційна праця була повсякчасною заповіддю його мистецького кредо, чи то на батьківщині чи на чужині.

Малярські студії покінчив він у Києві, де і розпочав свою мистецьку діяльність. По зайнятті Західної України більшовиками в 1939 р., він, як і ряд інших мистців, переїздить до Львова і там знаходить вдячне поле для вияву свого таланту та організаційного хисту.

За його ініціативою відбулась велика виставка українських мистців з чітким національним характером у Львові 1942 року. Його це заслуга, що вже на еміграції зорганізовно потужну виставку українського мистецтва в Німецькому національному музеї, в Мюнхені 1947 року, поява двох чисел журналу «Українське мистецтво», альбому «Українське малярство», монографії скульпторів Крука, Павлося і Мухина, а і ще одної нашої виставки там же 1948 року. Вложив він теж багато праці вже в Торонто, в Канаді, щоб видати об'ємисту «Книгу мистців і діячів української культури» з бібліографічними нотатками 1954 року. А коли переїздить до США, то без нього не дійшло б, найправдоподібніше, до відкриття знаменитої, мистецької виставки у Дітроїті, в залах Вейн університету 1960 року. Ця виставка у сполучі з великим концертом української симфонічної музики, була культурно-історичною подією у житті нашої еміграції.

Українське представництво міста Дітройту, Український Конгресовий Комітет, Асоціація Діячів Української Культури, Український Центр та Ювілейний Комітет оцінили належно талант і працю Михайла Дмитренка 1982 р., влаштувавши в 50-річчя мистецької творчості, блискучу виставку його праць зі святковою імпрезою, на якій промовляв і представник українських мистців, редактор Петро Мегик із Філадельфії. З його уст прозвучали такі вагомні слова про Дмитренкову творчість «... яка вже давно стала вартісною гордістю непроминаючої мистецької культури нашого народу».

Останніми роками Дмитренко найбільше зайнятий монументальним мистецтвом, розписом церков. Він, як маляр послуговується різноманітною технікою, хоч у нього переважає — олійна. Щодо свого мистецького напрямку, то він сполучив шлях злегка стилізованого реалізму, пов'язаного досить помітно з кольоритністю імпресіоністичних, а зовсім зрідка навіть експресіоністичних, прийомів. Як представник церковного монументалізму зумів він у своїх працях пов'язати елементи візантійського стилю з козацькою бароковістю та українськими відмінними особливостями. З притаманною йому стилеві кругловатістю і хвилястістю лінії зарисунку, Дмитренко потрапив надати його тематичності та постатям своєрідної м'якості та рідного, українського звучання. Оці мистецькі чинники Дмитренкової образотворчої характеристики знадобились особливо його площинній пишноті стінопису українських церков. З бігом літ постійної праці розмальовування церков, Дмитренко набув великої професійної майстерності і мистецьких досягнень у монументальній поліхромії.

Починаючи з проєктів розпису церкви в Городку Ягайлонським біля Львова з доручення самого митрополита Андрея Шептицького 1943 року, по через православну катедру св. Володимира в Торонто, католицьку катедру в Янгставні, Огайо, церкву св. Антонія в Савт Бенд, Інд., проєкт аквареллю «Хресної дороги» до польського костела св. Андрія, Дітройт, нашу церкву Непорочного зачаття там же (Гемтрек), церкву св. Константина в Мінеаполісі, Мін. і вкінці церкву св. Юра у Нью-Йорку, мистецька спроможність і натуга Дмитренка поглиблювалась і потужніла.

*

Знаємо, що високо цінив Дмитренкове церковне мистецтво св. п. Патріарх Йосиф. А коли автор цих рядків запитав прямо святоюрського пароха св. п. отця Володимира Гавліча, ЧСВВ, чому для поліхромії церкви св. Юра вибрав він саме мистця Дмитренка, він відповів: «Я поїхав до Мінеаполісу, оглянув його працю у церкві св. Константина, вона мене захопила і тому я заангажував саме цього мистця до нашої церкви».

Отож розмалювання храму св. Юра являється якби завершенням чи короною монументальної, іконописної творчості і талановитості нашого мистця. Допомагають йому в цій нелегкій, складній і відповідальній праці, такі з парафії св. Юра, спосібний і скромний о. Тарас Прокопів, ЧСВВ, та талановитий мистець з молодшої генерації, Володимир Бачинський. Після смерті о. В. Гавліча, відповідальність за розпис церкви і закінчення праці затяжіла на теперішньому парохіві церкви, о. ігуменові Патрикію Пащаківі, ЧСВВ.

Переходячи до оцінки й аналізу розпису самого храму, то без сумніву, що зовнішні, фронтальні мозаїки, високо, понад входом церкви, які перше пастелями виконав Дмитренко вже в 1978 році, а передусім оті мальовничі групи постатей (дюдії), представники України, з центральних і західніх областей, на тлі київської св. Софії та львівського св. Юра, в релігійному зосередженні, це одна з найоригінальніших зовнішніх прикрас-мозаїк, що їх можна подивляти на якійнебудь іншій церкві світу. Величня і повна божеського авторитету, постать благословляючого Ісуса Христа, на троні з надписом «Прийдіть до мене всі...» поєднує три частини композиції в одну піднесену цілість. Ця постать Ісуса на золотому тлі в обрамуванні орнаменту зелені і фіолету виноградної лози та обабіч райдужно-барвистих голівок янголів, мусить неодмінно привернути увагу кожного прохожого побіля церкви.

На другому пляні, над самими входовими дверми, бачимо дещо меншої форми, на білому, буйному коні, св. Юрія-Переможця, називаного на наших старих іконах Змієборцем. Він бо і тут проколює змія списом. Розвіяна грива коня, ритміка складок накидки св. Юрія на вітрі, скріплюють враження розмаху і руху. По обидвох сторонах цього образу, якби сторожили св. Гавриїл і св. Михаїл. Вони бо доповнюють завершеність краси фронтальної стіни нашого храму.

В декого є критичне завваження, що представлення змія у надто стиснутій чи скрученій формі не випало надто переконливо. Може дещо в цьому є і рації, проте все таки композиційно образ бездоганий.

Вступивши в нутро церкви людина зразу поринає у якусь таємно зворушливу і релігійну атмосферу, під всевладним оточенням барвистих переливів тонів і надземської величі зображених постатей святих на стінах храму. Ви відчуваєте, якби знайшлися негайно в середині якоїсь могутньої, чародійної писанки, сповненої молитовного настрою і одухотвореності. В початковому, якби казково-святковому розгубленні, ви не знаєте на що перше звернути увагу, бо в повені красоти кольорів перед вами являється зображення всемогутньої і безконечної божеськості.

Проте, все таки кинувши поглядом перед себе, вас полонить велич грайливо-золотого блистіння мозаїки півкулистої, запре-

стольної стіни. Бож на ній саме красується понад природної величини, могутня постать св. Покрови з обличчям повним ласки і доброти. Вона в червоному плащі і синій туніці, яких бганки гармонійними лініями спадають в долину. Св. Покрова з широко розгорнутими раменами, тримає в руках розпростертий білий омофор. По обох боках два янголи, а внизу рядом, у двох групах постаті 6-ох святителів Церкви; зправа св. Теодосій, Методій і Кирило, а зліва св. Василій, Григорій та Іван Золотоуст. За візантійським зразком їхні постаті видовжені, стрункі, їхні обличчя, якби аскетичні. Тільки св. Теодосій у чорному чи радше фіолетовому, всі інші угодники Божі пишаються зеленою, червоною, вишневою та синьою барвою одіння. Гарними, стилевими і чіткими буквами біля їхніх голів виписані імена кожного з них. Їхні групи розділяє символ любови до Бога, знак оо. Василіян, палаючий, червоний вогняний стовп. Понад усім оцим зображенням, по середині стелі, у виді голуба вітає Дух Святий. Вся задня стіна обведена вгорі, півколом, великим, темним написом з отих м'яких, гнучких букв, що так і нагадують наші старі книги. Вони бо сповіщають, що Богоматір з ликами святих та янголами молиться Предвічному за нас. Мистець П. Мегик каже, що «... мозаїка за престольної стіни, це гордість українського церковного мистецтва» (зі Святого слова в Дітроїті, в 50-ліття творчости Дмитренка).

В долішній частині святилища бачимо такий важливий для кожної української церкви — іконостас. Збудований він за точним пляном і зразком нашого мистця в Італії, фірмою Уго Маццеї. Тут він не різьблений з дерева, як водилось у нас, а побудований з білорожевого мармуру. Легкий і прозорий своєю побудовою цей іконостас, прикрашений колонками, різьбою орнаменту виноної лози, райськими птицями та мозаїчними іконами. Тут центральною іконою є Тайна Вечеря, де Христос з пророчим поглядом, і чашею в руці, представлений фронтально, а апостоли кожний в іншій позі, з індивідуальним виразом обличчя, з профілю, сидять обабіч заставленого столу. Можна тільки шкодувати, що ця ікона не могла бути більшою своїм розміром, щоб глядачі мали змогу докладніше розглядати і подивляти вирази обличчя апостолів. В тій же горішній частині іконостасу розміщені і 4 Великі пророки, Ісаї, Єремія, Єзекиїл і Даниїл зі звитками своїх пророцтв. Рівночасно привертає увагу кожного милозвучний, зелений фон іконостасних образів, який так і пригадує нам таку ж барву тла деяких наших церковних малярів з XIV і XV віків. На цьому фоні постаті св. Юрія, архистратига Михаїла, Ісуса Христа і Діви Марії, св. Стефана та Івана Хрестителя з відтінями імпресіоністичних тонацій кольориту звучать дуже корисно, привагаючи.

Перед іконостасом угорі, на стелі в оточенні золотого проміння красується, вже мальована, ікона св. Трійці: Боготець зі скрижа-

лями, Богосин з книгою в руках, а поміж ними Богодух у формі голуба. Чотири голівки червоно-золотистих янголів-серафимів доповнюють оцю, сповнену барвистості, мистецьку композицію. Помітним багатством розпису визначається вистаюча арка, ота від святилища, що підпирає баню, малюнками-медаліонами голів апостолів з Ісусом Христом вгорі, по середині. Вдолині знаходяться, на всю постать, св. Миколай і св. Йосиф. Всі медаліони пишані туркусовим чи синьо-зеленкавим тлом і прикрашені вони яснозолотим, гнучким рослинним орнаментом, який своїм блиском позитивно в'яжеться із золотою, панівною тонацією за престольної стіни.

Коли з віддалі глядімо на вівтар, то з правої нави виринає постать св. Володимира, якого мистець зобразив не тільки як хрестителя України, але як і воїна, що боронив і поширив границі своєї держави. Тому він у короні, в багатому панцирі, в правій руці хрест, а в лівій меч. Дальше від нього бачимо священномученика Йосафата, з жезлом у правиці і віткою пальми у лівиці. З добрячим і немовби прощаючим виразом обличчя глядить він на людей.

В лівій, бічній наві знову подивляємо княгиню св. Ольгу, що, як християнка держить у лівій руці мініатюрну церковцю, а в правій хрест. Ближче до середини церкви зліва є ще одна постать благословлюючої Богоматері з Ісусиком на руках. Всі оці чотири образи, це переконливі й успішні мозаїки.

З обидвох сторін храму притягають до себе увагу прозорістю, зрізничкованістю кольориту та тематикою величезні вікна-вітражі Петра Холодного мол. Зправа це сцена з життя Ісуса Христа, зліва Богородичні празники. Гра барв, особливо відтінків скляних площин та представлення релігійних сцен, стилістично більше візантійське, як Дмитренкове іконописання. Однак своїм духом і характером обидва роди прикрашення храму близькі собі, вони вповні гармонізують зі собою та взаємно доповнюють себе, як композиційно, так і кольористично. Проте, розглянення самих вітражів вимагало б окремої статті.

В трикутниках углів отих чотирьох луків, що на них оперта баня, приваблює глядача до себе чотирипарусна композиція євангелістів, свв. Матея, Йоана, Луки та Марка. На ямковому золотому тлі, вміщеному у форму хреста з півкулистих рамен, видніють їхні півпостаті з людськими, опроміненими божеськістю, обличчями. Це не мозаїчні, а мальовані ікони (хоча всі мозаїки були теж перше мальовані). Отут то з легких і райдужних відтінків Дмитренкового пензля так і видно його споріднення з імпресіоністичним стилем малювання. Бож білі руки грають багатством різнобарвності у гармонійних складах. Краса стилевих, м'яких букв з іменами євангелістів прикрашує цілісність їхнього зображення. Портрети євангелістів обведені граціозним, золотим і блакитно-

сірим рослинним орнаментом на охровому фоні. Всі чотири луки карнизів, що на них оперта баня церкви, прикрашені багатокольоритним, веселковим орнаментом.

Правду сказавши, воно не легко вирішити, що вражає глибше своїм діянням впливу на людину: краса і велич за престольної стіни чи мистецької натуги і надзвичайної експресії — баня? Вона округла в своїй насаді, опоясана трикратним, різним, проте чисто народним орнаментом. Орнамент цей оснований на наших різьбарських чи килимових мотивах, такий багатий своєю буйною барвистістю, що дехто навіть каже, буцім тут зайшло навіть деяке перенасичення кольориту. Однак належить уважати, що таке враження може, евентуально, постати в деякого глядача лише тоді, коли людина зосереджується на самім тільки орнаменті. Коли ж однак ви охоплюєте своїм поглядом усеньке розмалювання церкви, а передусім велич бані, то багатство орнаменту в насаді, власне значно допомагає в поглибленні краси і кольористичній монументалізації храму.

Висока і обширна баня чи копул заскакує і вводить у подив глядача, в першій мірі, своїм вершинним осередком, де промені майже до поясна, повна авторитету і божеськості, в ореолі і синьо-червоному одязі, постать Пантократора, Вседержителя, що тримає книгу в лівій, а благословляє правицею. Обличчя його просвітлене, одухотворене, сповнене надземської величі та достоїнства. Своєю вібруючою викінченістю, це чи не найкраща ікона храму. Вміщена вона в багатогранному великому медаліоні у формі зірки, яка будучи віддаленою дещо від стелі, чинить копул, на вдивовижу, начебто вищим.

Другою особливістю бані, це її не — як звичайно — блакитне, а кремово-біле тло небозводу із золотими зірками. Цей цікавий кольорит склепіння бані чинить її теж як би значно вищою. Чотири видовжені постаті архангелів з розпростертими раменами і крилами намальовані в райдужних красках. Окружуючи Вседержителя вони, як би пливли в повітряній висоті. На стелі бані видніють ще в червоно-золотому переданні і чотири янголи-херувими. Вся верхня частина копулу, як би спочивала на доокружних, прозорих, блідопастелевих вітражних вікнах мистця Холодного, які прикрашені знаками з Апокаліпси. Подивляємо там і наш державний герб — тризуб.

Поліхромія св. Юра ще не зовсім закінчена. Невеличка частина стін біля хорів дожидає своєї черги розмалювання. Проте, чи не найкращий вітраж Холодного в ясно фіолетній тональності «Зіслання св. Духа», з постатями св. Андрея і св. Володимира вже прикрашує хори.

*

Кінчаючи оцей далеко не повний опис індивідуальної і високо-

мистецької поліхромії церкви св. Юра, треба вважати, що таких двох визначних наших мистців, як Михайло Дмитренко, а далі Петро Холодний мол., чинять мистецьке прикрашення цього репрезентативного Божого дому, як не найкращим, то одним із найкращих із усіх наших церков у розсіянні.

Степан РАДІОН

ВИДАТНА ПОСТАТЬ — ПРОФ. Д-Р РОМАН В. КУХАР

(До 65-ліття життя і 37-ліття літературно-наукової творчості)

Роман Володимир Кухар (літ. псевдонім Р. Володимир) народився 21.2.1920 р. у Львові. Матуру зробив у 1938 р. у Філії Академічної Гімназії у Львові.

На університеті ім. Івана Франка студював українську філологію у 1939-1941 роках. У Державній Консерваторії у Львові й Відні студював музику в 1940-1943 роках. Працював як вокаліст в Українській Радіостанції і Львівському театрі в рр. 1940-1942. Закінчив студії Слов'янської філології у Гайдельберзькому Університеті в Німеччині одержавши диплом державного перекладача в 1948 році. Закінчив студії музики в Колорадському Університеті, США дипломом бакаляра в 1952 році. Закінчив студії бібліотекознавства в Інституті Пратта, Бруклін, Н.Й. у 1959, одержавши диплом мастера. Закінчив студії Української філології в Українському Вільному Університеті ступенем доктора філософії у 1962 р.

Роман В. Кухар працював лектором мов, літератури й емігр. офіцером у Німеччині від 1949 р., а вокалістом в Америці від 1951 р. У публіцистику включився в 1952 р. Потім працював бібліотекарем від 1957 р. У 1962 р. почав працювати професором-асистентом у Державній Колегії Кензасу, Форт Гейс, там же став надзвичайним професором у 1966 р., а від 1975 р. — дійсним професором слов'янських і німецької мов і літератури. В роках 1974-1975 був одночасно керівником міжбібліотечної вимінної системи університетської бібліотеки в Форт Гейс Кензас. Від осіннього семестру 1975 р. був головою Департаменту Чужих Мов у Форт Гейс Коледжі.

Ювілят є Дійсним членом НТШ і кількох американських наукових та професійних організацій, а також і членом українських культурних журналів («Оріджинал Воркс», «Світання»). Від 1968

р. був членом Ділового Комітету й гол. редактором «Ювілейної Книги Української Академічної Гімnazії».

Багатогранність творчості Ювілята починається друком статті-рецензії «Концерт Сурми в Пфорцгаймі», Німеччина, «Українська Трибуна», 1948; «Роковини УПА в Денвері», Колорадо, щоденник «Америка», 4.11.1952. Відтак друком есеїв на різні теми в наступних органах преси: «Фенікс», Мюнхен-Париж, 1953; «Свобода», Джерзі Сіті, 1953-1954; «Америка», Філядельфія, 1954-1955; «Шлях Перемоги», Мюнхен, 1954, «Українець-Час», Париж, 1955;

Рецензії-огляди: «Америка», 1955-1964; «Фенікс», 1959; «Американ Славик енд Істерн Юропіен Рев'ю», 1961; «Вісник», 1962; «Юкрениен Квотерлі», 1962-1964; «Біблос», Нью-Йорк, 1963; «Гомін України», Торонто, 1963; «Юкрениен Рев'ю», Лондон, В. Британія, 1964.

Поетії-поеми: «Визвольний Шлях», Лондон, В. Британія, 1956-1958; «Свобода», Джерзі Сіті, 1956; «Фенікс», Мюнхен-Детройт, 1956-1958; «Календар Провидіння», Філядельфія, 1958; «Амреика», Філядельфія, 1958.

Науково-Педагогічні праці: «Бюлетень», Кензас, 1977-1978; «Свобода», 1977; «Юніверсіті Лідер», 1977-1978; «Елліс Кантри Стар», Кензас, 1979.

Доповіді: «Юкрениен Емігрі Літерат. Афтер 1945», Конрад Гілтон Готел, Чікаго, 1977; «Славик Ленгвідж енд Тічінг Методолоджі», Кензас, 1978; «Тотожне свідчення Квітки-Основ'яненка й Гоголя про розпад московського суспільства», Нью-Йорк, 1978; «Філософічні основи українського націоналізму», Монреаль, Канада, 1979; «Літературний рух в Україні в 60-тих і 70-тих рр. і націоналізм», Монреаль, Канада, 1979; «Оргі» — а Траджеді оф Конкверед Нейшенс», Сан Франціско, 1979; «Колоніальний статус УССР в СССР», Форт Гейс Стейт Юніверсіті, 1977-1980.

Публікації: «Гісторі оф Форейн Лянгвідж Департмент ет Форт Гейс Стейт Юніверсіті», «Юкрениен Квотерлі», 1977; «Юкраїн Клендестін Літератчер ін СССР», «Юкрениен Квотерлі», 1978; «Прощай минуле», «Світання», Нью-Йорк, 1978; «Українська Академічна Гімnazія у Львові», «Ювілейна Книга УАГ», Філядельфія-Мюнхен, 1978; «Організація науки в УАГ», «Ювілейна Книга УАГ», 1978; «Модерністичні визвуки в драматичній творчості Лесі Українки», «Визвольний Шлях», Лондон, 1979; «Перша українська гімназія у Львові в історичній перспективі», «Українська Думка», Лондон 1980; «Вступ» до «Нумо до праці», Ів. Овечка, Лос Анджелес, 1980.

Ювілят досі опублікував понад 200 статей, близько 150 рецензій та понад 200 поетичних творів. А книжковими виданнями вийшло в світ дев'ять назв: «Палкі серця», поезії і поеми, «Височій, Життя!», поезії, «Прапори, думки», поезії, «Поетія в пере-

кладах», «Простір і воля», нариси, «Сучасний вертеп», драми, «Нація на світанку», роман у 2-ох томах, «Андрій Первозванний», історична повість, «До блакитиних вершин».

У нас є багато високоосвічених творців духової культури, але таких як проф. д-р Роман В. Кухар не багато. Він є людина з багатогранною академічною освітою, з 4-ма дипломами від бакаляра до доктора філософії.

А як поет, письменник і публіцист, він у своїх творах відзеркалює ідеалістичний світогляд. Герої його творів, це ідейні борці за волю свого народу. Він у своїх творах змальовує завжди перемогу добра над злом. Щоб людина стала суспільною, справжньою людиною, а не звірюкою на зразок московських большевиків і німецьких гітлерівців та афро-азійських наслідувачів московсько-большевицьких матеріялістичних теорій класової боротьби.

Бій отій матеріялістичній облуді дає Роман В. Кухар своєю поетичною, драматичною і белетристичною творчістю.

На творах Р. В. Кухара буде рости й виховуватись людська людина, герой-людина, ідейний борець за волю свого народу, за повернення сьогоднішнього занепаłego морального світу до світу людяности, високої духової культури, до світу краси з ідилією Шевченкового «Садка вишневого коло хати» й симфонією хрущів над ним. Кухар своєю оригінальною творчістю дише надхненням на читача ідеями від «Заповіту» Шевченка до його ж «Обніміте ж, брати мої, найменшого брата»...

Всі твори Р. В. Кухара від поезій «Палкі серця» до великого белетристичного полотна в двох томах «Нація на світанку» та «Андрія Первозванного» є націотворчими перлами, які ставлять його в ряди видатних письменників-співтворців української нації.

Р. В. Кухар співає тенором, є популяризатором України і співом. Він дав концерт сольоспівом у залі Колорадського Університету 5.5.1952 року. Концерт складався з 16 сольоспівів. 6.12.1952 року дав концерт сольоспівом для Українсько-Американського Товариства в Денвері, США та 28.3.1953 року в Мюнхені в клубі Німецько-Українського Товариства.

У ВИДАВНИЦТВІ УВС У ЛОНДОНІ МОЖНА НАБУТИ

- БОРОГ НАРОДУ** — О. Звичайна та М. Млаковий, повість у двох томах, разом 938 стор., ціна £10.00, або \$20.00.
- БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ** — проф. Василь Плющ, підпільні організації в Україні, 125 стор., тверда обкладинка, ціна — £3.00, або \$6.00.
- ЗИМОВІ ДЕРЕВА** — Василь Стус, поезії з України, стор. 206, тверда обкладинка, ціна — £5.00, або \$10.00.
- ПРОМЕТЕЇВ ВОГОНЬ** — Степан Любомирський, роман про боротьбу після II-ої світової війни, стор. 544, тверда обкл., ціна £8.00, або \$16.00.
- НІКОЛИ НЕ ЗАБУДУ** — Степан Любомирський, роман з боротьби УПА, стор. 592, тверда обкл., ціна — £10.00, або \$20.00.
- СЛІДАМИ ЗАПОВІТУ** — Степан Любомирський, трилогія, політичний роман-візія, разом понад 1000 стор., тверда обкладинка, ціна трьох томів — £25.00, або \$46.00.
- МОСКОВЩИНА** — Юрій Вудка, мемуарний есей, стор. 298, тверда обкладинка, ціна — £6.00, або \$12.00.
- СИМОНЕНКО** — Ігор Шанковський, студійна праця про поета, стор. 212, тверда обкладинка, ціна — £5.00, або \$10.00.
- ТВОРИ** — Юрій Клен, у трьох томах, разом 950 стор., тверда обкладинка, ціна за три томи — £20.00, або \$35.00.
- З ІДЕЄЮ В СЕРЦІ — ЗІ ЗБРОЄЮ В РУКАХ** — Попівський Алетіано — збірка писань учасника боротьби ОУН на Правобережжі, стор. 420, тверда обкл., ціна — £8.00, або \$16.00.
- ГРАНІ КУЛЬТУРИ** — Степан Говерля, збірка трьох окремих статей українського Руху Опору сімдесятих років, 184 стор., тверда обкладинка, ціна — £6.00, або \$12.00.
- ТЕРНОВИЙ ВІНЕЦЬ УКРАЇНИ** — Олесь Вердник — релігійне і політичне кредо автора, тверда обкл., 251 стор., ціна — £8.00, або \$15.00.
- НЕВОЛЬНИЦЬКІ ПЛАЧІ** — Зіновій Красівський, збірка поезій довголітнього політичного в'язня, 144 стор., тверда обкл., ціна — £6.00, або \$10.00.
- ШЛЯХОМ ЛЕГЕНДИ** — Богдан Казанівський, спомини про І. Климова-Легенду, 292 стор. з ілюстраціями, тверда обкл., ціна — £6.00, або \$10.00.
- У ВИРІ БОРОТЬБИ** — Юрій Борець — повість нашої доби, стор. 319, тверда обкладинка з сорочинкою, ціна — £8.00, або \$16.00.
- МОЄ РЕМЕСЛО** — Святослав Караванський — поезії, стор. 184, тверда обкл., ціна — £6.00, або \$12.00.
- МОСКОВСЬКІ ВБИВЦІ БАНДЕРИ ПЕРЕД СУДОМ** — збірка матеріалів за ред. Д. Чайковського, стор. 695, тверда обкл., ціна — £15.00, або \$26.00.
- ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА І ЙОГО ДОБА** — проф. Олександр Оглоблин, історична праця про відродження України, стор. 406, тверда обкладинка, ціна — £10.00, або \$20.00.
- ПАТРІОТ ГРИГОР ОРЛИК** — Микола Лазорський, історичне оповідання, стор. 310, тверда обкл. ціна — £8.00, або \$15.00.
- АНДРИЙ ВОИНАРОВСЬКИЙ** — Любомир Винар, історичний нарис, стор. 126, м'яка обкладинка, ціна — £4.00, або \$8.00.
- МЕЧ АРЕЯ** — Іван Білик, роман-розповідь про життя, труд і подвиги наших далеких предків, тверда обкл., 440 стор., ціна — £8.00, або \$15.00.
- НАЦІОНАЛІЗМ** — д-р Дм. Донцов, стор. 363, твер. обкл., ціна — £8.00 або \$15.00.
- СТЕПАН БАНДЕРА СИМВОЛ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БЕЗКОМПРОМІСОВИСТИ** — д-р Петро Мірчук, стор. 160, м'яка обкл., ціна — £5.00, або \$8.00.
- РЕЙД БЕЗ ЗБРОЇ (УПА на Заході)** — Юрій Борець-Чумак, спогади старшини УПА. Стор. 300, тверда обкл. з сорочинкою. Ціна — £8.00, або \$15.00.
- ГЕРОЧНИЙ ТЕАТР** — Н. Геркен-Русова, роля і місія театру в нації, стор. 93, м'яка обкл., ціна — £3.00, або \$5.00.
-